Ecorşeul Brâncuşi- Gerota

istoria unei lucrări realizate la Şcoala de Belle Arte din Bucureşti

elena dumitrescu

Acest studiu a fost redactat în cadrul proiectului "Sfântul din Montparnasse între document și mit: un secol de exegeză brâncușiană" având codul PN-II-ID-PCE-2011-3-0200, finanțat de Consiliul Național al Cercetării Științifice CNCS-UEFISCDI, din România.

Mulțumim conducerii UNARTE, Rectorului Prof. Univ. Dr. Cătălin Bălescu, pentru sprijinul acordat în realizarea acestei cărți.

Concept grafic / procesare digitală Lector. Univ. Dr. Ovidiu Croitoru

coperta / Ecorșeul modelat, fotografie realizată de C. Brâncuși / Arhiva MNAM Paris

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DUMITRESCU, ELENA

Profesorului meu, sculptorul Mircea Spătaru,
rector vreme de paisprezece ani la această prestigioasă instituție de învățământ

Cuprins

1 Prefață 7

2 Argument 9

3 Ecorşeul în contextul învățământului artistic al începutului de secol XX 13

4 Brâncuşi şi influenţa profesorului său de anatomie Dimitrie Gerota 39

5 Încercare de clarificare a datelor realizării lucrării şi a exemplarelor multiplicate 57

6 O analiză a multiplicării 69

7 Exemplarele aflate la Bucureşti 73

8 Exemplarele aflate la Craiova 87

9 Exemplarul aflat la Iaşi 107

10 Exemplarul aflat la Cluj 123

11 Concluzii 136

12 Cronologia şi profesorii catedrei de anatomie artistică, de la înființarea ei până în zilele noastre 138

13 Abrevieri 156

14 Bibliografie 157

15 Anexe 160

Prefață

Elena Dumitrescu, sculptoriță cu merite recunoscute, lector la Catedra de sculptură a Universității Naționale de Artă, este preocupată de mulți ani, încă din timpul elaborării tezei sale de doctorat, de tehnica profesiunii ei. Dar, cum am mai avut ocazia să notez, ea a înțeles pe urmele unui mare istoric de artă, Henri Focillon, că „tehnica e activă şi vie". Constanța acestui interes a îndrumat-o spre un subiect emblematic pentru sculptura românească – *Ecorşeul* lui Brâncuşi care nu degeaba străjuieşte de câțiva ani buni intrarea în Universitatea de artă bucureşteană, de vreme ce, iată, a stârnit apetitul analitic al cărui rezultat îl avem în studiul de față.

Cu câțiva ani în urmă o invitam pe Elena Dumitrescu să participe la un colocviu al Institutului de Istoria Artei „G.Oprescu" pe teme brâncuşiene şi de sculptură în sens larg, cu ocazia donației arhivei istoricului de artă Barbu Brezianu pe care Institutul o primise de curând. Doream să asociez cercetărilor lui Barbu Brezianu, cunoscutul exeget al lui Brâncuşi şi propriilor noastre cercetări, ale istoricilor de artă din sectorul de artă modernă, un sculptor, convinsă că un punct de vedere din interiorul domeniului nu putea fi decât stimulator. Mă gândisem atunci că o investigație a Capetelor de copii în bronz ale lui Brâncuşi, aflate în țară, din perspectiva unui cunoscător de detaliu al turnării în bronz (Elena Dumitrescu a publicat în 2010 lucrarea *Artă şi tehnologie. Sculptura în bronz*) nu putea să nu fie contributivă. Însă Elena Dumitrescu a preferat să se aplece asupra chestiunii *Ecorşeului*. Deşi *Ecorşeul* nu avea cum să depăşească limitele unui studiu anatomic impersonal, lucrarea făcea în mod strălucit dovada însuşirii unor cunoştințe indispensabile, atunci cel puțin, unui viitor sculptor. Brâncuşi însuşi nu a încetat să o evoce în diverse împrejurări şi chiar să țină în mod special să fie expusă, fie şi numai cu ajutorul unei fotografii, la importanta sa expoziție din 1933 de la Brummer Gallery din New-York. *Ecorşeul*, prin simpla lui prezență, măsura distanța parcursă de sculptura modernă de la convenția academică a redării figurii umane la un mod radical nou de înțelegere a artei sculpturii.

Atunci când am conceput proiectul *„Sfântul din Montparnasse" de la document la mit: o sută de ani de exegeză brâncuşiană*, aprobat în 2011 de Centrul Național pentru Cercetarea Ştiințifică, colaborarea, printre alți participanți la proiect, cu Elena Dumitrescu s-a impus de la sine.

Intrigată de o oarecare neclaritate sau lipsă de concordanță a datelor prezente în vasta bibliografie brâncuşiană, Elena Dumitrescu a întreprins o minuțioasă cercetare în primul rând a exemplarelor înseşi ale *Ecorşeului*, deplasându-se la Craiova, Iaşi şi Cluj pentru o examinare directă a lucrărilor şi nu doar cu ajutorul unor fotografii mai mult sau mai puțin concludente.

Aici cunoştințele ei de practician au fost esențiale în a delimita originalele de copii, ca urmare a luării în considerare a tuturor elementelor de turnare, colorare, finisare, inscripționare a fiecărui exemplar. Cercetarea directă a lucrărilor, la fața locului, a fost coroborată cu informațiile şi concluziile pe care diverşii istorici de artă care s-au aplecat asupra *Ecorşeului* le-au furnizat de-alungul secolului trecut , uneori ipoteze neverificate trecând de la un autor la altul. Recursul la documentația de arhivă a completat şi orientat constant cercetarea Elenei Dumitrescu. Cu o acribie impresionantă autoarea studiului de față a adus argumente acolo unde era vorba mai degrabă de intuiții sau supoziții, a umplut goluri, a nuanțat afirmații, producând cea mai detaliată cercetare a unei lucrări, care şi astăzi îşi îndeplineşte menirea în învățământul artistic românesc .

Ioana Vlasiu

Argument

Evoluția rapidă a conceptului formei artistice şi a elaborării formei plastice tridimensionale în contextul tot mai reclamat al alinierii ei la nivelul actual al artei contemporane, aduce uneori învățământul de specialitate românesc într-o poziție de subapreciere a valorilor sale istorice.

Moştenirea noastră patrimonială este, grație oamenilor de cultură importanți care au ştiut să vadă dincolo de orgoliile personale, suficient de bogată ca să ne furnizeze un material valoros pentru studiu. O descifrare şi o recontextualizare a subiectelor poate fi un bun început pentru elaborarea unui concept artistic actualizat. Aşadar avem create premizele unui altfel de început.

Pornim astfel într-o descifrare desfăşurată în plan teoretic, de astă dată, animați de cuvintele pe care sculptorul şi exegetul operei brâncuşiene Sidney Geist le aşternea pe hârtie în 1973[1] : „[.....] jupuitul lui Brâncuşi a rămas, de altfel, până în ziua de astăzi, obiect de studiu în România". Am constatat cu un sentiment de mândrie că afirmația mai sus citată este valabilă şi astăzi la Universitatea Națională de Arte, şcoală care îşi trage rădăcinile din vechea şi prestigioasa Şcoală de Belle Arte de la Bucureşti înființată în 1864 de marele om de cultură şi pictor Theodor Aman.

„Ecorşeul", lucrare realizată de Constantin Brâncuşi pe vremea când era student la secția de sculptură a şcolii de Belle Arte din Bucureşti alături de profesorul său de anatomie Doctorul Dimitrie Gerota, ne priveşte de la înălțimea poziției sale, ridicat pe un soclu în casa scărilor din sediul central al Universității Naționale de Arte din Bucureşti, şi stă mărturie asupra performanțelor profesionale plastice, şi pedagogice în aceeaşi masură, ale acestui lăcaş de învățământ artistic.

Acest important simbol şi reper plastic a fost un imbold pentru cercetarea noastră dorind să aflăm cât mai multe date despre momentul realizării, al multiplicării, iar apoi al drumurilor pe care exemplarele realizate le-au luat de-a lungul timpului.

"Ecorşeul" este o lucrare des amintită în biografiile lui Brâncuşi, mai ales în contextul operei sale de tinerețe, dar destul de sumar cercetată îndeaproape, iar în ceea ce priveşte concordanța

1. Geist Sidney, *Brâncuşi-un studiu asupra sculpturii*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1973, pag.34.

Ecorșeul, UNARTE București / foto Arhiva Muzeului UNARTE București.

datelor biografice, a numărului de exemplare şi al contextului realizării ei, sunt destul de multe informaţii aproximative uneori preluate fără a fi însă verificate.

Materialul arhivistic din perioada realizării lucrării este publicat în mare parte, dar o analiză a exemplarelor existente astăzi şi o urmărire a traseului multiplicărilor executate la acea vreme de Brâncuşi nu a fost dusă până la capăt. În mod paradoxal în afară de câţiva renumiţi istorici de artă ca, Petre Oprea, V.G. Paleolog, Barbu Brezianu sau Petru Comarnescu, care au adus informaţii noi în ceea ce priveşte urma acestor exemplare, nu istoricii de artă au fost cei care s-au preocupat mai acut de problema multiplicării acestei opere, ci medicii. Ei au încercat în câteva scrieri să lămurească problema exemplarelor, făcând-o fiecare într-un mod mai mult sau mai puţin documentat. Toate aceste scrieri apărute pe marginea naşterii acestei lucrări ne-au fost de folos în încercarea de a lămuri subiectul şi au constituit un punct de plecare pentru acestă incitantă cercetare.

Începând cercetarea în anul 2010, şi analizând la faţa locului fiecare exemplar original care există astăzi, nu putem spune că nu ne-am lovit de o inexplicabilă atitudine de a trata acest subiect ca pe unul tabú. Am pus acest lucru pe seama recurentei furii revendicative care a cuprins de ani buni nu numai patrimoniul imobiliar ci deopotrivă şi pe cel cultural.

Argumentele pe care le-am prezentat în favoarea analizelor aduse în discuţie aici sunt bazate pe o muncă susţinută desfăşurată în arhive la care s-a adăugat în egală masură şi formaţia noastră de sculptor şi restaurator. Datorită numărului destul de mare de copii ale respectivei lucrări precum şi a imposibilităţii de a face o analiză aprofundată a originalelor existente, bunăoară o analiză radiologică sau chimică a materialului, am desfăşurat cercetarea pe o investigare exclusiv vizual-comparativă. Aceasta ne-a dat prilejul să stabilim clar starea de conservare a originalelor şi să aproximăm numărul copiilor existente.

Palatul Universității, primul sediu al Școlii de Belle Arte din București înființată în 1864 / foto Arhiva UNARTE.

Ecorşeul în contextul învăţământului artistic al începutului de secol XX

Putem spune că în acel moment, anul 1901, acest studiu a însemnat pentru Constantin Brâncuşi elev la „secţiunea sculptură" a Şcolii de Belle Arte, o provocare importantă pentru a dovedi capacităţile sale vocaţionale, lucru care va marca, după cum scria profesorul şi omul de cultură Gheorghe Ghiţescu[2] „un nou orizont, hotărâtor pentru întreaga sa evoluţie artistică".

Un artist în formare, de multe ori în parcursul său creativ îşi propune anumite ţinte dificile care, odată atinse îi ajută evoluţia demersului său plastic să devină mult mai limpede. Probabil aşa s-a întâmplat şi în cazul lui Brâncuşi. Studiile aprofundate realizate în şcoală, continuate cu experienţa şcolii pariziene, l-au făcut să se decidă asupra direcţiei evoluţiei artei sale.

„Sensibilitatea sa la realitatea imediată şi expresivitatea au fost sacrificate începând cu acest eveniment, în favoarea căutării valorilor şi formelor universale, astfel încît Ecorşeul poate fi considerat ca punctul de plecare al unei noi viziuni asupra realului în activitatea creatoare a genialului artist." spunea Gheorghe Ghiţescu.

"Ecorşeul", pe lângă importanţa majoră pe care a avut-o în dezvoltarea performanţelor sale ca tânăr sculptor, a fost un risc pe care Brâncuşi, alături de profesorul său de anatomie, şi l-a asumat.

---

2. Ghiţescu Gheorghe, *Permanenţele Artei*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1976, pag. 158.

Nu ne referim aici numai la dimensiunea lucrării ce constituia o provocare pe care puţini elevi o înfruntau la acea dată, ci mai ales la subiectul abordat, care era primul de acest gen din România.

Era un subiect care trata din dublă perspectivă corpul uman, cea artistică şi cea anatomică, iar realizarea şi multiplicarea lui a avut ca ţintă clară cele două domenii ale învătământului românesc, domenii în care Doctorul Dimitrie Gerota activa deopotrivă cu mare succes în acea epocă.

Lucrarea a avut un mare impact asupra peisajului artistic al vremii şi al învătământului de artă şi a fost momentul prin care Brâncuşi şi-a dovedit sieşi şi celor de lângă el că a ajuns la un nivel care la vremea aceea nu era atins de un tânăr de 25 de ani, câştigând respectul şi admiraţia celor din jur, dar mai ales marcând un nivel pe care îl va asimila şi îl va integra studiilor sale de mai târziu, ca apoi să îl sintetizeze în opera sa de maturitate.

Nu întâmplător la expoziţia organizată la Brummer Gallery din New York din anul 1933, a ţinut ca pe unul din pereţi să fie aşezată fotografia Ecorşeului, lucrare pe care toţi biografii o catalogau drept un studiu de şcoală, pentru că aşa putea dovedi celor ce-i criticau tipul de artă, că evoluţia formelor lui a avut un parcurs firesc şi că toate capacităţile de sinteză la care ajunsese prin lucrările sale erau izvorâte dintr-o cunoaştere profundă şi temeinică a corpului uman. Însuşi Brâncuşi scria, într-unul din aforismele sale, legat de această viziune asupra formei: "simplicitatea nu e un scop ţintă în artă însă dar ne apropiem de simplicitate cu cât ne apropiem de sensul real al lucrurilor simplicitatea este complexitatea resolvată şi ca să o pricepem ar trebui să ~~ne hranim~~ ne nutrim de ea însăşi ~~sa fim nutriţi de esenţa ei~~…" [3]

"Ecorşeul" a fost lucrarea care a marcat încă din şcoală, nivelul profesionalismului muncii sale şi i-a asigurat notorietatea în cercurile artistice ale vremii.

Astfel el lasă învăţământului artistic românesc şi de asemenea medicinei, respectiv anatomiei, în ramura sa didactică, o lucrare indispensabilă studiului corpului uman, aşa cum, ajuns la

3. Lemny Doina, Velescu Cristian-Robert, *Brâncuşi inedit, însemnări şi corespondenţă românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2004, pag. 44

Theodor Aman
(1831-1891) directorul şi
întemeietorul Şcolii de Belle Arte
de la Bucureşti
/ foto Arhiva UNARTE București.

maturitatea creației sale, va dori să lase poporului său sinteza operei sale, concretizată în ansamblul de la Târgu Jiu.

Privită din acestă perspectivă, putem considera că evoluția creației sale, deşi plăsmuită pe alte meleaguri, se săvârşeşte într-o cheie circulară şi fiecare din cele două etape, cea de formare şi cea de maturitate, marchează printr-un reper istoric incontestabil, apartenența sa românească.

Să ne imaginăm pentru câteva minute cadrul artistic în care Brâncuşi şi doctorul Dimitrie Gerota concep această lucrare - amintim încă odată că este prima lucrare de acest gen care s-a făcut în România - deci miza era una foarte importantă, iar de reuşita ei depindea prestigiul celor doi autori implicați în realizarea ei.

Pentru timpurile în care ea a fost realizată părea o idee deosebit de îndrăzneață cu o mare încărcătură de profesionalism, criterii care abia atunci începeau să-şi facă loc în şcoala de artă şi de asemenea în sculptura românească a acelor timpuri.

Şcoala de Belle Arte de la Bucureşti ca de altfel şi sora ei geamănă de la Iaşi, era în acele vremuri o instituție cu un buget destul de mic şi lipsită de un local propriu. În perioada când Brâncuşi era student, şcoala traversa cel de al patrulea directorat, în persoana pictorului George Demetrescu

Mirea, el făcând parte din generația de elevi ajunsă la maturitate care lua locul fondatorilor de școală.

Director devotat, cârmuind școala timp de trei decenii, Mirea se luptă în permanență cu ministerul pentru condiții mai bune în instituția pe care o reprezenta. Lucrurile nu se mișcau cu rapiditate şi pentru un timp în școală rămân cam aceleaşi condiții precare de lucru,ca şi înainte.

Se remarcă însă o viziune diferită asupra învățământului, adaptată curentelor la modă în Europa acelor vremuri.

Continuând eforturile predecesorului său şi întemeietorului de școală Theodor Aman, Mirea stăruieşte la Minister pentru construirea unui local destinat atelierelor. Un prim semn al acestor eforturi îl găsim în arhive, sub forma unei adrese, scrisă la data de 31 mai 1913[4] trimisă ministerului, prin care ruga Ministrul să nu mai aprobe organizarea expozițiilor în sala deținută de Societatea Geografică, pentru că ea avea să servească pe viitor elevilor școlii pentru studiile teoretice "deoarece în Calea Griviței abia li s'a construit 3 ateliere pentru studiile lor practice".

Iată cum, după mai bine de 40 de ani de la înființarea școlii de arte găsim o confirmare care încununează toate eforturile celor care au păstorit acestă instituție, sacrificându-şi arta şi chiar sănătatea pentru o școală care să dea nației române creatori de care avea atâta nevoie.

Realitatea însă era destul de dură, mulți elevi descurajându-se "în atmosfera închisă a acestor ziduri..." după cum scria Fritz Stork într-o scrisoare către Comănescu[5] , "Actualul local e o ruşine…e clădit în mod provizoriu şi provizorat a rămas de la 1913; …urît, prost construit şi conceput şi cu săli puține şi neîncăpătoare". Situația deplorabilă ajunge însă la apogeul ei în anul 1937, când se interzice utilizarea localului din cauza iminentei prăbuşiri.

Arhivele ne arată cum în perioada în care Brâncuşi a studiat la Bucureşti, cursurile de pictură şi sculptură se țineau, în continuare "în localul școalei" adică la "Palatul" Universității (actuala

4. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 3199/1913,fila, 51
5. Şorban Raul ,Nanu Adina, Schileru Eugen, Constantin Paul, "*100 de ani de la înființarea Institutului de Arte Plastice "Nicolae Grigorescu din București 1864-1964"* Editura Meridiane, București 1964, pag. 67

clădire a Universității n.a.) unde funcționau încă de la înființarea școlii, atelierele. La Ateneu funcționa Pinacoteca, a cărei director onorific era chiar directorul Școlii, și tot în același local se desfășurau și cursurile teoretice: Anatomia umană[6] predată de Doctorul Gerota, Perspectiva, Teoria Artei decorative, Estetica şi Istoria Artei acestea din urmă predate de istoricul de artă Alexandru Tzigara-Samurcaş. Tot la Ateneu întâlnim în anul 1907 şi cursul de anatomia calului predat de profesorul Wallenstein. Iar în acea perioadă (7-XI-1907)[7] se achiziționează şi un schelet de cal, montat pe postament de lemn vopsit, care supraviețuiește în laboratorul de anatomie până în zilele noastre.

Fetele aveau cursurile practice separate de băieți în așa numita "Secțiune a Domnişoarelor" fondată abia în anul 1894, a căror programă era uşor diferită, cuprinzând cursurile teoretice comune de anatomie, perspectivă, istoria artei, dar axată preponderent spre artele decorative.

Cercetând arhivele vremii întâlnim la secțiunea de sculptură primele nume feminine în anul 1910[8] , făcând referire la studenta Stroici Lucreția din anul al treilea la secțiunea sculptură.

Tot la Ateneu se desfăşurau şi expozițiile "Artiştilor în viață", sau ale "Tinerimii Artistice" precum şi alte manifestări artistice ale timpului la care participau tinerii absolvenți ai şcolilor de artă din țară și nu numai, cât şi cei întorşi de la studii din străinătate.

Trebuie să amintim cititorilor noştri mai tineri că "moda" studiilor în străinătate din acele vremuri era de cele mai multe ori o necesitate pentru că învățământul românesc abia începea să se dezvolte, iar cel specific de artă a trebuit să funcționeze un timp cu profesori şcoliți în Europa până la formarea unei generații de artişti şi dascăli români.

Este cazul sculptorului de origine germană Karl Stork, care slujeşte catedra de sculptură înființată la un an după deschiderea şcolii, din 1865 până la moartea sa în 1887 fiind, după cum ne arată arhivele "singuulŭ care posedă într'unŭ gradŭ superiorŭ la noi în téra arta sculpturei"[9],

6. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2543/1908, filele, 41,42
7. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2540/1908, fila 38.
8. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2170/1910, fila
9. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 138/1868, fila, 153

Statuia ecvestră a lui Mihai Viteazu din București, înaugurată în 1874, realizată de Albert-Ernest Carrier-Belleuse.

urmat la ceva vreme de sculptorul Wladimir Hegel, polonez de origine, naturalizat, şi el, român.

De asemenea numeroşi absolvenţi ai Şcolii de Belle-Arte plecau la studii în Franţa, Italia sau Germania, fie pe cont propriu fie trimişi de statul român care începea să-şi dezvolte un sistem de burse şi pentru şcolile de artă. Totuşi bursele erau destul de mici şi puţine la număr, iar situaţia elevilor care studiau artele nu era dintre cele mai fericite, mulţi dintre ei trăind uneori la limita sărăciei. După cum scria I.D.Stefănescu, "Elevii săraci, unii prea săraci, mîncau cînd şi unde puteau. Ei dormeau, ascunşi, în podul Şcoalei din Calea Griviţei, de multe ori nemîncaţi. Nu am auzit pe nici unul să se plîngă. Arborau un fel de mîndrie personală dintre cele mai înduioşătoare " [10]

În ceea ce priveşte ambianţa artistică a Bucureştiului începutului de secol în care Brâncuşi începe a se forma, nu putem vorbi de un peisaj foarte complex. Aşa precum descrie foarte plastic V.G. Paleolog[11] , "sînt anii seci ai sculpturii româneşti". "D.Demetrescu Mirea, frate, [fratele lui G.D.Mirea] Filip Marin(escu) Bălăcescu, Iordănescu şi [sic] şireaua nemţească: Oscar Spaethe şi fiul, Vladimir Heghel şi domnişoara lui, [sic] dinastia Stork: bunic, tată şi fii. Un vienez, Gustav Gunding, advenea sporadic şi eratic în Bucureşti, căutând împământenirea. Valbudea, mai mult pedagog,...prins mai degrabă de slijbele lui şcolăreşti decît de sculptură", era "mediul sculptural" în care Brâncuşi căuta cu îndârjire să se formeze.

Existau drept repere ale profesionalismului în materie de sculptură monumentală creaţiile comandate francezilor, Mihai Viteazul al lui Carier-Belleuse la Universitate, Ion C. Brătianu şi G.C Cantacuzino de Ernest Dubois, Alexandru Lahovary al lui Antoine Mercié, care înnobilau vizual ambianţa Bucureştului acelori vremuri. Probabil toate acestea constituiau prin notorietatea lor, modele ce l-au făcut pe tânărul şi ambiţiosul Brâncuşi să aspire la o artă care se concepea şi se concretiza dincolo de graniţele ţării sale. Alături de generaţia sa, el începând a aduce „multe contribuţii care au schimbat mult monotoniile determinate ale unor procedee obosite şi epuizate de repetiri seculare." [12]

10. Şorban Raul (coord.) ,"*op. cit*." ,pag. 68.
11. Paleolog Vasile .Gheorghe., *Tinereţea lui Brâncuşi*, Editura Tineretului, Buc, 1967, pag. 101
12. Doicescu Octav, *Brâncuşi- Le bon dieu*, apărut în Secolul 20, nr 11, 1967, pag.178.

Statuia lui Alexandru Lahovari din București, inaugurată în 1901, realizată de Jean Antonin Mercié.
Monumentul lui Ion C. Brătianu din București, inaugurată în 1903, realizat de Ernest Dubois, demolat în 1948.

Spiru Haret
Ministrul Instrucțiunii Publice între anii 1897-1899,
1901-1905, 1907-1911
/ foto Biblioteca Academiei Române.

În Școală, pe lângă studiul modelului viu, modelele care constituiau subiecte de studiu erau cópii în gips după capodoperele artei antice, cópii pe care neobositul director Aman le procurase de la Paris încă de la înființarea şcolii. Această colecție este îmbogățită în anul 1869 cu "modeluri în platru din Italia" aduse de colegul său, sculptorul Karl Stork[13] , "modeluri", care, după îndelungi stăruințe ale directorului, rămân se pare, în cele din urmă, parțial plătite de minister. Această colecție este adesea completată de numeroase donații făcute de către profesori, artişti, absolvenți sau iubitori ai artei.

În cartea sa „Învățământul artistic românesc 1830-1892", profesorul şi istoricul de artă Adrian Silvan Ionescu[14] , ne furnizează un tablou amplu al dotării şcolii de Belle Arte înainte de anii în care Brâncuşi ajunge să fie student. Mulaje de ghips aduse de Aman de la Paris, comandate la Luvru, Apollo de Belvedere, Diana, Venus, Antinous, un ecorşeu la dimensiune redusă, şi zece metope de pe Partenon se numărau printre primele transporturi de mulaje făcute în 1864. Tot aici se aminteşte de "Atlasul Anatomic al doctorului Fau pe care, în 1868, Petru Verussi, bursier al statului la Paris, îl dăruieşte Şcolii de Belle-Arte, în dorința sa de a veni în ajutor elevilor.", precum şi de contribuția pe care Gheorghe Tattarescu o aduce "la desăvârşirea profesională a elevilor, publicând în 1865, lucrarea Percepte şi studii folositóre asupra proporțiunilor corpului uman şi dessemnu dupe cei mai celebri pictori".

Alături de studiile după gipsuri antice şi de cele după model viu, "Printre lucrările obligatorii pe cari studenții arhitecți, pictori şi sculptori sunt datori să le facă pentru obținerea diplomei de absolvire a şcolii" ei trebuie să lase la terminarea şcolii şi un număr "de reproduceri de pe monumentele naționale româneşci, sau în legătură intimă cu arta românească, fie din țară, fie din străinătate". Aşa suna scrisoarea insistentă a Ministrului Instrucțiunii Publice Spiru Haret din 19 aprilie 1903,[15] adresată şcolilor de Belle Arte din Bucureşti şi Iaşi, pentru că "Monumentele

13. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 142/1870, filele, 33, 51.
14. Ionescu Silvan-Adrian, *Învățământul artistic românesc 1830-1892*, Editura Meridiane,Bucureşti, 1999, pag. 154.
15. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 259/1904, fila, 23

Bustul sculptorului Karl Stork
realizat de fiul său Carol Stork,
ghips, 1889
/ colecția Muzeului UNARTE București.

Brâncuși cu pălărie în mijlocul colegilor săi de la București, 1899-1901 / foto Arhiva MNAM Paris.

noastre artistice ameninţă a se perde"şi se indica introducerea în regulamentul celor două şcoli (Bucureşti şi Iaşi), această prevedere. Chiar dacă profesorii şcolii nu sunt prea entuziasmaţi de această adresă a ministrului, încercând să-i propună înfiinţarea unei secţiuni de artă decorativă, mai nimerită a se ocupa cu aceste cópii, sunt nevoiţi să se supună atunci când Spiru Haret hotăreşte alocarea unei sume de bani pentru premierea celor mai bune cópii executate.

Temele elevilor se axau în principal pe studii după antici şi model viu, iar în ceea ce priveşte compoziţia lucrurile stăteau încă destul de timid, neexistând o istorie prea bogată în exemple naţionale, concepţia fiind tributară şcolilor clasice franceze sau germane.

"Direcţiunea Şcoaleĭ Naţionale de Arte Frumoase din Bucureşti", cum suna titulatura oficială, făcea frecvent apel la Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, deşi bugetele erau foarte limitate, solicitând un local propriu şi mărirea dotărilor menite a stimula performanţa tinerilor învăţăcei într-ale artei.

Astfel în septembrie 1903, Directorul G.D. Mirea trimite către minister o scrisoare (anexa 1) prin care îl roagă pe Ministru să faciliteze reproducerea statuilor antice aflate într-un singur exemplar în şcoală, necesare atelierului domnişoarelor, "statui de cari avem absolută trebuinţă". Directorul spunea: "Atelierul în care lucrează elevele acestei scóle – instalat în una din sălile de jos ale Pinacotecei – a fost înzestrat la înfinţarea lui cu busturi, ornamente şi diferite fragmente; acum însă când elevele au înaintat în studii au neapărată nevoie şi de statui antice, după care să-şi completeze studiile prevăzute în regulament.

Şi cum şcóla nóstră nu posedă de cît numai cîte un singur exemplar din acele statui, am convenit cu un turnător să ne reproducă aceste modele în numer de II adică: Apolon, Achile, Antinous, Ariana, Copilul cu Lebăda, Diana, Faun cu flueru, Gladiatoru, Mercur în repaus, Venera de Medicis şi Venera de Millo, pentru suma de lei 1650- sumă ce este mai avantajoasă faţă de preţul cu care s'au cumpărat aceste modele de la Paris." [16]

"Comptul" cheltuielilor de turnare a reproducerilor "statuelor antice în mărimea originalelor"

16. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 848/1903, filele, 155, 156.

Brâncuşi alături de colegii săi la Şcoala de Belle Arte din Bucureşti având în plan secund temele de „Studiu după antic" şi „Cap de expresie" /foto Arhiva MNAM Paris.

G.D. Mirea (1852-1934), pictor, cel de al patrulea director al Şcolii de la Bucureşti / foto Arhiva Muzeului UNARTE Bucureşti.

era făcut de firma "Luigi Brida- Primul Atelier Italian DE SCULPTURĂ Ornamente de Ipsos şi Ciment". Aflăm astfel, că numărul statuilor antice existente şi multiplicate apoi în 1903, era de 11 bucăţi.

Luigi Brida tehnicianul, turnător în ipsos, cu pravălia situată în Calea Victoriei 126, este cel care apare frecvent în relaţia cu Şcoala de Belle Arte de la Bucureşti. El este prezent vreme de mai bine de douăzeci de ani, pe mai toate adresele cu cheltuieli de reparaţii, turnări de lucrări sau materiale didactice, sau albiri ale mulajelor de gips ale Şcolii de Belle-Arte.

După cum ne informează arhivele, Şcoala nu avea un astfel de tehnician iar în listele de cheltuieli ale secţiunii erau cuprinse, pe lângă o căruţă de pământ pentru modelaj şi 2,3 saci de gips, "sîrmă pentru armăturile sculptorilor", foarte puţine materiale destinate lucrului elevilor.

Încă din vremea lui C.I.Stancescu (1896), profesor de estetică şi istoria artei şi director timp de şapte ani, înaintea lui G.D.Mirea, găsim în actele justificative „ Una factură cu plata turnătorului în ghips" sau „Un compt cu plata formatorului şi turnătorului în ghips" [17] .

C.I. Stancescu reuşeşte să menţină tradiţia turnării în ipsos a lucrărilor premiate la sfârşit de semestru, atât la secţiunea sculptură cât şi la cea de arhitectură, care ia fiinţă în timpul directoratului său. Turnarea se realiza adesea cu ipsosul achiziţionat de către Şcoală şi de cele mai multe ori de către Luigi Brida, sau ocazional de către Albert Kiràly-formator, pe al cărui compt putem citi:

„Una Statue formată şi turnată în ipsos;/ Trei Busturi Neobea; [sic] / Trei Busturi Faon / Trei Baso-reliefe formate tornate şi ciocănite / Un Baso-relief mai mic".

Astfel Şcoala reuşeşte să-şi formeze treptat un patrimoniu al lucrărilor realizate de către studenţi deşi de la minister i se notifică fecvent faptul că trebuie să taie din aceste cheltuieli. Această tradiţie este păstrată şi de G.D.Mirea care reuşeşte să continue turnarea lucrărilor pentru o perioadă, iar în „compturi" apare ca tehnician, Luigi Brida. Într-o chitanţă pe care acesta,

17. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 551/1896, filele 30, 32, 84, 87, 88.

Constantin I.Stăncescu, (1837 -1909), pictor, profesor de estetică și istoria artei, cel de al treilea director al Școlii de Belle Arte / detaliu din pictura realizată de A. Bănulescu, în anul 1888 reprezentând „Profesorii și elevii Școlii de Belle-Arte din București" / colecția Muzeului UNARTE București.

Profesorul Ion Georgescu, ținând o lecție de perspectivă (1896-1897) / foto Arhiva UNARTE București.

o trimite şcolii[18] stă scris:
"4 studii natură formate şi turnate în gips, / 3 idem, idem, statue antică, / 2 idem, idem, busturi antice / cap natură."

Din această chitanţă reiese clar că o parte din studiile recompensate, se turnau de către acest tehnician la cererea direcţiunii şcolii şi cu aprobarea ministerului.

Nu credem însă că în cazul Ecorşeului s-a întâmplat acelaşi lucru. Mai întâi, studiul Ecorşeului a fost recompensat la secţiunea de anatomie, nu la cea de sculptură, pe care o absolvă Brâncuşi, iar apoi cererea elevilor de la Belle-Arte (anexa 2), organizaţi într-o societate, trimisă ministerului pentru achiziţionarea Ecorşeului, certifică faptul că în şcoală nu exista un exemplar al lucrării. Toate aceste date ne conduc spre ipoteza că turnarea în gips a Ecorşeului, chiar dacă a fost realizată fizic în şcoală, pentru că, datorită dimensiunii transportul lucrării era imposibil, ea nu a fost susţinută financiar de către Şcoală. De asemenea credem că multiplicarea în gips a exemplarelor din Ecorşeu nu a fost realizată în şcoală, pentru că Brâncuşi însuşi, pune "în vânzare", după cum reiese din documentul publicat de I. Bercuşi, ultimul Ecorşeu (anexa 3).

În perioada studenţiei lui Brâncuşi (1898-1902) Şcoala îl are ca dascăl la secţiunea de sculptură pe Ion Georgescu, în primă fază, urmat apoi de Wladislaw Hegel.

Ion Georgescu (1856-1898) activează în instituţie[19] de la data de 27 octombrie 1892, data numirii cu titlu provizoriu, apoi numit profesor de sculptură şi perspectivă, cu titlu definitiv pe data de 29 noiembrie 1896, până când moare subit în urma unui atac de inimă la 30 noiembrie 1898. Brâncuşi îi va păstra o plăcută amintire, deşi l-a avut profesor doar o foarte scurtă perioadă de timp. "Brâncuşi trebuie să fi fost cîştigat de calităţile umane ale profesorului său, de ideile pe care le-o fi comunicat studenţilor de măiestria-i de portretist" scria Petru Comarnescu [20].

Profesionalismul lui Ion Georgescu, format la Bucureşti cu sculptorul Karl Stork şi desăvârşit la Paris în atelierul lui Auguste Dumont, precum şi calităţile sale pedagogice, notabile în epocă, îl

18. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 1594/1904, fila 50.
19. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 256/1897, fila, 20.
20. Comarnescu Petre, *Brâncuşi mit şi metamorfoză în sculptura contemporană*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1972, pag.90.

Ion Georgescu (1856-1898), sculptor, primul profesor de sculptură a lui Brâncuși / foto Biblioteca Academiei Române.

Wladislaw Constantin Hegel ,(1838-1916), profesorul de sculptură a lui Brâncuși.

pag.26 Wladislaw Constantin Hegel, "O lecție de anatomie", frontonul Facultății de Anatomie de la Iași, 1896.

fac pe Brâncuşi să îi poarte o deosebită recunoştinţă. De altfel el este dascălul pe care directorul C.I. Stăncescu îl propune ca profesor de desen şi modelaj[21] la proaspăta secţiune de arhitectură a Şcolii, ocazie cu care Georgescu prezintă Ministrului Spiru Haret, pe lângă mulţumiri şi o schiţă de program a respectivului curs.

Wladislaw Constantin Hegel (1838-1918), la origine polonez, şcolit şi stabilit la Paris, se impune energic în peisajul monumental românesc al acelor vremuri. Pe lângă importantele monumente ridicate la Bucureşti şi Iaşi, realizează „O lecţie de anatomie" pe frontonul Institutului de Anatomie de la Iaşi, lucrare terminată în 1896.

Sub îndrumarea lui Ion Georgescu şi a lui Wladislaw Hegel, Brâncuşi realizează o serie de lucrări recompensate la acea vreme pentru calităţile lor deosebite. Astfel, la concursul "Antic bust sculptură" ia două menţiuni onorabile, la 22 dec. 1898 şi 22 dec. 1899 şi o medalie de bronz, la 30 iunie 1900 pentru "Capul lui Laocoon". Tot în anul 1900, în iunie, este recompensat cu o menţiune onorabilă la "Antic figură sculptură", la "Anatomie", şi de asemenea la temele "Cap de expresie", şi la "Natură sculptură", unde mai câştigă încă o menţiune şi în iunie 1901. Tot la "Natură sculptură" din iarna anului 1901 câştigă medalia de argint cl.II-a[22] , iar la "Estetică şi Istoria Artelor" şi "Perspectivă" câştigă câte o menţiune onorabilă. În vara anului 1901, capătă o menţiune la "Compoziţie" şi medalia de bronz pentru studiul Ecorşeului la "Anatomie".

Locul lui Ion Georgescu este preluat de C. Hegel care rămâne profesor până în aprilie 1909[23] , când este scos la pensie iar succesor îi v-a deveni Dimitrie Paciurea ales în urma unui concurs de machete, aşa cum se obişnuia în acele vremuri.

Putem spune că există o contribuţie importantă pe care aceşti doi profesori, au avut-o la formarea ca sculptor şi modelator a lui Brâncuşi şi că alături de ajutorul doctorului Dimitrie Gerota, au contribuit la reuşita modelajului care reprezenta studiul ecorşat al corpului omenesc.

"Ecorşeul reprezintă în activitatea lui Brâncuşi o muncă îndelungată şi anevoioasă, întreprinsă

21. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 5216/1897, fila 197.
22. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 256/1902, filele, 6,7,8.
23. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2593/1911, fila, 12.

Dr. Dimitrie Gerota (1867-1939), profesorul de anatomie a lui Brâncuşi / foto Biblioteca Academiei Române.

dintr-o curiozitate ştiinţifică, dintr-o necesitate de cunoaştere a tainelor fiinţei umane,[…]. Nu făcea parte din îndatoririle unui student obişnuit, ci din căutările unui spirit scormonitor şi de largi cuprinderi. Studiile anatomice au pasionat pe o seamă din marii creatori – de la da Vinci şi Michelangelo la Rembrandt şi mulţi alţii."[24]

Într-adevăr provocarea pe care realizarea acestei lucrări o încerca, însemna pentru tânărul elev un prim prag al profesionalismului său.

Vasile Georgescu Paleolog[25] povesteşte că Brâncuşi are la dispoziţie în timpul lucrului la ecorşeu, Anatomia Artistică lui Paul Richet, din anul 1893 cu 110 planşe şi 300 de figuri şi "lucrarea Dr. Liharzik din Viena (1871) despre structura Corpului Uman şi ea cu figuri dar mai modest prezentată", dar mai ales foloseşte, sub îndrumarea profesorului său Dr. Gerota, "materialul după natură direct uman, pe care acesta îl recupera din munci profesionale de disecţii la facultatea de medicină sau autopsice de la mortăria oraşului Bucureşti". V.G.Paleolog descrie în termeni foarte romantici toată această muncă de scoatere a mulajelor după cadavre care l-au dus în cele din urmă pe Brâncuşi să afirme că urăşte carnalul, "biftecul", însă afirmaţia în legătură cu "mortăria oraşului", trebuie citită în cheia plasticităţii descrierilor pe care acesta le face despre Brâncuşi: "Zeci de zile şi uneori nopţi sub flacăra plăpândă şi tremurândă a "gazului aerian" de odinioară, adunate în luni de zile şi totalizate în ani (lucrarea era grea şi de migală), doi – Brâncuşi şi doctorul Gerota – au compulsat zeci de cadavre şi sute de părţi anatomice separate, întinse lat pe mesele reci ale Facultăţii de medicină, sau ale mortăriei oraşului, în căutarea proporţiilor potrivite care s-ar fi brodit

24. Comarnescu Petre, op. cit., pag. 97
25. Ziarul Înainte (Organ al Comitetului Regional Oltenia al PCR şi al Sfatului Popular Regional), Craiova, 20 nov. 1966.

pag.31. Fotografia ecorşeului modelat, realizată de Brâncuşi / foto Arhiva MNAM Paris.

canonului de perfecţiune a proporţiilor lui Antinous. " [26]

Ce ştim din surse documentare este că Brâncuşi frecventează orele de disecţie de la facultatea de medicină unde are permisiunea să facă mulaje după cadavre pe care apoi să le folosească în studiul său. Faptul că participă la disecţii este amintit în adresa[27] societăţii elevilor Şcolii de Belle Arte din Bucureşti care cere în anul 1903 achiziţionarea Ecorşeului pentru orele de anatomie precizând: "Şcoala noastră, fiind lipsită de mijloace materiale de care noi avem absolută nevoie, între alte multe, ne lipseşte; "planşe şi ecorşiuri artistico-anatomice" după care să ni se explice formele corpului omenesc; ceeia-ce face ca cursul de anatomie-artistică, să fie imposibil de înţeles - de noi elevii- cu toată munca ce ne depunem şi cu tot zelul şi înteresul ce-şi dă Domnul Profesor pentru acest însemnat curs" şi se adugă mai departe "Un coleg al nostru, de curând absolvent al secţiunei de sculptură- d. C. Brâncuşi- a făcut un studiu anatomic servindu-i ca model statuia "Antinous"- un studiu care merită totă atenţiunea, de óre-ce este făcut sub conducerea D-lui prof. respectiv Dr. D. Gerota,- servindu-se de studii îndelungate, după cadavrele ce I s'au procurat la Disecţia- Facultăţii- de –medicină şi care ecorşiu' dacă l'ar, avea în timpul anului. Înaintea nóstră la curs la explicaţiile D-lui prof.- ne-ar înlesni forte mult , înţelegerea formelor artistice- ale omului din punct de vedere anatomic."

De asemenea şi în fotografia Ecorşeului modelat care există din acea perioadă, aflată astăzi în arhivele MNAM din Paris, apare în fundal un fragment de mulaj anatomic după un picior ecorşat şi un fragment de bust cu braţ, ecorşat şi el. Mai apare de asemenea un schelet uman, şi ecorşeul în mărime redusă a lui Jean Antoine Houdon, realizat după originalul lucrat în 1767, mulaj de care am amintit că exista în Şcoală achiziţionat de către Aman. Alături de Ecorşeul în gips apare mulajul lui Antinous şi câteva desene, toate aceste lucrări servindu-i lui Brâncuşi ca material didactic pentru studiul său.

Deşi în diverse biografii apar presupuneri cu privire la sursele pe care Brâncuşi le-a avut

26. Paleolog Vasile .Gheorghe., *op.cit.*, pag. 91.
27. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 259/1903, filele, 33, 48.

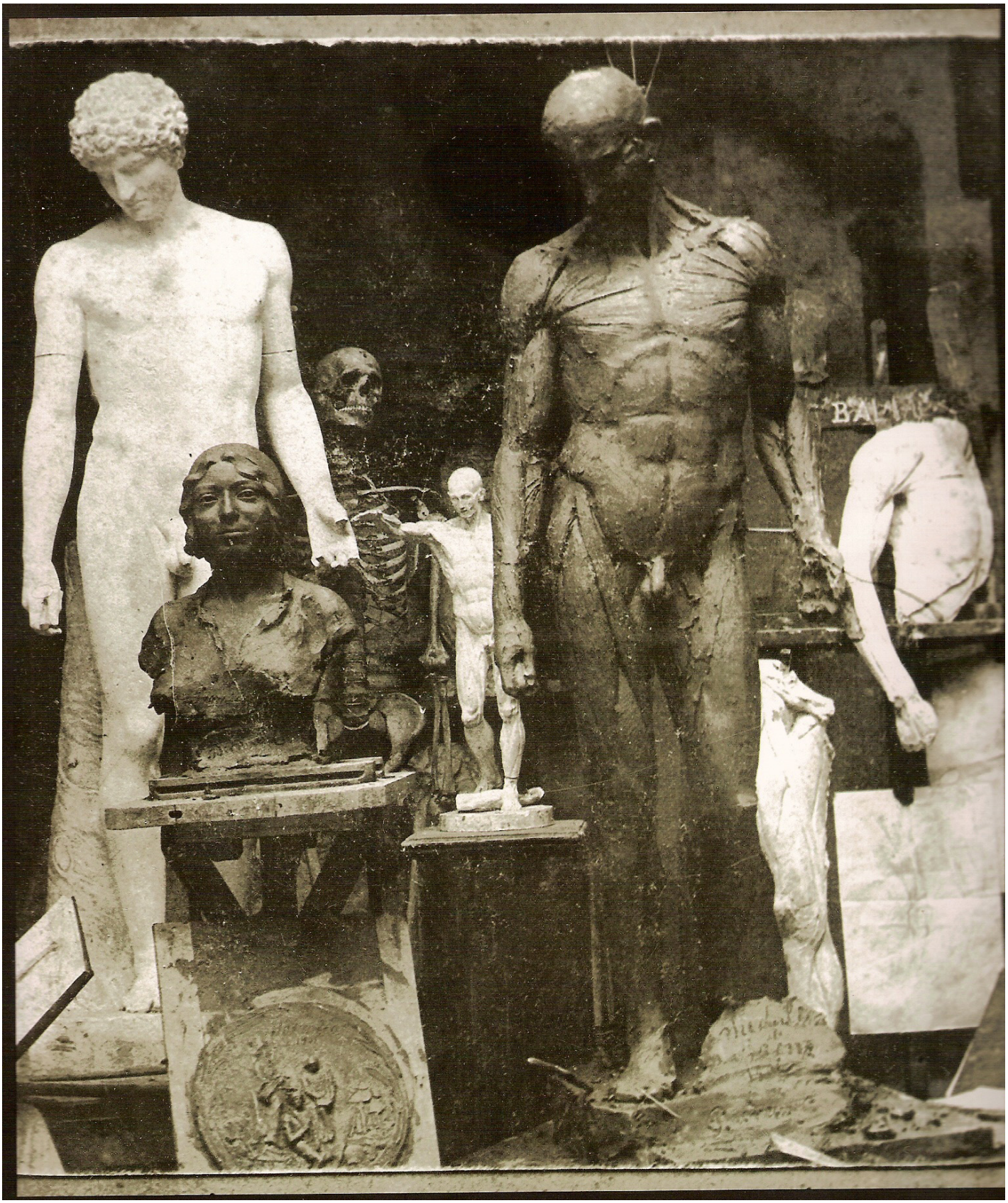

în timpul lucrului la Ecorşeu, această fotografie rămâne un reper foarte clar şi explicit asupra etapelor de lucru şi a documentaţiei folosite pentru realizarea acestei lucrări. Este imortalizarea unui moment foarte limpede al etapei de modelare a ecorşeului, momentul de după 19 iunie 1901[28] când elevul Brâncuşi este recompensat la Concursul de Anatomie cu cea mai înaltă distincţie, medalia de bronz. Această afirmaţie o facem ţinînd seama că documentele fotografice care au rămas în arhiva personală a lui Brâncuşi, au fost atent selecţionate de către acesta în timpul vieţii. Brâncuşi nu păstra decât fotografiile care erau reprezentative pentru opera sa, pentru activitatea sa. Puţine fotografii din cele rămase în arhiva sa proprie, nu erau făcute de el însuşi sau modificate ulterior.

Revenind la reîntregirea tabloului didactic al acelor vremuri la Şcoala de arte, amintim de prof. Gh. Ghiţescu[29] profesor timp de aproape 35 de ani la catedra de anatomie artistică, şi care prin studiul său completează informaţia în ceea ce priveşte Ecorşeul. „Metoda anticului nu era nouă în anatomie. Cu două secole înainte, Charles Errard ecorşase (în gravuri) statuile antice: Laocoon, Gladiatorul, Faunul, Hercule Farnese, etc.

Cu un secol înainte, Jean-Galbert Salvage se oprise din nou asupra statuii Gladiatorului Farnese, creând celebrul ecorşeu aflat astăzi la Şcoala naţională de Arte din Paris. Ambii autori au ales exemplarele statuarei antice demonstrative pentru musculatură, în special operele elenistice, care reprezentau ele însele o demonstraţie anatomică. Brâncuşi care avea o repulsie înnăscută pentru "biftecuri", alege pe elegantul Antinous, androginul cu forme mulsculare învăluite, de o frumoasă proporţie şi ritmică a mişcării. El avea în faţă în timpul lucrului şi ecorşeul lui Houdon, executat după natură, pe care încercase odată să îl copieze (schiţa în lut, Philadelphia) dar acesta ca şi un model viu oarecare, nu putea să-i ofere secretul măsurilor."
Trebuie să amintim aici documentata şi admirabila analiză a lucrării pe care o face prof. Gh.Ghiţescu în cartea sa. Numeroasele măsurători ale Ecorşeului pe care le face în laboratorul

28. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 419/1901, filele, 16,17,57.
29. Ghiţescu Gheorghe, *op.cit.*, pag. 162.

de anatomie artistică de la Institutul de Arte Plastice din Bucureşti în comparaţie cu tipurile de „Antinous" cunoscute îl conduc la concluzia „că artistul a folosit modelul grec, ca şi lucrul „după natură", refăcând opera antică într-o interpretare care păstrează maniera greacă, cu o înţelegere desăvârşită a stilului şi o execuţie magistrală a detaliilor anatomice, subordonate ansamblului arhitectonic şi constructiv. ...Ecorşeul se inspiră cu libertate din faimoasa statuie. El imprimă personajului său aceeaşi poză şi mişcare ritmic cadenţată. Interesant este transpunerea graţiei şi farmecului modelului în formele musculaturii"; el descoperă odată cu „recrearea anticului grec în Ecorşeu", „subtilele speculaţii pe temele geometrice ale secţiunii de aur".

Dimensiunile pe care ecorşeul le are sunt de 1.77/52/32 cm, cu mici variaţiuni, datorate modului de măsurare sau copierii, acestea fiind şi dimensiunile copiilol sale.

Deşi statuia lui Antinous apare consemnată printre materialele didactice aparţinând Şcolii la acea vreme, Petru Comarnescu este printre primii care identifică statuia al cărei mulaj l-au folosit Brâncuşi şi doctorul Gerota provine „de la Muzeul Capitolin din Roma. Este o operă caracterizată ca „elegantă" în unele ghiduri, făcută după un original din secolul al IV-lea." Tot în acest sens, găsim în arhiva lui Barbu Brezianu o notă prin care, ajutat de Sidney Geist care îi comunică o carte intitulată "Antinoos, eine kunstarchäologische Untersuchung" ["Antinous, o cercetare artistică" n.a.], scrisă în 1884 de Dietrichson Lorentz, reuşeşte să-şi argumenteze afirmaţia prin care, mulajul lui "Antinous" este de fapt o reprezentare a lui Hermes având „atitudinea" sclavului lui Adrian, zeitate confundată mult timp cu figura sclavului Antinous. Originalul se află astăzi în Muzeul Capitolin din Roma şi figurează în catalog cu indicaţia „Statua di Hermes da archetipo del IV sec. A.C.- versione Adrianea". În arhiva lui Barbu Brezianu, lăsată Institutului de Istoria Artei, se păstrează fotografia după respectiva lucrare, a cărei copie a fost adusă la şcoala de arte din Bucureşti, alături de celălalte mulaje, sub denumirea de „Antinous". El infirmă astfel şi ipoteza lui V.G. Paleolog care scrie în cartea sa „Tinereţea lui Brâncuşi", că modelul este statuia lui Antinous, aflată astăzi în Muzeul din Neapole.

Se dicută în literatura de specialitate pe marginea alegerii subiectului pe care Brâncuşi

"Antinoos, eine kunstarchäologische Untersuchung" ["Antinous, o cercetare arheologică de artă" n.a.] de Dietrichson Lorentz / fotografii reprezentând cele două tipuri de Antinous.

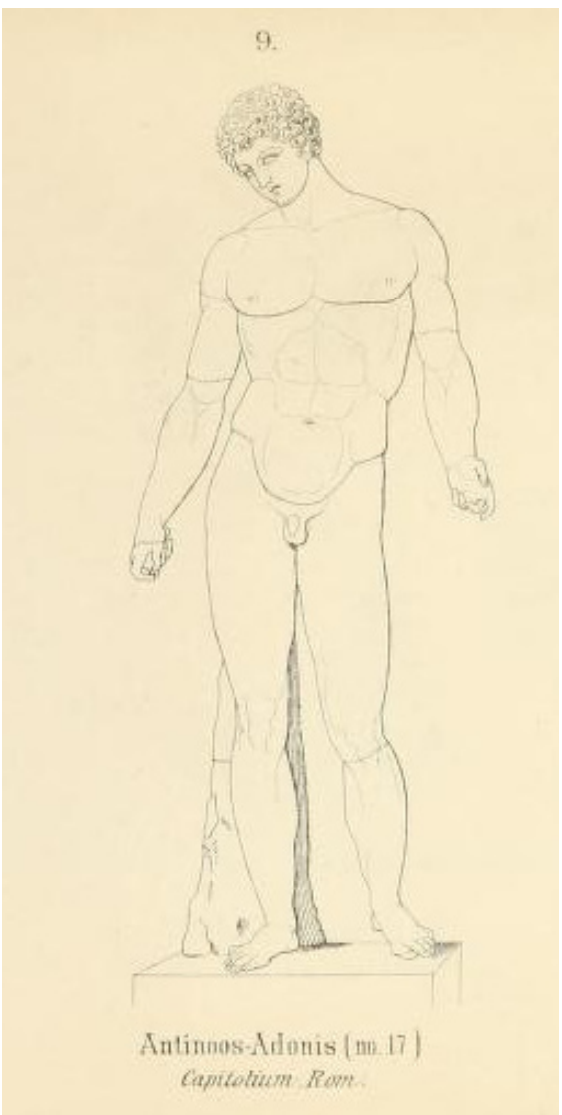

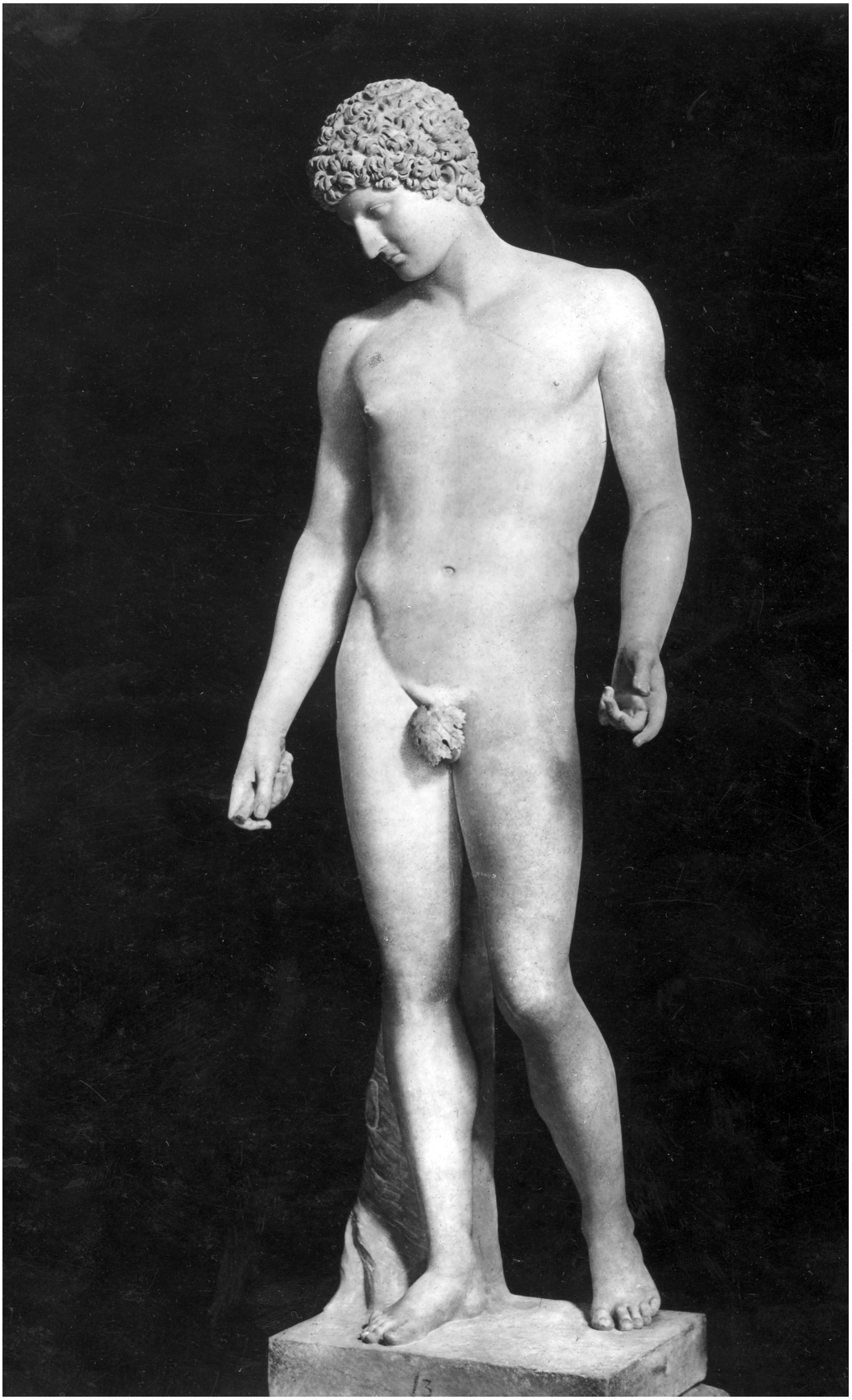

Statua di Hermes da archetipo del IV sec. A.C.- versione Adrianea / foto A Bâncuși / foto Arhiva Barbu Brezianu, Institutul de Istoria Artei.

l-a înfățișat ecorșat. V.G.Paleolog[30] scrie că Prof. Gerota şi Prof. de geometrie D.Atanasiu îşi opresc alegerea la statuia Doriforului mai potrivită proporţiilor "Secțiunii de aur", iar în final se hotărăsc pentru frumusețea clasicului Antinous, chiar dacă, spune el, Brâncuşi ar fi preferat primul mulaj.

Credem însă că dincolo de alte raţiuni în privința alegerii subiectului pentru această temă, prof. Gerota şi Brâncuşi au trebuit să se plieze pe ceea ce Școala oferea ca material didactic în acel moment, pentru că o atare temă nu se putea modela după o fotografie. Alegerea subiectului era un lucru foarte important în care trebuia să se țină cont de mărimea modelului, de mişcarea personajului şi mai ales de proporția lui pentru că aceste date, pe care modelul antic le avea, trebuiau imprimate studiului ecorşat. Probabil că din suita de mulaje de care Școala dispunea la acel moment, alegerea lui Antinous a fost cea mai potrivită.

În ceea ce priveşte sprijinul total pe care Brâncuşi îl primeşte din partea Şcolii, acesta este de netăgăduit. De la director, profesor de anatomie, şi neîndoielnic cel de sculptură, toată lumea îl admiră şi îl preţuieşte pe tânărul elev pentru curajul său. Directorul Mirea îi permite accesul în şcoală pe timpul vacanţei pentru terminarea lucrării, acordându-i şi certificatul datat 28 august 1901(anexa4) „prin care se atestă că D-ul Const. Brâncuşi,.....din vacanța acestui an fiind autorisat de consiliul şcólei să termine studiul de Anatomie recompensat, a lucrat şi lucrează şi în present în atelier."[31] , necesar lui Brâncuşi pentru a-şi reînnoi bursa acordată de Biserica Madona Dudu din Craiova. Dr. Gerota îl ajută în asimilarea cunoştinţelor anatomice şi îl recompensează cu „Medalie bronz" în vara anului 1901 la concursul de anatomie, iar profesorul de sculptură îl recompensează la finele anului 1901, pentru deosebitele sale merite la „Concursul de Natură sculpt." cu o „Medalie Argint cl.II".

Chiar dacă realizarea studiului şi mai apoi a exemplarelor pe care Brâncuşi le va comercializa, reprezenta o „consacrare pe linia sculpturii cuminți, didactice, ortodoxe"[32] ea marca

30. Paleolog Vasile .Gheorghe., *op.cit.*, pag. 91.
31. D. J.A.N. Dolj, fond Epitropia bisericii Madona Dudu, dos. 62/1901, fila7.
32. Paleolog V.G., op.cit., pag. 94.

neîndoielnic începutul celebrității sale ca sculptor. Participările sale ulterioare la expozițiile Tinerimii Artistice organizate în țară îl va anunța, datorită notorietății acestei lucrări, ca pe un sculptor important al generației lui.

Trebuie să amintim faptul că prima variantă a Ecorşeului este expusă la Ateneu în anul 1903, apoi tot aceasta, sau cea care rămâne în muzeul Dr. Gerota, este expusă în anul 1906 (6 iunie- 23 noiembrie) la Expoziția Generală Română, din Câmpia Filaretului (denumit Parcul Carol I), în Pavilionul Dr. Gerota.

Barbu Brezianu consemnează faptul că varianta aflată la Institutul de Arte Plastice „N. Grigorescu" a fost expusă la Muzeul Național de Artă din Bucureşti la expoziția omagială din 1956 (24-31 dec.), realizată cu prilejul celei de a 80-a aniversări a sculptorului.

De asemenea, în catalogul Expoziției retrospective realizată în anul 1970 (5 iun.–20 iul.) la Muzeul Național de Artă al României, apare o fotografie a unei variante de Ecorşeu, alb, fără brațe, şi organ genital, cu soclul pătrat, vizibil reparat, care credem că este mai degrabă o reproducere a Ecorşeului aflat la Liceul de Arte Plastice din Iaşi. Indicația din dreptul fotografiei este cea a ecorşeului de la Liceul Carol din Craiova, care este în fapt, o variantă colorată, cu brațe şi aflată într-o stare mult mai bună de conservare. Din informațiile noastre Ecorşeul aflat la liceul din Craiova nu a figurat în vreo expoziție, iar probabil la acest eveniment expozițional a fost expus un exemplar de la Bucureşti.

Brâncuși alături de Dr. Gerota și soția sa Maria, la vila de la Săftica, în anul1938/ foto Arhiva personală Dr. Ion Gerota.

Brâncuşi şi influenţa profesorului său de anatomie Dimitrie Gerota

În ceea ce priveşte naşterea Ecorşeului, şi mai apoi realizarea exemplarelor originale care-i asigură lui Brâncuşi notorietatea şi un oarecare beneficiu material, lucrurile trebuie văzute într-un tablou indisolubil legat de figura profesorului de anatomie Dr. D. Gerota.

El este iniţiatorul acestui proiect, susţinătorul, care mijloceşte accesul la informaţie, la documentare, la cunoaştere şi mai apoi cel care asigură suportul material al realizării şi multiplicării lucrării, în vederea achiziţiilor exemplarelor realizate. Cum vom vedea Dr. Gerota este persoana cea mai în măsură să influenţeze în mare parte destinaţia instituţională a acestor exemplare.

Dimitrie Gerota îşi are obârşia pe meleagurile doljene asemenea lui Brâncuşi. Dimitrie Gerota chirurgul şi anatomistul era fiul lui Dumitru, preot la Sfântul Ilie din Craiova, care era fiul lui Dimitrie Constantin, preot la Gioroc, (satul de obârşie a familiei Gerota, de unde se pare că se trage şi numele familiei) venit din Macedonia.

Tatăl doctorului, preotul Constantineanu Gerota[33] îl remarcă şi îl ajută pe Brâncuşi în anii

33. În primii ani ai secolului al XIX-lea, în lipsa unui registru de stare civilă la sate, fii lui Constantin se chemau uzual „Constantineanu", asa se face că preotul Gerota de la Sfântul Ilie apare în documente cu acest nume el fiind fiul lui Constantin, preot la Gioroc. Aceste date ne-au fost puse la dispoziţie de către unul dintre ultimii reprezentanţi ai familiei, Dr. Ion Gerota.

Dr. Gerota la Facultatea de Medicină din Berlin 1892 / foto Arhiva personală Dr. Ion Gerota.

petrecuți la Craiova şi prin intermediul fiului său înnoadă o legătură, sudată apoi temeinic, în anii de formare profesională a sculptorului de la Bucureşti. Tot preotul Gerota este cel care îi este sprijin pe lângă "Epitropia Bisericei Maica Domnului-Dudu"pentru ajutoarele băneşti de care Brâncuşi are parte între anii 1899-1900[34], 1900-1901[35] , şi respectiv 1902-1903 .

Doctorul Dimitrie Gerota se naşte la Craiova în 1867, studiază medicina la Bucureşti între anii 1886 şi 1892, în anul 1888 ocupă primul post oficial ca preparator la catedra de anatomie. Pleacă în 1893, câştigând bursa "Răducanu-Simonide" acordată de Ministerul Instrucțiunii Publice, pentru patru ani în Franța şi Germania pentru completarea studiilor, unde, deşi se întreține cu greu, reuşeşte să ajungă în trei ani asistentul marelui anatomist Heinrich Wilhelm Gottfried von Waldeyer-Hartz, la Berlin [36].

La întoarcerea în țară, devine cadru didactic al catedrei de anatomie a Şcolii de Belle Arte. Dimitrie Gerota predă din anul 1897 ca profesor suplinitor apoi ca profesor cu titlu provizoriu până în 1914, la catedra de anatomie artistică a Şcolii de Belle-Arte. Este primul radiolog de la noi din țară, pregătire care îi asigură în anul 1899 predarea cursurilor de radiologie, la Institutul Medico-Militar, din cadrul Ministerului de Război. Din 1900 devenind docent funcționează ca agregat [şef de lucrări n.a.] la Facultatea de Medicină din Bucureşti, la catedra de anatomie topografică şi chirurgicală condusă atunci de Prof. Thoma Ionescu.

Dimitrie Gerota munceşte asiduu pentru a dobândi treptele profesionale ca dascăl la Facultatea de Medicină, nu fără a întâmpina însă destule obstacole ale colegilor săi de breaslă.

Multe din materialele didactice folosite la cursurile studenților de la medicină şi arte plastice deopotrivă, erau procurate de Dr. Gerota din banii proprii şi de asemenea multe dintre ele erau realizate de el însuşi. Prof. Dr. Gerota înființează un muzeu de piese anatomo-chirurgicale cu

34. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale (D. J.A.N) Dolj, fond Epitropia bisericii Madona Dudu, dos. 13/1900, filele. 26, 27.
35. D. J.A.N. Dolj, fond Epitropia bisericii Madona Dudu, dos. 4/1903, fila. 35.
36. Atanasiu Ion, *Activitatea ştiințifică şi socială a lui Dimitrie Gerota*, apud. Brătescu Gheorghe, *Trecut şi viitor în medicină- studii şi note*, Editura Medicală, Buc., 1981, pag. 415.

figuri realizate exclusiv de el însuşi, prin metoda injectării cu ceară colorată, metodă care-i poartă numele şi astăzi. Pentru acest muzeu a fost premiat cu medalia de aur şi diploma de onoare în cadrul "Expoziției Ştiințifice" organizate la Bucureşti, în anul 1903. Mărturie a deosebitei aprecieri pe care o căpătase în urma acestei realizări stă răspunsul din 25 dec. 1903, la o scrisoare[37] pe care o primeşte de la Dr. Constantin I.Istrati, mulțumindu-i pentru atenția "ce ati bine voit a-mi arăta, cu ocaziunea Expoziţiunei de Ştiințe şi pentru curagiul ce mi-ați dat în a munci".

Este membru al Atheneului Român în 1904 iar în 1916 ales membru corespondent al Academiei Române. Desfăşoară o intensă activitate de culturalizare, se implică în activitățile sociale, filantropice şi de pionierat în domeniul medicinei prin clinica proprie pe care o înființează în 1909 în str. Cantacuzino nr. 9, unde aveau acces pacienți de toate categoriile sociale la serviciu medical de specialitate.

Ca profesor al Facultății de medicină a fost unul dintre cei mai apreciați dascăli, ajutând şi susținând profesional şi material studenții dornici să pătrundă tainele acestei profesiuni.

Caracterizarea foarte elogioasă care însoțeşte adresa[38] (anexa 5) pe care directorul şcolii de Belle Arte, o înaintează ministrului, şi care rămâne fără răspuns, pentru numirea Dr. Gerota ca profesor cu titlu provizoriu o putem asemui drept un frumos omagiu adus muncii sale la această catedră. Ea spune:

"Domnul Dr. Gerota, prin textul cursului său atât de concis, prin desemnele sale colorate pe care le face la tablă, în timpul lecțiunilor sale, ca să pótă înțelege mai lămurit elevii, fie care parte a pieselor anatomice ce le studie, prin conducerea elevilor une-ori, la spitaluri, unde au prilegiul d'a vedea în natură şi a pipăi diversele părți ale corpului uman, spre a li se tipări mai bine în minte, apoi, prin visitele împreună cu elevii la Museul de Anatomie comparativă, de la

37. Biblioteca Academiei Române(B.A.R.), *Gerota Dumitru,* Cabinetul de manuscrise, dos. S 34/DCLXX, *Scrisoare către Constantin I.Istrati.*
38. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 288/1904, fila,24.

Facultatea de Medicină; Domnia sa a inaugurat la noi un curs de Anatomie artistică, care se póte compara cu cele mai bine făcute, din şcolele similare de prin streinătate….contribuind mult la Instrucţia şi Educaţia artistică a elevilor şcolei nóstre de Arte-frumóse."

În anul 1908 găsim un alt document apreciativ cu ocazia scoaterii la concurs a postului provizoriu pentru respectiva catedră de la Şcoala de Belle Arte, concurs desfăşurat printr-o expoziţie la Ateneu. Dr. Gerota care preda deja de 11 ani anatomia la această şcoală şi activa şi ca agregat la Facultatea de Medicină se înscrie la acest concurs, alături de Dr. Anton Dobrovici, prilej cu care, prin procesul verbal din 13 septembrie 1908[39] (anexa 6), i se aduc deosebite laude pentru contribuţiile sale la acestă catedră: "D-sa a înţeles a preda cursul său pe cât posibil mai practic şi mai pedagogic, pentru folosul elevilor. D-sa s'a distins ca bun desenator cu creta pe tabelă, făcând figuri demonstrative şi absolut necesare spre a se face înţeles de elevi pe lângă explicaţiunile sale teoretice.

D-sa a condus şi lucrările practice de modelaj ale elevilor în ce priveşte piesele de Anatomie.

Sub conducerea sa, s'au lucrat una figură (écorché) de Anatomie, care se găseşte expusă la Ateneu, şi care se prezintă ca o foarte bună şi exactă lucrare de Anatomie a sa proprie. Această figură a şi fost copiată în mai multe exemplare, dintre cari una se află şi în atelierul de sculptură al şcolii de arte frumoase din Iaşi, pentru trebuinţele elevilor, figură ce a fost cumpărată de Ministerul Cultelor."

Munca sa desfăşurată în paralel la cele două instituţii de învăţământ este foarte utilă pentru Brâncuşi care beneficiază cum se ştie de un foarte generos suport moral şi material din partea profesorului său.

Dr. Gerota, pe lângă faptul că intermediază achiziţionarea de către diverse instituţii a exemplarelor turnate după ecorşeu, asigurându-i lui Brâncuşi recompensa materială pentru

39. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2541/1908, fila,86.

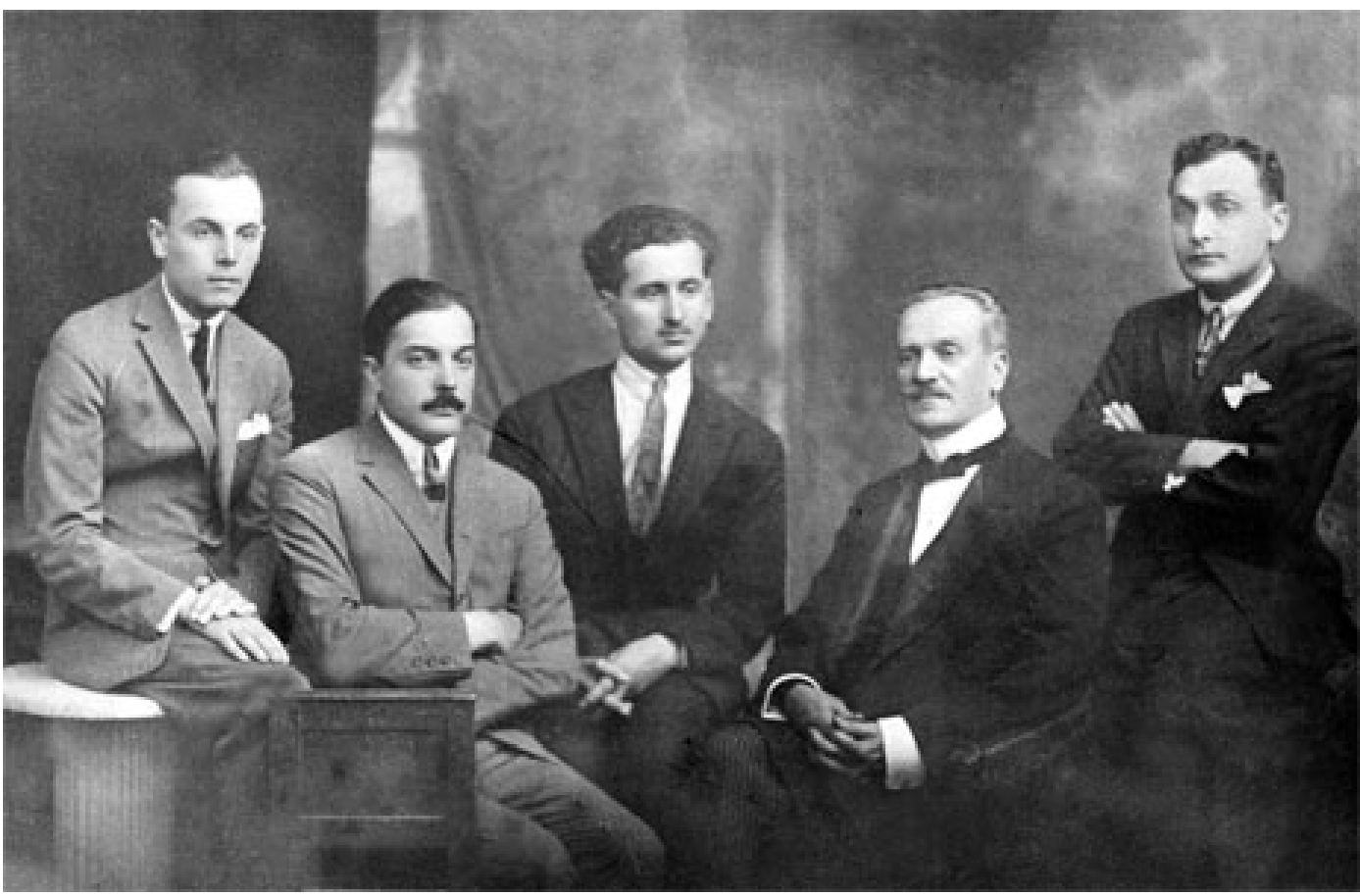

Doctorii: I. Fagărășeanu, Al. Crăiniceanu, I. Atanasiu, D. Gerota, Eugen Missu.

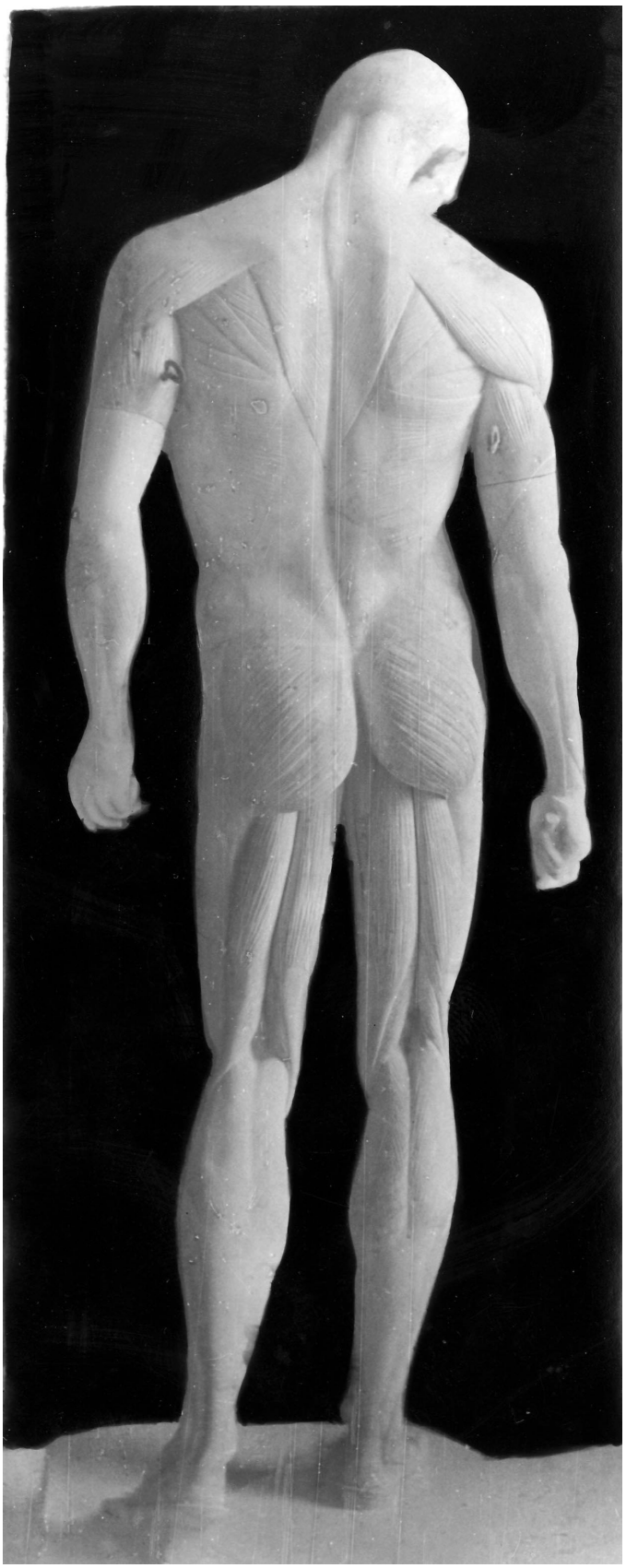

Ecorșeul, vedere posterioară / foto Arhiva Institutului de Istoria Artei.

Exemplarul ecorşeului, aflat
în muzeul Dr. Gerota.
/ foto Arhiva MNAM Paris.

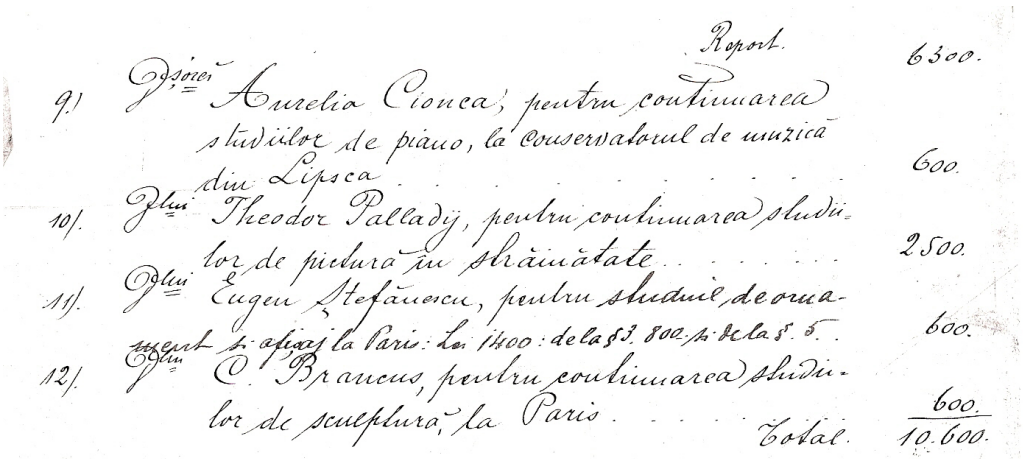
Raport. 6300.
9/ D-şoarei Aurelia Cionca, pentru continuarea studiilor de piano, la Conservatorul de muzică din Lipsca . . . . . 600.
10/ D-lui Theodor Palladij, pentru continuarea studiilor de pictura în străinătate . . . . . 2500.
11/ D-lui Eugen Ştefănescu, pentru studiul de ornament şi afişaj la Paris: Lei 1400: de la 83. 800. şi de la 8. 5. . 600.
12/ D-lui C. Brancus, pentru continuarea studiilor de sculptura, la Paris . . . . . 600.
Total. 10.600.

munca sa, îl ajută şi cu o sumă de bani[40] (25 de franci), "aproape jumătate din cât îmi trebuie ca săm pot continua studiile", spune tânărul sculptor, după ce acesta pleacă din ţară, pentru a se putea susţine la Paris (anexa 7).

Tot la îndemnul Doctorului, Brâncuşi scrie Ministerului, în aprilie 1905, cerându-i acordarea unui ajutor material pentru studii, pentru a nu se "întoarce în ţară făr de nici un folos". În urma acestei scrisori, din bugetul anului 1905-1906 al Ministerului, i se acordă lui Brâncuşi bursa "Răducanu -Simonide", în valoare de 600 de lei. Alături de el pe lista bursierilor statului român se afla şi Theodor Pallady, "pentru continuarea studiilor de pictură în străinătate", dar cu o sumă de mai bine de patru ori mai mare.

Dr. Gerota se numără printre prietenii devotaţi ai sculptorului, care îl ajută în primii ani ai existenţei sale pariziene, când trăia cum se ştie cu foarte puţini bani, executând diverse comenzi de portrete realizate după fotografii. El este cel care, alături de pictorul Ştefan Popescu, îi intermediază comanda văduvei lui Petre Stănescu, pentru care Brâncuşi realizează ansamblul funerar de la Buzău, alcătuit dintr-un bust şi statuia "Rugăciunea", în schimbul cărora primeşte 7000 de franci lunar, plătibili în rate de 500 fr. lunar, "sumă care îi va permite să închirieze imediat un nou atelier în Rue Montparnasse no. 54 şi să ducă o viaţă mai luminoasă."[41]

Deşi existau nouă ani diferenţă de vârstă şi o relaţie de subordonare, care îl despărţea pe elev de profesor (Dr. Gerota fiind născut în 1867 iar Brâncuşi în 1876) nu constituie un obstacol, în legătura de prietenie a celor doi, care să-l facă pe Dr. Gerota să nu devină un devotat prieten şi un neobosit admirator al operelor marelui sculptor.

Preţuirea şi respectul pe care cei doi îl aveau unul faţă de celălalt se regăseşte pe parcursul întregii vieţi a celor doi chiar dacă documentele corespondenţei lor nu mai există în mare parte. Stau însă mărturie fotografiile celor doi, realizate de către fiul marelui anatomist, tot Dimitrie Gerota, la moşia lor de la Săftica în anul 1937, când Brâncuşi întors în ţară pentru

40. A.N.I.C.- Casa Şcoalelor., dos. 149/1905, fila,89.
41. Brezianu Barbu, *Începuturile lui Brâncuşi*, în Secolul 20, nr.3 din 1964, pag. 156.

Brâncuși alături de Dr. Gerota, fratele General Iancu Gerota și nepotul Dr. Dan Gerota, la vila de la Săftica, în anul1938/ foto Arhiva personală Dr. Ion Gerota.

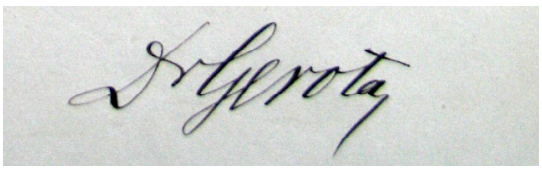

supravegherea lucrărilor la Targu Jiu, îşi vizitează vechiul prieten.

Legătura dintre cei doi, este întărită şi continuată de Dimitrie Gerota, fiul anatomistului, doctor în drept magistrat şi avocat, care în timpul studiilor pe care le face la Paris, îl frecventează, pe Brâncuşi. "Primeşte, mult iubite Maestre, expresia întregului meu respect şi o imensă admiraţiune" erau cuvintele ce încheiau una din scrisorile[42] lui Dimitrie Gerota, avocatul, către Brâncuşi, datată 1927.

Este de admirat faptul că Brâncuşi păstrează o strânsă legătură cu fiii prietenilor lui din tinereţe. Astfel găsim în corespondenţa sa publicată, scrisorile pline de căldură ale lui Dispré Paleolog sau Tretie Paleolog, fiii vechiului său prieten V.G. Paleolog şi autor al primelor cărţi publicate despre Brâncuşi în timpul vieţii lui şi cu acordul lui.

Revenind la personalitatea complexă a Profesorului Gerota, merită consemnat faptul că din numeroasele documente de arhivă găsite cu acest prilej, care în marea lor majoritate erau scrisori oficiale trimise către minister, către directoratul şcolii de arte sau facultăţii de medicină, tonul de adresare a Doctorului Gerota era unul foarte cordial, foarte plăcut, extrem de elegant dar nu lipsit de duritate sau ironie. Chiar şi atunci când este pus în faţa unui fapt mai puţin plăcut, o "scenă de răsbunare a Doctorului Toma Ionescu"[43] la care asistă şi Dr. Marta Rainer, îi scrie acesteia o scrisoare sinceră, cu note ironice, la adresa colegului său, prin care încearcă să lămurească şi să scuze neplăcuta situaţie la care cei doi au fost părtaşi.

Plină de căldură este de asemenea scrisoarea pe care Dr. Gerota o trimite pe 30 oct. 1933[44] ca răspuns la invitaţia prilejuită de "Serbările Centenarului Liceului Carol I" din Craiova, al cărui elev fusese:

"Împrejurări de forţă majoră, m'au împedecat de a lua parte la festivitatea Liceului Carol I; totuşi cu gândul şi cu sufletul am fost între Dvóstră.

Port toată recunoştinţa şi slăvesc memoria, foştilor mei profesori ai Liceului Carol I, pentru că ei

42. Lemny Doina, Velescu Cristian-Robert, *op.cit*., pag. 198.
43. B.A.R., *Gerota Dumitru*, Cabinetul de manuscrise, dos. S 55/MXXII, *Scrisoare către Marta Rainer.*
44. D. J.A.N. Dolj, fond Liceul Carol I, Dosarul Centenarului, 3/1932-1933, fila. 87.

au pus temelia culturei mele, iar prin exemplul vieţei lor de apostolat, mi-au jalonat adevăratele sentimente cetăţeneşti.
Sunt mândru de a mă număra printre foşti elevi ai Liceului Carol I.
Primiţi vă rog, Domnule Director, asigurarea stimei şi a deosebitei mele consideraţiuni."

Se cunosc de asemenea luările sale de poziţie,intransigente, la adresa politicienilor atunci când venea vorba de situaţia socială de la noi din ţară afectată de dezastrele Primul Război Mondial [45]. "...o ţară în care viciul şi luxul ţin locul virtuţii şi în care îmbogăţirea prin orice mijloace formează singurul scop al clasei conducătoare; în care afacerile personale sînt amestecate cu politica şi politica ea însăşi este o afacere rentabilă; în care a fi om cinstit este o prostie, iar a-ţi face datoria este o excepţie; în care caracterul şi cinstea în politică este o chestiune de oportunitate, [un asemenea război] putea oare să aibă un alt sfîrşit?...". Severele sale declaraţii politice nu îi aduc viaţă foarte lniştită, astfel că în noiembrie 1935 este închis la Malmaison [fosta principală Cazarmă a Capitalei, devenită loc de detenţie. n.a.] iar la finele anului următor întemniţat la Jilava. Este pus în libertate din pricina amânării fără termen a procesului judecat de instanţele militare. Se stinge din viaţă la 3 martie 1939, lăsând în urmă un sanatoriu şi un mare crez ce l-a călăuzit toată viaţa, acela de a fi de ajutor celor aflaţi în neputinţă.

În anul 1981 Ion Bercuş[46] , publică o lucrare în care aduce la lumină un document datat 17 mai 1904, (anexa 4) descoperit în arhiva documentară a Catedrei de istoria medicinii de la Facultatea de medicină din Craiova, document ce este preluat şi de istoricul Barbu Brezianu în "Brâncuşi în România"ediţia publicată în 1998. Documentul scris de altă mână, lucru frecvent în acele vremuri, spune printre altele: " ..cum situaţia mea băneasca e dintre cele mai îngrijorătoare, am pus în vînzare ultima reproducere după un "écorché" (după statuia lui Antinous), lucrat sub conducerea d-lui agregat dr. Gerota; cum însă după o dureroasă experienţă am convingerea că

45. Atanasiu Ion, *op. cit*., apud. Brătescu Gheorghe, *op. cit*.,pag. 421.
46. Bercuş Ion, *Legăturile lui Brâncuşi cu medicii şi medicina*, apud .Brătescu Gheorghe, *op.cit*., pag. 427.

lucrările de artă, la noi în țară, nu prea găsesc cumpărători, căci în cîți-va ani n-am putut plasa de cît 2 reproduceri la Ministerul Instr. Publice şi 1 la Inst.Med. Militar, situația mea însă cerînd o plecare cît mai grabnică, în chinul meu sufletesc, m-am oprit poate la fericita idee, că în locaşul Societății stud. în medicină ar trebui să fie aşezat ultimul exemplar reprodus după pomenitul écorché." Cererea este adresată după cum am putut vedea Societății Studenților în Medicină, înregistrată cu nr. 102 din 18 mai 1904 şi avizată favorabil de comitetul societății în şedința de la 23 mai 1904, proces verbal nr. 19 pct.5.

Aducem în discuție acest document pentru a sublinia faptul că vânzarea a cel puțin două din cele patru exemplare ale Ecorşeului, i se datorează în mare măsură influenței pe care Dr. Gerota o are la nivelul instituțiilor şi intelectualilor acelor vremuri. Este recunoscut şi apreciat pentru profesionalismul său, iar faptul că Brâncuşi apelează la o instituție medicală şi la o societate studențească, tot medicală, pentru a vinde câte un exemplar din Ecorşeul său, este lesne de intuit cine îl sfătuieşte în această privință. Am arătat anterior că Dr. Gerota a predat cursuri de radiologie la Insititutul Medico-Militar, este prin urmare o instituție unde probabil avea o influență considerabilă în instrucția tinerelor cadre medicale şi putea influența achiziționarea unui atare material didactic. Cât priveşte Societatea Studenților în Medicină, stim că Dr. Gerota a dus o intensă muncă de ajutorare a studenților medicinişti, şi nu numai, şi mai ales a fost un neobosit apărător a drepturilor acestora. Donează, după cum ne informează Dr. Ion Atanasiu[47], unul dintre cei mai vechi studenți şi asistenți ai săi, "un fond important pentru începerea construirii localului propriu, dăruind apoi anual o sumă de bani şi, în plus, un epidiascop, pe lîngă multe alte ajutoare."

Pe data de 14 mai 1903[48] elevii "Şcolei de Belle Arte din Bucureşti constituiți de curând în societate, sub presidența Domnului Director" trimit o scrisoare ministrului prin care îl roagă să dispună de "o modestă sumă pentru cumpărarea acestui ‹‹Ecorşiủ›› atât de necesar nouă".

47. Atanasiu Ion, *op. cit*., apud. Brătescu Gheorghe, *op. cit.*,pag. 424.
48. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 259/1903, filele 33, 48.

103/903

33

DIRECTIUNEA II
INVETAMENTULUI SECUNDAR SI SUPERIOR
5586 * 20. MAI. 1903

MINISTERUL INSTRUCTIUNEI PUBLICE
SI AL CULTELOR
23777 19 MAI 1903
REGISTRATURA GENERALA

30 Maiu 903
La dosar. Ledemoy

Domnule Ministru,

Noi, elevii „Şcólei de Belle-Arte din Bucureşti" constituiţi de curând în societate, sub presidenţia Domnului Director, cu cel mai profund respect venim prin acésta, a vĕ ruga să binevoiţi a da ascultare, modestei nóstre cereri:

Şcóla nóstră, fiind lipsită de mijlocele materiale de cari noi avem absolută nevoie, între alte multe, ne lipsesc; „planşe şi ecorşiuri artistico-anatomice" după cari să ni se explice formele corpului omenesc; ceia-ce face ca cursul de anatomie-artistică, să fie imposibil de înţeles - de noi elevii - cu tótă munca ce ne depunem şi cu tot zelul şi interesul ce-şi dă Domnul Profesor pentru acest însemnat curs.

Anatomia fiind un studiu eminamente practic - întocmai ca şi desemnul - avem nevoie de forme plastice, bine precisate, din acest punct de vedere.

Un coleg al nostru, de curând absolvent al secţiunei de sculptură - d. C. Brâncuşi - a făcut un studiu anatomic servindu-i ca model statua „Antinous" - un studiu care merită tólă atenţiunea, de óre-ce este făcut sub conducerea Dlui prof. respectiv Dr D. Gerota, - servindu-se de studii îndelungate, după cadavrele ce i s'au procurat la Disecţia-Facultăţei-de-Medicină şi care ecorşiu dacă l'am avea în timpul anului, înaintea nóstră la explicaţiile Dlui prof. - ne-ar inlesni fórte mult, înţelegerea formelor artistice - ale omului din punctul de vedere anatomic.

S.

21121

Domniei Sale

Domnului Ministru al Cultelor şi Instrucţiunei Publice

Scrisoarea amintea sumara dotare a şcolii precum şi "zelul şi interesul ce-şi dă Domnul Profesor pentru acest însemnat curs" şi prezenta lucrarea realizată de către „Un coleg al nostru, de curând absolvent al secţiunei de sculptură- d. C. Brâncuşi- a făcut un studiu anatomic servindu-i ca model statuia ‹‹Antinous››- un studiu care merită tótă atenţiunea, de ore-ce este făcut sub conducerea Dlui prof. respectiv Dr. Gerota,-servindu-se de studii îndelungate, după cadavrele ce i s'au procurat la Disecţia Facultăţii de Medicină şi care ecorşiů dacă l'am avea în timpul anului, înaintea nóstră la explicaţiile Dlui prof.- ne-ar înlesni fórte mult, înţelegerea formelor artistice- ale omului din punctul de vedere anatomic."

Presupunem că datorită influenţei Directorului Mirea cu sprijinul căruia Brâncuşi reuşeşte să termine studiul început în şcoală, Ecorşeul este achiziţionat în cele din urmă, deşi pe scrisoarea prezentată mai sus se pune rezoluţia „La dosar" lucru care nu însemna în fapt aprobarea sa. Găsim însă Ecorşeul în laboratorul de anatomie care funcţiona la Ateneu[49] în anul 1908, după cum am arătat anterior.

Profesionalismul şi dăruirea Dr. Gerota în domeniul medicinei dar mai ales în cadrul orelor de anatomie artistică de la Şcoala de arte plastice, precum aportul şi înlesnirea realizării Ecorşeului, îl fac pe acesta, alături de Brâncuşi, autorul moral al respectivei lucrări. Chiar dacă ajutorul Doctorului Gerota nu a însemnat efectiv munca de modelare, domeniu în care Brâncuşi era stăpân, influenţa lui s-a exercitat în îndrumarea şi corecta alcătuire a ansamblului ecorşat, în dozarea cantităţilor, a volumelor, a tensiunilor, în poziţionarea lor corectă, precum şi în descrierea lor veridică.

În multe din biografiile consacrate lui Brâncuşi apare des formula "s-au turnat în gips mai multe exemplare" dar nimeni nu precizează concret cine a contribuit efectiv la realizarea acestora. Cunoaştem faptul că Brâncuşi nu avea o situaţie materială dintre cele mai bune, el întreţinându-se pe toată perioada şcolii din bursele craiovene, şi avem datele de arhivă care nu ne lasă să înţelegem că aceste exemplare au fost turnate de către şcoală sau chiar în

49. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2543/1908, filele 41, 42.

Dr. Gerota în cabinetul său, anul 1938 / foto Arhiva personală Dr. Ion Gerota.

şcoală. Apoi faptul că Brâncuşi personal le "pune în vânzare" ne întăreşte informaţia că nu au fost realizate sub patronajul şcolii. Este de la sine înţeles că toată investiţia materială pentru realizarea exemplarelor "strident colorate"[50] , se datorează Prof. Gerota. De altfel într-un mod elegant o afirmă însuşi Barbu Brezianu care spune: "Datorită bunelor oficii ale profesorului doctor Dimitrie Gerota- cel care a tutelat realizarea operei-, Ecorşeul s-a bucurat nu numai de privilegiul de a fi turnat în ghips în mai multe exemplare, dar şi de cinstea de a fi fost expus în 1903 la Ateneul Român,…"

Munca de popularizare a ecorşeului, rămas în ţară după plecarea sculptorului, se datorează în egală masură şi Doctorului Gerota, care nu o va prezenta niciodată ca o realizare a sa, ci ca fiind lucrarea tânărului sculptor, rezultată în urma unui efort comun în cadrul orelor de anatomie de la şcoala de arte. Faptul că Brâncuşi a făcut pentru acest studiu numeroase mulaje după cadavre, i se datorează fără tăgadă Doctorului Gerota, alături de care mai mult ca sigur, lucrează la realizarea lor. Un student nespecializat în medicină nu putea dobândi într-un foarte scurt timp toate abilităţile necesare transpunerii elementelor anatomice în modelaj, de aceea îndrumarea şi "conducerea" lucrării despre care Brâncuşi aminteşte în scrisoarea sa, trebuie citită în cheia adevăratei deplinătăţi a cuvântului.

Suntem de părere că afirmaţia lui Barbu Brezianu[51] cum că inscripţia de pe soclu Ecorşeului, "Lucrat după natură de Prof. Dr. D. Gerota şi Brâncuş 1902", este numai un "omagiu adus iniţiatorului şi conducătorului ştiinţific al lucrării. Menţiunile din presa timpului cît şi corespondenţa oficială indică însă drept singur autor pe C.Brâncuşi", trebuie uşor nuanţată şi nu interpretată aşa de radical. Cum în aceeaşi cheie trebuie privită şi afirmaţia lui C. I. Bercuşi drept care "Brâncuşi s-a folosit- aşa cum rezultă din suita celor şapte studii anatomice premergătoare ecorşeului, cuprinse în carnetul de schiţe încredinţat lui I.Croitoru- de mulajul lui Hermes Capitolinul pentru alcătuirea acestor schiţe. Ecorşeul, spune Brâncuşi însuşi, a fost

50. Brezianu Barbu, *Brâncuşi în România*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1976, pag. 74.
51. Brezianu Barbu, op. cit., pag. 75.

lucrat sub conducerea lui D. Gerota după "statuia Antinous", iar aserțiunea că a fost executat după natură de Gerota şi Brâncuşi în 1902, cum menționează cele trei inscripții…… nu corespunde realității".

Credem că efortul şi munca, desfăşurată pe parcursul unei perioade destul de lungi de timp, a celor doi, îi face în egală măsură autorii acestui "prea frumos studiu de anatomie pe care [tânărul sculptor] l-a lucrat sub direcțiunea d-lui Dr. Gerota", aşa cum semnala presa vremii[52] referitor la expoziția de la Ateneu.

Având aşadar un tablou ceva mai amplu al personalității profesorului şi cunoscând din documentele publicate, caracterul intransigent, hotărât şi onest față de lucrul său, al sculptorului Brâncuşi, suntem convinşi că dacă acesta a acceptat, şi şi-a asumat semnătura acestei lucrări alături de profesorul său, lucru pe care nu-l contestă vreodată, a făcut-o cu toată deplinătatea moralității şi conştiinței sale.

Dr. Gerota la Berlin, anul 1910 / foto Arhiva personală Dr. Ion Gerota.

52. *Gazeta Artelor,* 11 mai 1903.

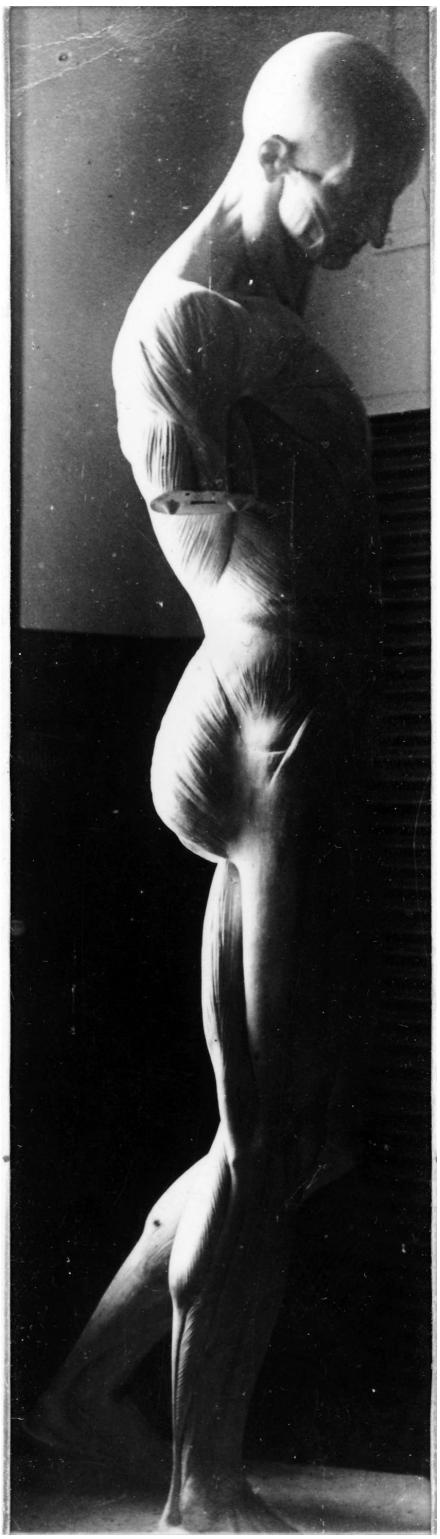

Ecorșeu / foto Arhiva Institutului de Istoria Artei.

Încercare de clarificare a datelor realizării lucrării şi a exemplarelor multiplicate

În ceea ce priveşte perioada de realizare a ecorşeului, datele de arhivă lămuresc în mare măsură acest interval, în ceea ce priveşte însă cronologia şi locurile de realizare ale exemplarelor ecorşeului ca şi de altfel numărul lor real realizat de Brâncuşi datele sunt puţine şi cel mult deductibile.

Vom încerca a face, în cele ce urmează, o prezentare a datelor care apar în legătură cu acest subiect şi vom încerca, adăugând datele pe care le deţinem, o clarificare şi o analiză cronologică.

Barbu Brezianu citează spusele lui Francisc Şirato, coleg cu Brâncuşi, care mărturiseşte că acest travaliu a durat aproape doi ani, între anii 1900 şi 1902 şi dă ca argument fotografia publicată şi aflată astăzi la arhiva M.N.A.M. din Paris, în care apare modelajul ecorşeului cu inscripţia „medalia de bronz 1901" dar spune puţine despre perioada realizării copiilor.

În cartea "Anatomia Umană- Idei, Fapte şi Evoluţie"[53] autorii afirmă în necunoştinţă de cauză că "Brâncuşi a modelat mai întâi din ghips un ecorşeu în 1901, apoi altul, tot din ghips, în 1902 (pentru care I s-a conferit o medalie de bronz). Apoi în 1903 au fost turnate (tot din ghips) cinci exemplare".

---

53. Ionescu Mihai, Mihail Nicolae, Ionescu Mihaela Liliana, *Anatomia Umană-Idei , Fapte, Evoluţie*, Editura Dova, Craiova,1996, vol 2, pag 159.

O altă analiză o face Petre Oprea[54] , care afirmă că "nu se poate admite logic ca o lucrare care a făcut atîta vâlvă să fie realizată definitiv în iunie 1901, dată când a luat ultimul examen de anatomie sau chiar 1902, cum se afirmă de biografii săi şi să devină cunoscută deabia în mai 1903, cînd a fost expusă la Ateneul Român" el pledează pentru faptul, obiectiv de altfel, potrivit căruia Brâncuşi ar fi realizat ecorşeul după terminarea studiilor pentru că altfel lucrarea ar fi rămas în şcoală iar astfel cererea de achiziţionare a ei de către studenţii de la arte nu ar mai fi fost justificată.

Pornim aşadar de la fotografia ce reprezintă modelajul ecorşeului în pământ cu inscripţia "medalia de bronz 1901" care ne dovedeşte fără tăgadă că este un studiu început în scoală. Arhivele ne furnizează datele[55] "Astăzi Marţii 19 Iunie1901" se judecă "lucrările concursului de la finele anului scolar 1900-1901", unde la secţiunea „Concursul de Anatomie" medalia de bronz îi este atribuită lui Brâncuşi. Tot atunci mai primeşte o„Menţiune onor" pentru„Concursul de natură Sculptură" o alta pentru „Concursul de cap de Expresie" şi încă o menţiune pentru „Concursul de Compoziţie". Barbu Brezianu indică faptul că portretul care apare alăturat ecorşeului este cel premiat. Apoi putem lesne observa din fotografie că ecorşeul nu este complet terminat. Tot arhivele[56] ne lămuresc şi aici, prin certificatul datat 28 august 1901, pe care Directorul Scolii de Belle-Arte, G. D. Mirea, îl trimite Epitropiei Bisericii Madona Dudu, pentru a-i acorda în continuare lui Brâncuşi bursa de studiu, în care se spune că „din vacanţa acestui an fiind autorisat de consiliul scolei să termine studiul de Anatomie recompensat, a lucrat şi lucrează şi în present în atelier." (anexa 4).

De aici deducem că Brâncuşi termină de modelat ecorşeul în vara anului 1901 şi, cel mai probabil până la finele anului scoate negative după lucrare. Probabil le duce într-un spaţiu pus la dispoziţie de Dr. Gerota unde va şi turna primul exemplar necesar mai apoi multiplicării

54. Oprea Petre, *Date informative despre activitatea lui Constantin Brâncuşi*, revista Arta, nr. 8, 1964.
55. A.N.I.C.-M.C.I.P., dos.419/1901, filele, 16, 17, 57.
56. D.J.A.N.- Dolj, Epitropia Bisericii Madona Dudu, vol.II, 1898-1942/1943 inv. 160. dos. 62/1901, fila, 7.

în serie. Cum deducea şi Petre Oprea acest lucru este puţin probabil să se întâmple în şcoală pentru că altfel ar fi rămas un exemplar acolo, repetăm că datele furnizate de arhivă nu confirmă faptul că ar fi fost multiplicate în şcoală.

În iarnă, „Astăzi Duminică 23 Decembrie 1901"[57] Brâncuşi este iar recompesat la secţiunea „Concurs de Natură Sculptură", la „Concurs de Estetica Istoria Artelor" şi la „Concurs de perspectivă". După cum vedem, Brâncuşi nu termină şcoala în anul 1901 cum afirmă o parte din biografii săi. Aici putem spune că rămâne un subiect destul de neclar şi foare greu de lămurit pentru că înseşi datele biografice sunt ambigue. Bunăoară pe diploma de absolvire a şcolii aflată în patrimoniul Universităţii Naţionale de Arte din Bucureşti, stă scris „Acest elev a urmat secţiunea sculpturei între anii 1898-1901 şi a obţinut la eşire diploma de absolvire nr. 2 din 24/9.902". El este recompensat cum am arătat mai sus în decembrie 1901 pentru anul universitar 1901-1902. La Craiova găsim alt certificat[58] (anexa 8) semnat tot de directorul şcolii din Bucureşti, datat 5 aprilie 1902, necesar pentru eliberarea ajutorului de studiu, „Prin care se atestă că Dmn. C. Brâncuşi absolvent al secţiunei de sculptură din această şcoală, urmează încă, orele disponibile, la cursurile practice.", iar tot în primăvara acelui an este şi încorporat.

Nici unul dintre biografii săi nu lămureşte pe deplin acest lucru de aceea apare ca dată de terminare a studiilor uneori anul 1901 iar alteori 1902.

Putem spune că Brâncuşi termină aşadar orice activitate în cadrul şcolii în anul 1902[59], iar diploma i se eliberează la 9 septembrie 1902. Tot în acest an îşi desfăşoară stagiul militar cu termen redus la Craiova, care, „graţie lui Jean Steriadi reuşeşte să-l exercite stând mai mult în permisii"[60] . Acest lucru îi dă posibilitatea să stea o perioadă la Craiova chiar în casa lui Ion Georgescu Gorjan şi să realizeze portretul acestuia şi de asemenea să petreacă o perioadă de timp la Târgu Jiu. La începutul anului următor execută şi comanda pe care tot Dr. Gerota i-o

57. A.N.I.C.-M.C.I.P., dos.256/1902, filele 6,7.
58. D.J.A.N.- Dolj, Epitropia Bisericii Madona Dudu, dos. 4/1902, fila 142.
59. A.N.I.C.-M.C.I.P., dos.256/1902, fila 75.
60. Deac Mircea, *Brâncuşi*, Editura Thausib, Sibiu, 1996, pag.178.

intermediază, a bustului Generalului Dr. Carol Davila.

Într-o scrisoare (scrisă de altă mână mai stângace, dar semnată de Brâncuşi) adresată Epitropiei din Craiova[61] pentru includerea sa în bugetul de burse pe anul 1903-1904 şi datată 30 noiembrie 1902, Brâncuşi spune "graţie adjutorului ce aţi bine voi a ami acorda prin budget am terminat cu succes cursurile Scolei de Bele Arte din Bucureşcii după cum se constată din actele şi Certificatele ce am presentat la timp. Astăzi terminîndumi şi Stagiul Militar şi dorind a mă perfecţiona şi specialisa într-o scoală din străinătate, adecă în Italia recurg din nou la bunăvoinţa Dvoastră…".(anexa 9).

Hulten, Dumitrescu şi Istrati[62] publică livretul militar al lui Brâncuşi care este datat 15 ianuarie 1903 din care reiese că acesta ar fi fost încorporat în 1 aprilie 1902.

Despre perioada în care Brâncuşi este militar se ştie foarte puţin, cert este că şi aici găsim date contradictorii. Oricum presupunem că a putut lucra şi în perioada în care a fost militar pentru că altfel nu se explică cum de reuşeşte într-un timp atât de scurt să realizeze câteva exemplare din Ecorşeu şi cel puţin un bust. Acesta este un argument care ne face să credem, cum spuneam mai sus, că în vacanţa de vară a anului 1901 el realizează şi negativele după Ecorşeu. Probabil că la începutul lui 1902 reuşeşte să multiplice lucrarea, aceasta fiind şi raţiunea pentru care pe soclu ecorşeului stă scris anul 1902.

După cum reiese arhive, ştim aşadar că după expoziţia de la Ateneu din mai 1903, Ministerul achiziţionează două exemplare ale Ecorşeului, chiar dacă nu pe amândouă în acelaşi timp, unul sigur, pe care îl găsim la Iaşi[63] cu data de 11 iunie 1903. Deducem de aici că măcar o parte din exemplare erau gata şi destinate vânzării până la acea dată. Ceea ce reiese şi din scrisoarea publicată de Bercuş şi adresată Preşedintelui Societăţii Studenţilor în Medicină, datată 17 mai 1904 în care Brâncuşi spune, că "în cîţi-va ani n-am putut plasa de cît 2 reproduceri la Ministerul

61. D.J.A.N.- Dolj, Epitropia Bisericii Madona Dudu, dos. 4/1902, fila 430.
62. Hulten Pontus ,Dumitrescu Natalia, Istrati Alexandru, *Brâncuşi*, Editura Flammarion, 1986.
63. D.J.A.N.- Iaşi, fond 183, dos 3/1900-1904, fila,39.

Școala de Arte frumoase
din
București

DIPLOMA de absolvire

Nº 2.

Domn Constantin Brâncuș
de naționalitate română
de religiune ortodoxă
născut în Pești-Sani (Gorjiu)
la anul 1876 luna Februarie 21
înscris în Registrul Școalei sub Nº 138
a terminat cursul complet
al secțiunei de Sculptură
în decursul anilor 1898 – 1901

Eliberat 24 Iulie 1902

Directorul Școalei

ROMANIA * MINISTERUL INSTRUCȚIUNEI * ȘCOALA DE BELLE ARTE

Subsemnatul am primit diploma

C. Brâncuș

ȘCOALA DE BELLE ARTE DIN BUCUREȘTI

Instr. Publice şi 1 la Inst. Medical Militar.." şi că pune în vânzare "ultima reproducere".

Concluzia pe care putem să o tragem este aceea că Brâncuşi realizează reproducerile ecorşeului pe parcursul anului 1902, presupunând că avea materialul pregătit de la sfârşitul lui 1901.

La Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice găsim o scrisoare înregistrată pe data de 2 aprilie 1905 şi adresată Ministrului, prin care Brâncuşi cere un ajutor bănesc pentru continuarea studiilor începute la Paris, aducând drept documente pe lângă diploma de absolvire a scolii din Bucureşti, fotografii după lucrări şi cuponul postal prin care dovedeşte că Dr. Gerota îi plăteste un ajutor de 25[64] de franci (anexa 7). El spune în scrisoare că se află la Paris de aproape 10 luni. Dacă facem un calcul simplu rezultă că pleacă din România în vara anului 1904 şi putem spune că la plecarea sa din ţară se poate mândri că are achiziţionate cele patru reproduceri realizate în colaborare cu profesorul său de anatomie Dr. D.Gerota.

Analizăm în cele urmează datele pe care biografii le au în legătură cu numărul de exemplare ale ecorşeului făcute de Brâncuşi.

Barbu Brezianu, preia informaţiile publicate de Petre Oprea în 1963 care atestă existenţa unei replici la Iaşi şi a alteia la Institutul de arte plastice din Bucureşti. În 1966 V.G. Paleolog face publică descoperirea celui de al patrulea exemplar de la Liceul Carol, alături de cel ştiut de la Muzeul de Artă din Craiova. Barbu Brezianu sintetizează în cartea "Brâncuşi în România" din 1976 toate informaţiile şi adăugând date noi, face cel mai exact şi detaliat tablou al acestei lucrări: "Primele două exemplare în ghips au aparţinut Şcolii naţionale de arte şi profesorului Gerota… care păstra Ecorşeul în Muzeul său de anatomie din str. G Cantacuzino nr. 17 (actuala Bibliotecă americană, str. Sahia nr.7-9); de la acesta, lucrarea a trecut în patrimoniul Facultăţii de medicină din Bucureşti, devenind un punct de atracţie al vizitatorilor, dar în ultimele decade exemplarul a fost foarte deteriorat. Brâncuşi, care se mândrea cu lucrarea lui de tinereţe, ar fi vrut să o revadă puţin înainte de a muri. În acest scop a fost expediată la Paris în 1956, însă din cauza ambalajului

64. A.N.I.C.- Casa Şcoalelor, dos.149 /1905, filele, 89, 90, 91.

defectuos a ajuns la destinaţie aproape fărâmată (relatare prof. arhitect H. Teodoru, 20 decembrie 1967; prof dr. Gh. Ghiţescu, 1970)." Pe lângă primele două exemplare Brezianu aminteşte de mai multe copii dintre care se mai păstrează astăzi patru, repartizate în ţară.

Începe cu primul exemplar de la Liceul "N Bălcescu", actualul Colegiu Carol I, din Craiova, căruia spune el i-a fost repartizat un exemplar pentru lecţiile de anatomie. În ediţia cărţii "Brâncuşi în România" din 1976, nu dă nici un indiciu că la arhive ar fi existat vreun document, iar în cea de a doua ediţie editată în 1998, dă ca notă de subsol pentru Liceul Carol un număr de dosar care apare în prima ediţie aferent citatului din scrisoarea adresată ministrului de către Societatea elevilor în Belle-Arte. Evident că în ediţia a doua nota este greşită, pentru că la acest dosar 229 (astăzi cu număr nou 259), nu există nici o filă din care să reiasă vreo transferare a ecorşeului la Craiova.

Cel de al doilea este considerat de Barbu Brezianu a fi cel de la Muzeul de Artă, care a aparţinut Prefecturii Dolj. Cel de al treilea, de la Iaşi, unde scrie că ministerul a trimis două exemplare dar datele de arhivă consemnează numai o singură prezenţă. Iar cel de al patrulea la Cluj, despre care menţionează că "existenţa lui ne-a fost semnalată de prof. dr. Ghiţescu" şi confirmată de scrisoarea Dr. I. Albu.

George Oprescu[65] afirmă "rămasă în posesia şcolii pentru instrucţia viitorilor elevi şi suferind mai târziu accidente, statuia există astăzi, în afară de originalul despărţit în trei părţi, turnată în ghips în mai multe exemplare, din care unul în posesia şcolii. Originalul, după aceleaşi informaţii [informaţia dată de Prof. Ghiţescu], se găsea în dublu exemplar, unul la şcoală şi altul în sanatoriul doctorului Gerota". Apoi în anul 1968[66] adaugă! "iniţial originalul a fost executat în trei exemplare, dintre care unul a fost dat Şcolii de Artă din Iaşi altul sanatoriului Dr. Gerota, distrus în timpul primului război mondial şi al treilea a rămas Şcolii din Bucureşti pentru instrucţia elevilor. Acesta a suferit şi el, mai târziu, accidente şi există astăzi fărâmat în

65. Oprescu George, *Scrieri despre artă*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1966, pag.124.
66. Oprescu George, *Amintiri şi evocări*, Editura pentru literatură, Bucreşti, 1968, pag. 85.

trei fragmente. După el au fost turnate în ghips mai multe exemplare, din care unul se află astăzi tot în posesia şcolii".

Mircea Deac[67] aminteşte doar de două exemplare la Bucureşti şi Iaşi.

Ionel Jianu[68] preia datele de la Barbu Brezianu şi indică patru bucăţi, la Şcoala de Arte din Bucureşti, la Muzeul de artă din Craiova, la Liceul N. Bălcescu, şi la Muzeul de anatomie al Institutului medico-farmaceutic din Iaşi.

C.Bercuşi[69] emite ipoteza a patru reproduceri şi un original. Luând în discuţie datele biografice apărute, adaugă că "sanatoriul Dr. Gerota se înfiinţează abia în 1907", deci Ecorşeul a stat probabil la Muzeul de anatomie din Str. Cantacuzino, după cum afirmă Barbu Brezianu, şi vine în sprijinul afirmaţiei cum că Ecorşeul a fost timp îndelungat la Facultatea de Medicină, spunând; "Exemplarul acesta deteriorat l-am văzut şi noi la Catedra de anatomie a Facultăţii de medicină (pe atunci era în grija şefului de lucrări dr. Eugen Floru); pe el au învăţat cel puţin 40 de generaţii de medicinişti şi, înainte de a fi transferat a fost filmat. ...Nu este totuşi exclus ca exemplarul oferit Societăţii studenţilor în medicină să fi fost cel de la Facultatea de medicină din Bucureşti, cu a cărui imagine deteriorată a fost ilustrată, prin 1970-1971, coperta revistei Asociaţiei studenţilor în medicină de la I.M.F. "Medicinistul".

V.G. Paleolog are date destul de contradictorii enumerând în 1967[70] că din "cele cinci exemplare ale tirajului iniţial, au rămas doar trei, unul la Iaşi şi două la Craiova" adăugând că cel de la arte plastice din Bucureşti este "o reconstituire după original" după ce înainte cu un an în 20 noiembrie 1966[71] declarase că se cunosc patru replici cea din Bucureşti în foarte proastă stare, a doua într-o "atare scoală din Iaşi", a treia la Muzeul din Craiova şi cea de a patra prospăt descoperită la Colegiul Carol.

67. Deac Mircea, *C. Brâncuşi*, Editura meridiane, Bucureşti, 1966, pag.10.
68. Jianu Ionel, *Constantin Brâncuşi-Viaţa şi opera*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1983, pag.66.
69. Bercuş Ion, op.cit., apud. Brătescu Gheorghe, op. cit., pag. 427.
70. Paleolog Vasile Gheorghe., *op.cit.*, pag. 228
71. Ziarul *Înainte*(Organ al Comitetului Regional Oltenia al PCR şi al Sfatului Popular Regional), Craiova,1966.

Mult mai hazardaţi sunt autorii cărţii "Anatomia Umană-Idei. Fapte, Evoluţie"[72] care afirmă greşit, după părerea noastră, că Brâncuşi "a modelat mai întâi din gips un ecorşeu în 1901, apoi un altul, tot în gips, în 1902 (pentru care i s-a oferit o medalie de bronz). Apoi în 1903 au fost turnate (tot din gips) cinci exemplare. Am arătat mai sus cronologia evenimentelor bazându-ne pe date de arhivă, şi nu vom reveni asupra argumentelor pentru care credem că toată acestă desfăşurare nu este cea corectă. Amintind de analiza lui C. I. Bercuş în continuare autorii elucidează, "relatând pentru prima oară", în opinia lor, soarta celor cinci exemplare: "despre cele cinci exemplare (piese finale) turnate în gips în anul 1903 se ştie că un exemplar a rămas la Şcoala de arte frumoase din Bucureşti; altul i-a revenit profesorului Gerota, dar a fost expus la Ateneul Român şi apoi depus la Faculptatea de Medicină din Bucureşti, altul a ajuns la Colegiul Carol I din Craiova,...altul a ajuns la Muzeul de Artă din Craiova… şi în

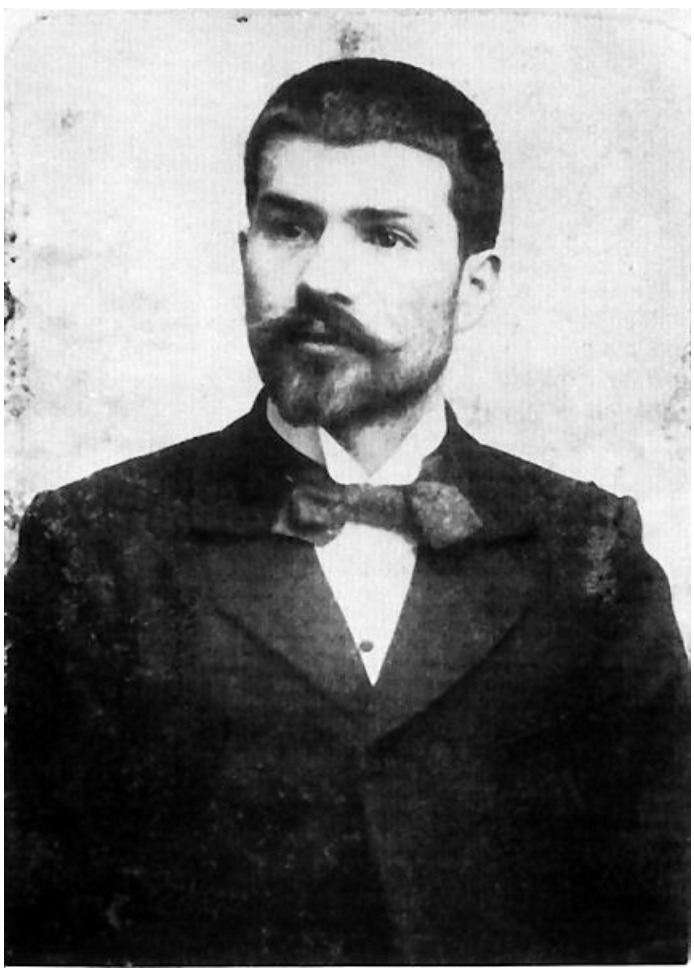

Brâncuși în perioada studiilor / foto Arhiva UNARTE București.

72. Ionescu Mihai, Mihail Nicolae, Ionescu Mihaela Liliana, *op. cit.*, pag 161.

sfîrşit al cincilea exemplar a fost trimis la Iaşi". Pe cel de la Cluj îl include la capitolul copii făcute după anul 1903, alături de care aminteşte o alta mai recentă de la Muzeul de Istoria Medicinii din Craiova.

Cea mai recentă analiză o găsim într-un articol publicat în revista de medicină Jurnal of Anatomy[73], în care se spune că există şase replici din care două aparent în stare originală la Universitatea de Arte din Bucureşti, iar alte patru modificate, cosmetizate la Muzeul de Artă şi Muzeul Colegiului Carol I din Craiova, unul la Cluj şi unul la Iaşi, fiecare la facultăţile de medicină.

Această problemă controversată a numărului de exemplare realizat de Brâncuşi cât şi repartiţia lor, nu putem spune că îşi va găsi un răspuns clar vreodată. Arhivele fie nu deţin toate documentele vremii, judecând după faptul că au trecut vreme de mai bine de 110 ani, fie nu consemnează în totalitate mişcarea exemplarelor de la o instituţie la alta. Putem presupune doar că numărul exemplarelor realizate în 1902 este mai mare decât cel amintit de Brâncuşi, dacă admitem că Dr. Gerota păstrează mai mult de un ecorşeu în clinica sa.

Ceea se poate afirma, însă, cu siguranţă este faptul că în Bucureşti se găseau două exemplare, unul la Şcoala de Belle-Arte şi unul în laboratorul Profesorului Gerota. La Craiova se cunosc două exemplare, cel de la Muzeul de Artă şi cel de la Liceul Carol I. La Iaşi găsim un exemplar la Muzeul de Istoria Medicinii de la Universitatea de Medicină şi Farmacie, şi un exemplar foarte deteriorat la Liceul de Arte, despre care nu putem spune cu certitudine că ar avea elemente dintr-un original, iar la Cluj există un original restaurat şi revopsit. Se cunosc de asemenea o serie de copii facute ulterior venite prin filiera Clujului prin anii '70 şi de la Bucureşti prin anii '60 care sunt în diverse instituţii de învăţământ din ţară sau în locuri private. Despre acestea o să amintim în analiza pe care o facem fiecărui original în parte, subliniind diferenţele de la copie la copie.

72. Ionescu Mihai, Mihail Nicolae, Ionescu Mihaela Liliana, *op. cit.*, pag 161.
73. Chirculescu A.R.M., Panduru Andra, Chirculescu Mihaela, Morris J.F., *Gerota and Brâncuşi: Romanian anatomy and art face to face*, apărut în *Jurnal of Anatomy*, (2010) 216, pag. 275-278.

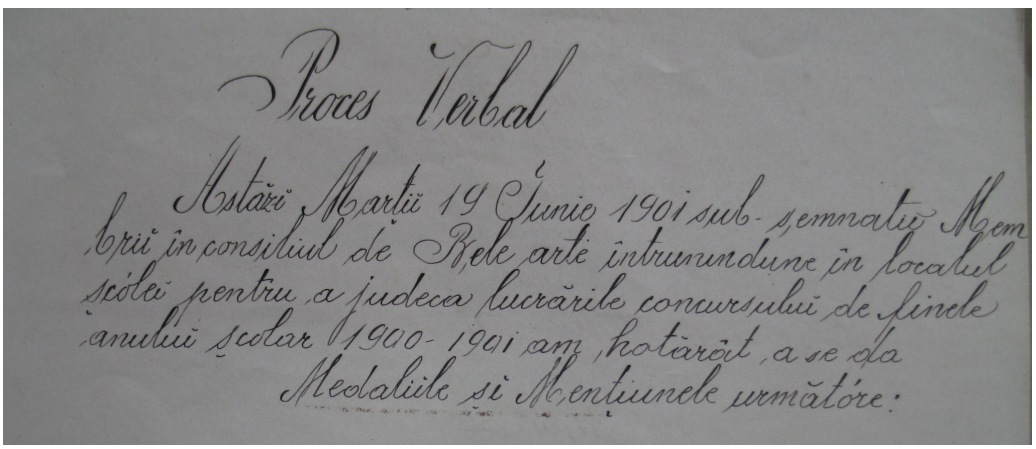

Proces Verbal

Astăzi Marți 19 Iunie 1901 subsemnații Membrii în consiliul de Belle arte întrunindune în localul școlei pentru a judeca lucrările concursului de finele anului școlar 1900-1901 am hotărât a se da Medaliile și Mențiunele următóre:

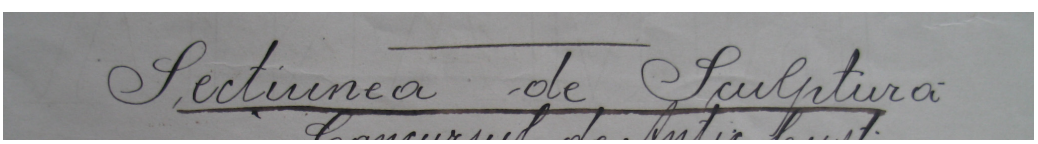

Secțiunea de Sculptură

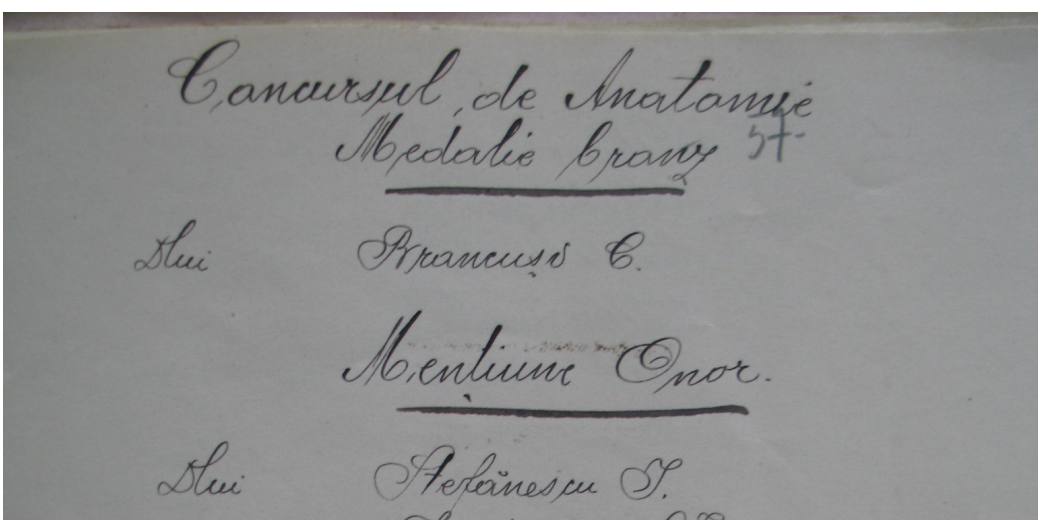

Concursul de Anatomie

Medalie bronz 37

Lui Francuss C.

Mențiune Onor.

Lui Ștefănescu S.

Multiplicarea ecorșeului la UNARTE București/ foto Elena Dumitrescu, anul 2009.

O analiză a multiplicării

Analizând teoriile cu privire la realizarea acestei lucrări şi numărul de exemplare turnate, ne simţim obligaţi să lămurim cititorii în legătură cu câteva date tehnice menite să limpezească modalitatea tehnologică de transpunere în ghips şi mai apoi de multiplicare în serie a unei lucrări.

Trebuie să precizăm pentru început că notele care apar publicate odată cu fotografia înfăţişând ecorşeul modelat prin care se indică "lucrare distrusă" sau "dispărută", nu relevă faptul că lucrarea a fost deteriorată în timp din cauza proastei conservări, sau în urma unei vandalizări, ci ea a fost în foarte mare măsură deteriorată fără posibilitatea de a se mai putea reface, odată cu scoaterea negativelor de ipsos de pe ea.

Avem câteva exemple în istoria sculpturii de lucrări păstrate în lut uscat, crud, nears, dar de regulă acestea sunt de dimensiuni reduse şi destul de puţine dintre ele au putut fi copiate fără a fi deteriorate. Oricum la majoritatea etapa copierii a intervenit mult după uscarea lutului, lucru care conferea originalului o rezistentă mai mare la multiplicare.

În cazul lucrării de faţă, păstrarea originalului nu ar fi fost în nici un caz posibilă, nici măcar într-un stadiu mulţumitor, datorită dimensiunii mari a lucrării cât şi a armăturii care a fost folosită pentru susţinerea lutului.

Etapa transpunerii în gips, a unei lucrări modelate în lut, presupune realizarea unor negative

din acest material. Negativele de ipsos, acoperă în întregime lucrarea modelată, iar de cele mai multe ori când sunt înlăturate, scoase, de pe pozitivul de lut acesta se deteriorează, fiind foarte greu de recuperat, aşa cum spuneam, mai ales la o dimensiune mare, cum se prezenta Ecorşeul. În negativele scoase direct de pe lut se toarnă, după o prealabilă spălare şi izolare cu o substanţă grasă, un pozitiv de gips. Odată turnat pozitivul de gips, negativele se scot prin spargere, deci se distrug în mare parte, nemaiputând fi folosite. Astfel obţinem primul pozitiv, originalul de gips al lucrării.

După acest original, care va fi şi el în mare parte agresat, putem să turnăm o serie de mai multe exemplare ale respectivei lucrări. Pozitivul va fi curăţat, atent retuşat şi reparat, de regulă dat cu lac, iar după el se vor scoate alte negative, dar împărţind forma astfel încât fiecare porţiune să poată fi scoasă fără a deteriora pozitivul de gips. Negativele se realizează după o regulă destul de clară, mai întâi se mulează porţiunile concave mergând cu ele spre exteriorul formei, până la acoperirea totală. Fiecare negativ se toarnă în parte, iar după ce se întăreşte, se scoate, se curăţă şi se montează la locul lui pe pozitiv, pe poziţia iniţială, astfel ca următoarea formă turnată să se poată asambla cu cea anterioară fără să se agaţe una de alta şi să se rupă. Mai simplu spus, pozitivul de gips se acoperă cu negative, asemeni unui puzzle.

Acest procedeu destul de migălos, necesită în principal pricepere dar şi timp, şi se desfăşoară până la acoperirea completă a pozitivului de gips. Subliniem încă odată că pentru a multiplica forma în mai multe exemplare, acest tip de negativ se poate realiza numai având un pozitiv de gips, pentru că, după cum am spus, fiecare parte a negativului trebuie scoasă, curăţată şi reasamblată, ori pe un pozitiv de lut nu s-ar putea desfăşura un astfel de procedeu. De regulă, pentru o lucrare de dimensiuni mari, cum este cea în cauză, se practică tăierea primului pozitiv de gips în bucăţi mai mici cărora să li se facă negativul. Aşa se face că Ecorşeul apare în unele fotografii tăiat de la mijloc sau cu braţele realizate separat.

În negativele gata realizate, perfect curate şi lăcuite se va turna cu mare atenţie ipsos, întărind forma cu o armătură metalică solidă (cel puţin în cazul picioarelor). După întărirea

ipsosului, se scot formele din negative, obținându-se astfel formele multiplicate. Acestea, turnate în serie, se asamblează împreună şi se finisează. Este un procedeu care, după cum spuneam, necesită destul timp, îndemânare şi mai ales pricepere şi este de obicei realizat de oameni specializați într-un astfel de domeniu.

Acesta credem că a fost parcursul de transpunere şi multiplicare a lucrării în cauză, pentru că el este un procedeu general valabil pentru lucrări de mari dimensiuni.

Deşi nu se consemnează nicăieri, credem că la realizarea exemplarelor cât şi poate a negativelor, Brâncuşi nu a lucrat singur. De regulă în astfel de cazuri sarcina majoră a autorului este să corecteze defectele de turnare care apar, şi să se asigure de faptul că exemplarele sunt identice, corectând formele în cel mai mic detaliu. O muncă grea şi care implică o mare doză de rigoare şi meticulozitate, lucru care lui Brâncuşi nu îi lipsea.

Profesionalismul cu care este realizat fiecare exemplar în parte, faptul că nu există diferențe sau deformări vizibile ale formei, că la toate exemplarele contraforții metalici sunt realizați identic şi inserați în acelaşi loc, faptul că există o rigoare şi o acuratețe a execuției, ne face să credem că acolo a mai fost o mână experimentată în lucrul cu ghipsul.

Am amintit anterior, că din documentele rămase în arhive nu avem indicii asupra prezenței unui tehnician în interiorul şcolii, care să se fi ocupat cu turnarea, iar în ceea ce privește necesarul de materiale care era solicitat la minister pentru aprobare, reiese foarte clar cât de sumară era dotarea atelierelor. Pentru sculptură se cerea o căruță de pământ şi un sac de ipsos, lucru care ne dovedeşte încă odată că turnarea lucrărior nu se făcea frecvent în atelier în cadrul procesului de învățământ.

Având complet tabloul metodei prin care se realizează o lucrare în serie trebuie să lămurim o ipoteză[74] care apare pe marginea acestor exemplare.

Este clar din cele arătate anterior că Brâncuşi a modelat şi turnat în ipsos o singură variantă stilistică a ecorşeului. Diferențele de atenuare a reliefului suprafeței pot apărea numai în

74. Chirculescu A.R.M., Panduru Andra, Chirculescu Mihaela, Morris J.F., *op. cit*., pag. 275-278.

urma multiplicării şi excludem din start ipoteza că Brâncuşi ar fi conceput şi realizat voit două variante. Faptul că există exemplarele puternic colorate, despre care ştim că au fost realizate de comun acord şi în vremea când Brâncuşi era încâ în ţară, el expunând la Ateneu varianta albă a Ecorşeului şi oferind spre vânzare diverselor instituţii şi varianta colorată, nu este un argument pentru existenţa a două variante diferite ca stil plastic. Culoarea aplicată în sensul realist al delimitării musculaturii, tendoanelor şi oaselor, dă formei senzaţia de robusteţe şi masivitate, contrastând cu exemplarele necolorate ce par mai zvelte şi cu relieful ceva mai plat. Analizând la faţa locului exemplarele existente, am observat că există o diferenţă vizibilă la nivelul tăieturii braţului drept, sub muşchiul deltoid, şi putem afirma că această tăietură este făcută voit şi apare în cazul exemplarelor multiplicate ulterior realizării seriei originale turnate de Brâncuşi. O putem observa în exemplarele realizate după originalul de la Cluj, ajunse în diverse colţuri ale ţării, şi apare de asemenea, şi la exemplarele de la Universitatea de Arte din Bucureşti unul rămas, din păcate, parţial doar cu elemente din original.

Vom analiza în cele ce urmează soarta exemplarelor realizate de Brâncuşi, punând în balanţă datele pe care biografii le prezină, cu datele noi, adunate pe parcursul acestei cercetări, pentru a avea un tablou cât mai complet şi cât mai actual al acestei serii de lucrări. Pentru o mai clară desfăşurare ne vom opri separat la fiecare exemplar original aflat în oraşele ţării, pe care l-am examinat direct şi în detaliu la faţa locului, aducând date noi şi analizându-l pentru a stabili cu precizie starea sa actuală.

Exemplarele aflate la Bucureşti

Barbu Brezianu în tabloul său complex referitor la opera lui Brâncuşi, ne indică "Primele două exemplare în ghips au aparţinut Şcolii naţionale de arte frumoase şi profesorului Gerota-……-, care păstra Ecorşeul în Muzeul său de anatomie din str. G. Cantacuzino nr. 17"[75]

În urma diverselor cercetări, s-au vehiculat diferite numere de exemplare multiplicate, s-a presupus de pildă că ar fi fost cinci la număr, patru în oraşele ţării şi unul singur la Bucureşti. Având în vedere însă, documentele publicate şi găsite, articolele scrise pe acestă temă, precum şi mărturiile citate de Barbu Brezianu, putem spune fără dubiu, că în acele vremuri, două din ecorşeele turnate de Brâncuşi au ajuns în două instituţii de învăţământ din Bucureşti. Trist este faptul că unul nu mai există astăzi, iar celălalt este doar parţial alcătuit din elemente originale.

Încercăm în cele ce urmează o analiză a acestor exemplare.

Şcoala de Belle Arte din Bucureşti

"Tânărul sculptor C. Brâncuş absolvent al şcolei de Belle-Arte a expus în Palatul Ateneului un prea frumos studiu de anatomie pe care l-a lucrat sub direcţiunea d-lui Dr.Gerota. Acest studiu reprezintă statua Antinous în mărime naturală, disecată într-un mod admirabil de bine. Ar putea servi fórte mult în şcólele secundare şi superioare pentru studiul miologiei" [76] Astfel era prezentată, în Gazeta Artelor din mai 1903, prima expunere a Ecorşeului la Ateneu.

Este primul exemplar realizat în gips, necolorat credem, pentru că astfel s-ar fi consemnat

75. Brezianu Barbu, *op.cit.*, pag. 73.
76. *Gazeta Artelor*, duminică 11 mai 1903, (rubrica informaţiuni).

acest lucru, şi este prezentat publicului şi elevilor de la Şcoala de arte în premieră, astfel că în urma acestui eveniment se naşte scrisoarea pe care Societatea Studenţilor de la Belle Arte o trimite Ministerului instrucţiunii Publice, pe data de 14 mai 1903, cerând achiziţionarea unui exemplar pentru şcoală.

Dacă acest lucru s-a întâmplat, nu ştim cu certitudine. Barbu Brezianu afirmă[77] că "suplica" studenţilor "nu numai că a primit rezoluţia favorabilă, dar au fost turnate şi repartizate apoi în ţară mai multe piese de ghips colorat", fără însă a trimite la un document concret care să ateste acest lucru. Am amintit anterior faptul că pe acea scrisoare, rezoluţia este "la dosar", fără niciun fel de altă indicaţie, lucru care nu înseamnă în fapt achiziţionarea imediată. Ştim din documentul publicat de C. Bercuşi că Ministerul Instrucţiunii a achiziţionat două exemplare.

Tot Barbu Brezianu spune că la Iaşi au fost trimise două, dar pentru cel de-al doilea nu indică documentele din care să reiasă acest lucru. Putem presupune că la Iaşi se trimit două, şi unul dispare în timp, fiind deteriorat la transport sau putem presupune că unul din cele două achiziţionate de către minister revine Şcolii de arte din Bucureşti, deşi cele patru exemplare colorate care sunt identificate până în prezent, coincid cu numărul de exemplare pe care Brâncuşi spune în scrisoarea sa că îl pune în vânzare.

Chiar dacă documentele nu sunt suficiente pentru lămurirea acestor neconcordanţe, din datele care pe care le deţinem până în prezent un lucru este cert, că găsim un exemplar din această lucrare în şcoala de Belle Arte din Bucureşti. Fie datorită Ministerului sau mai degrabă, considerăm noi, graţie bunăvoinţei Doctorului Gerota, care pentru a nu lăsa şcoala văduvită de un astfel de material didactic, opreşte un exemplar pentru laboratorul său de anatomie artistică de la Şcoala de Belle Arte, pe care îl va conduce până în anul 1914. De altfel, fotografia Ecorşeului aflată în arhiva MNAM Paris, cu indicaţia, Ecorşeu din Muzeul de Anatomie a Dr. Gerota din Str. Cantacuzino 17, publicată de Barbu Brezianu, unde se poate vedea lesne că este

77. Brezianu Barbu, *op.cit*., pag. 74

Exemplarul în ipsos al ecorşeului, aflat în atelierul de sculptură la începutul anilor '80/ foto Arhiva personală Simion Moldovan.

un exemplar alb, care nu este secţionat la talie, fără tijă posterioară şi cu braţele detaşabile, poate fi exemplarul lăsat Şcolii de arte.

Lucrarea o găsim de altfel, cum arătam mai devreme, tot la Ateneu în 1908 când are loc concursul pentru obţinerea titlului provizoriu de profesor la catedra de anatomie a Dr. Gerota, loc unde se desfăşura şi cursul doctorului pentru şcoala de Belle-Arte, iar mai târziu o descoperim la data de 20 martie 1910[78] într-un aşa numit "Contur pentru reparaţia Statuelor de la şcoala de Belle-Arte".

Aici apare cu indicaţia "Statuie. Ecorşeu reparat la braţe şi mâini, curăţat şi albit" în valoare de 16 lei, pe lângă el aparând o serie de alte mulaje de ghips: "Statuie. Venus de medicis [sic], reparată la gât, şi piept curăţată şi albită." în valoare de 15 lei sau "Statuie. Mercur reparat, la picior şi mână curăţit şi albit." cu valoarea de 14 lei. Judecând după valoarea pe care o are în raport cu celălalte mulaje şi luând în considerare indicaţia "Statuie"din dreptul său, este vorba, fără niciun dubiu, de Ecorşeul în cauză.

Documentaţia Profesorului Gheorghe Ghiţescu[79] , care vine la catedra de anatomie a Academiei de arte în 1945 (devenite între timp Institutul de Artă Plastică "N. Grigorescu"), cuprinde o amplă analiză a lucrării realizate de Brâncuşi. "Măsurătorile meticuloase ale Ecorşeului făcute de noi în laboratorul de anatomie artistică, precum şi comparaţia lor cu raporturile măsurilor mai multor tipuri de Antinous, (Fotografiile tipurilor: Antinous, Muzeul naţional din Neapole; Hermes-aşa numitul Antinous de Belvedere, Roma, Vatican, copie romană; Statua di Hermes, Muzeul Capitolin (după fotografia –document oferită de Barbu Brezianu) ne-au dat certitudinea că artistul a folosit modelul grec ca şi în lucru "după natură", refăcând opera antică într-o interpretare care păstrează maniera greacă, cu o înţelegere desăvârşită a stilului şi o execuţie magistrală a detaliilor anatomice, subordonate ansamblului arhitectonic şi constructiv." Imaginea Ecorşeului fără mâini care apare în „Anatomia Artistică" vol. I în 1962 a Dr. Ghiţescu şi în

78. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 2606/1909, fila 28.
79. Ghiţescu Gheorghe, Măsura omului în opera lui Brâncuşi, în Permanenţele Artei, Editura Meridiane, Bucureşti, 1976 pag. 158 .

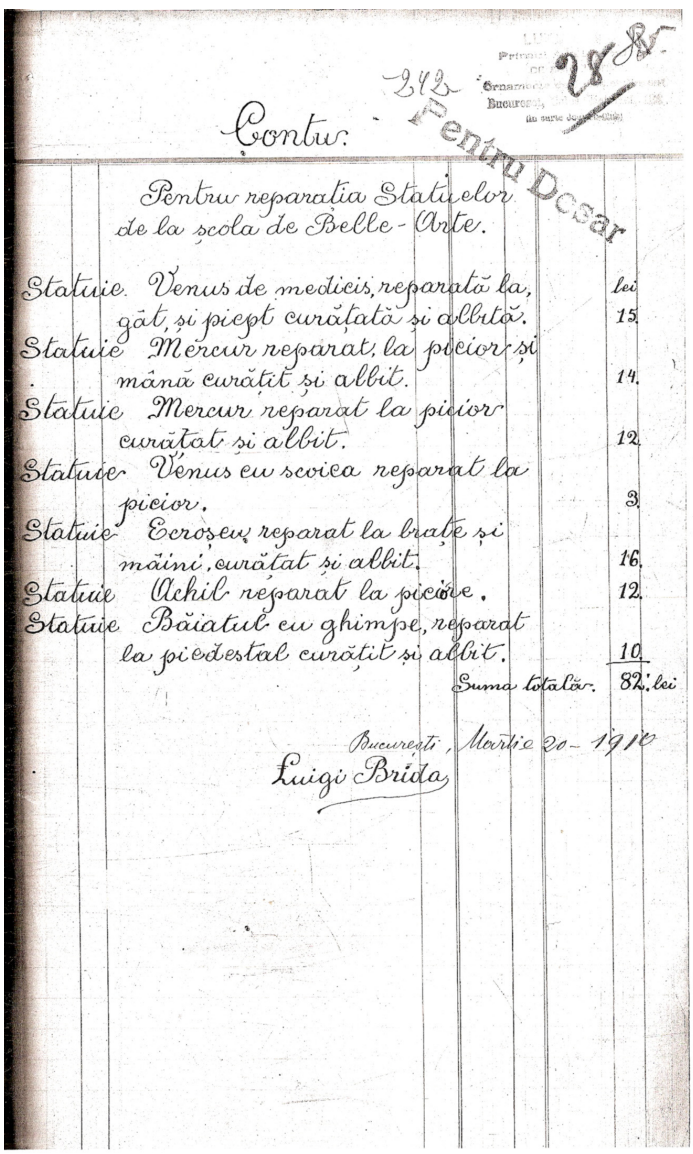

242

Pentru Dosar

Contu.

Pentru reparația Statuelor de la școla de Belle-Arte.

		lei
Statuie	Venus de medicis, reparată la gât, și piept curățată și albită.	15.
Statuie	Mercur reparat, la picior și mână curățit și albit.	14.
Statuie	Mercur reparat la picior curățat și albit.	12.
Statuie	Venus cu scoica reparat la picior.	3.
Statuie	Ecroșeu, reparat la brațe și mâini, curățat și albit.	16.
Statuie	Achil reparat la picioare.	12.
Statuie	Băiatul cu ghimpe, reparat la piedestal curățit și albit.	10.
	Suma totală.	82. lei

București, Martie 20 - 1910

Luigi Brida

Exemplarul în ipsos al ecorşeului, aflat în atelierul de sculptură/ foto Arhiva personală Simion Moldovan.

biografia lui Brezianu, sub denumirea „Ecorşeu, Institutul de Arte din Bucureşti", sunt fotografiile exemplarului original, chiar dacă acesta nu este complet.

Cum spuneam atunci când am explicat parcursul tehnologic al multiplicării suntem aproape siguri că exista un exemplar, poate chiar cel după care s-au făcut negativele, rămas probabil şcolii. Mai mult, în acest context putem plasa şi declaraţiile biografilor cum că lucrarea originală se găseşte despărţită în mai multe bucăţi la Institutul de Arte din Bucureşti. "Rămasă în posesia şcolii pentru instrucţia viitorilor elevi şi suferind mai târziu accidente, statuia există şi astăzi, în afară de originalul despărţit în trei părţi, turnată în ghips în mai multe exemplare, din care unul în posesia şcolii." [80]

Probabil că, în timp, se ia decizia multiplicării ei şi aproximăm noi că din perioada de după cel de al doilea război mondial, prin anii '50, '60 de când avem diverse relatări şi mărturii, în şcoala noastră se aflau mai multe exemplare, dintre care astăzi au mai rămas două. În urma acestor multiplicări se expică existenţa unei copii, tot fără braţe şi organ genital, la Liceului de Arte Plastice "N.Tonitza, şi credem că şi cel de la Liceul de Arte din Iaşi, fără organ genital şi el, a provenit tot din această sursă.

Ambele exemplare existente la Institutul de Arte au rămas în timp fără braţe, urechi, şi fără organ genital. Braţele, cel mai probabil, au dispărut datorită faptului că erau detaşabile, organul genital a fost mai mult ca sigur detaşat când originalul a fost tăiat şi s-au executat alte negative, iar urechile originalului au dispărut în urma nefericitelor manipulări ale lucrării.

Sculptorul Simion Moldovan ne-a povestit din relatările Profesorului de desen Marin Iliescu şi altor altor dascăli ai Catedrei de sculptură, că în perioada sovietică înainte de retragerea ruşilor definitiv din Romania, ecorşeul a fost vandalizat, rămânând de atunci fără organ genital.

De asemenea Barbu Brezianu scrie în monografia sa, referitor la Ecorşeul de la Institutul de Arte din Bucureşti, o notă prin care spune "Semnătura, care iniţial exista, a fost ştearsă (relatare

80. Oprescu George, *Scrieri despre artă*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1966, pag.124.

Copia în gips a ecorşeului, aflat la Liceul de Artă N. Tonitza, din Bucureşti/ foto Elena Dumitrescu anul 2012.

prof. dr. Gh. Ghițescu şi Lucian Murnu, 27 iulie 1970)". Ştim tot din arhive că Lucian Murnu funcţionează ca asistent câteva luni, după întoarcerea sa de la Roma, ca bursier al Statului Român, la finele anului 1940 şi începutul anului 1941, apoi devine cadru titular în 1943. Deducem astfel că exemplarul original al ecorşeului, semnat, exista în picioare, în instituție până după cel de al doilea Război Mondial.

În ceea ce priveşte brațele există o notă de subsol a Dr. Ghițescu[81] care justifică în mare măsură decizia de renunțare a lor ca suport de studiu: "o enigmă erau până acum membrele superioare cu antebrațele îndeosebi lungi. Artistul a combinat deci proporțiile modelului cu proporțiile piesei de disecție, care i-a fost pusă la dispoziție de conducătorul ştiințific al lucrării Dr. Gerota."

Avem de asemenea mărturia fostului profesor de anatomie artistică Dr. Dan Cristian Popescu, care a fost o bună vreme asistent (din 1961) al Prof. Ghițescu şi alături de care participă la măsurătorile pe care le face după ecorşee. El ne spune că brațele au fost scoase de pe Ecorşeu pentru că au fost considerate prea lungi.

Revenind la descrierea celor două exemplare aflate la Universitatea Națională de Arte din București, putem spune că unul dintre ele ne-a atras atenția în mod deosebit. El se afla de foarte mult timp colorat parțial cu şerlac. Mai exact bustul şi un picior. Nu avea nici un suport de sprijin posterior şi la o analiză mai atentă putem observa că nu sunt urme clare de turnare în matrițe. Acest fapt este confirmat de sculptorul Simion Moldovan care ne mărturiseşte că în perioada 1982-1983, pe vremea când era student era intens preocupat de acest subiect. Modelează la rândul său o variantă după Ecorşeu şi se ocupă de restaurarea acestui exemplar alături de Prof. Constantin Iosif la Catedra de sculptură a Institutului. Pe atunci Prof. Iosif se ocupa din pasiune cu recuperarea şi restaurarea materialului didactic şi repară ambele ecorşee care erau deteriorate, începând şi execuția unui negativ după unul din ele. Mâinile, ne spune

81. Ghițescu Gheorghe, *op.cit*., pag. 162

Copia în gips a ecorşeului, aflată în laboratorul de anatomie artistică de la Institutul de Arte Plastice "N. Grigorescu" la mijlocul anilor '60/ foto Arhiva UNARTE Bucureşti.

sculptorul Simion Moldovan, existau în şcoală pentru că le-a folosit în studiul său. În sprijinul acestor afirmaţii ne trimite câteva poze din arhiva personală.

Având aceste informaţii putem admite că elemente din exemplarul existent astăzi şi plasat în holul sediului central din Universitate, sunt parte din lucrarea originală executată de Brâncuşi, ajunsă la Şcoala de arte din Bucureşti. El se completează cu părţi realizate după negativele scoase şi aşa se reîntregeşte. După acest exemplar, care la începutul anilor 2000 se găsea într-o stare destul de avansată de degradare, se realizează un nou negativ[82] , i se reface soclul şi i se pune un contraforte în spate iar apoi se toarnă o copie[83]. Alte două copii se realizează în anul 2009, pentru procesul de învăţământ. Astăzi în Universitatea noastră se află cele două exemplare vechi şi trei copii realizate după anii 2000, marcate pe soclu, de către noi, cu o plăcuţă de alamă inscripţionată cu numele şi data celui care a realizat multiplicarea.

Cel de al doilea exemplar existent la catedra de anatomie era în anii 1950 vopsit cu roşu, imitând culoarea pe care exemplarele executate de Brâncuşi o aveau. Mărturia Dr. Cristian Popescu şi a sculptoriţei Geta Caragiu ne confirmă că acesta a fost vopsit astfel de către sculptorul Ovidiu Maitec, asistent la catedra de anatomie a facultăţii în perioada 1950-1951.

O fotografie a acestui exemplar, făcută în vechiul laborator de anatomie şi găsită în arhiva facultăţii, făcută la începutul anilor '60, stă mărturie în acest sens. Acest exemplar vopsit în roşu şi cu un contraforte confecţionat din bară cilindrică în spate care se inserează între fese, este în timp reacoperit de vopsea albă (mărturia Dr. Dan Popescu) şi tot el este cel care este greşit înregistrat în anii '70 ca fiind originalul lui Brâncuşi. El se sparge destul de serios în zona capului, în anul 2003, ocazie cu care se face o comisie şi se remediază eroarea înregistrării.

Astăzi se găseşte în laboratorul de anatomie artistică din Universitatea noastră, iar urmele de culoare roşie se pot vedea pe suprafaţa statuii sub stratul de culoare albă.

82. Negativele şi copia multiplicată au fost realizate de către prof. Valeriu Semenescu şi Ilie Rusu.
83. Cele două copii se realizează de către noi în cadrul departamnetului de sculptură.

Detaliul copiei în gips a Ecorşeului, colorată în anii '50, aflată astăzi în laboratorul de Anatomie Artistică a UNARTE Bucureşti.

Exemplarul de la Facultatea de Medicină

Barbu Brezianu scrie în monografia sa că exemplarul de la Muzeul de anatomie al Dr. Gerota, "a trecut în patrimoniul Facultății de medicină din Bucureşti, devenind "un punct de atracţie al vizitatorilor"; dar în ultimele decade exemplarul s-a deteriorat. Brâncuşi care se mîndrea cu lucrarea lui de tinerețe, pe care o fotografiase din toate unghiurile, ar fi vrut s-o revadă puțin timp înainte de a muri. În acest scop a fost expediată la Paris în 1956, însă din cauza ambalajului defectuos a ajuns la destinație aproape fărâmată (relatările prof. arh. Horia Teodoru, 20 decembrie 1967; prof dr. Gh. Ghițescu, 1970)."

O altă notă ne atrage atenția, ea se află tot în arhiva Barbu Brezianu, lăsată Institutului de Istoria artei, şi scrie referitor la Ecorşeu: "Exp. Jubiliară 1906….Ecorşeul în culori dus acasă până- 1911 cînd l-a dus la Spital / După moarte în 1939 donat Fac. de Medicină" şi alături, menționat numele Dr. Crăciun şi Jenică Atanasiu.

Deşi din fotografia ecorşeului făcută în muzeul Dr. Gerota se vede foarte clar că este un exemplar alb, nu colorat, ceea ce reiese din nota lui Barbu Brezianu indică faptul că ar fi fost o replică colorată cea care a revenit Facultății de Medicină. Avem în acest sens şi mărturia fostului Prof. de anatomie Dan Cristian Popescu, ce ne confirmă faptul că la Facultatea de Medicină exista un exemplar colorat. În concluzie putem reafirma faptul că exemplarul care apare în fotografii cu indiciul "Muzeul Dr. Gerota" este cel mai probabil cel care rămâne Şcolii de Belle Arte iar cel colorat păstrat de Dr. Gerota revine, cum spunea Brezianu, Facultății de Medicină.

Dr. Gerota activa încă din 1899 ca asistent la Facultatea de Medicină, iar în 1913 primeşte numirea de profesor titular la a doua catedră de anatomie topografică, unde înființează un mic laborator de anatomie cu piese realizate de el sau procurate din bugetul personal. Suntem convinşi că în timp cît activează ca profesor în această instituţie, un exemplar al Ecorşeului,

ajunge acolo pentru că el este admirat şi consemnat de Tudor Vianu[84] în 1938, care spunea referindu-se la iniţierea anatomică a lui Brâncuşi că "jupuitul" lui "se păstrează la Facultatea de Medicină din Bucureşti, în laboratorul Dr. Gerota" şi nu după moartea doctorului care survine în 1939. Tot Vianu în articolul dedicat lui Francisc Reiner[85], îşi aminteşte cum acesta cerceta cu multă hărnicie în laboratorul în care "se închidea zile întregi şi unde statuia omului jupuit, arătând sistemul muşchilor şi ligamentelor lui, opera sculptorului Brâncuşi, devenise un punct de atracţie al vizitatorilor", iar despre Dr. Rainer ştim că a activat la Facultatea de Medicină de la Bucureşti tot până la sfârşitul anilor '30, el decedând în 1944.

Aducem iar în discuţie ipoteza pe care am lansat-o anterior cum că Dr. Gerota gestionează în fapt locarea ecorşeelor multiplicate. Nu este exclus ca ecorşeul achiziţionat de Societatea Studenţilor în Medicină sau cel de la Institutul Medico Militar să fie cel pe care Dr. Gerota să îl ia în laboratorul său de la Facultatea de Medicină din Bucureşti. Credem că mai degrabă exemplarul aflat în spitalul său, ia drumul, după moartea sa sau chiar înainte, către facultatea de medicină de la Cluj. Ştim că la Cluj ajunge un exemplar cu aproximaţie, în jurul anilor '34-'35, apoi mai ştim faptul că el ajunge cu inscripţia acoperită, ceea ce indică faptul că nu se dorea o recunoaştere oficială a autorilor consemnaţi pe soclu.

C.I. Bercuşi[86] pe care îl găsim prim secretar al rectoratului Facultăţii de medicină pe la mijlocul anilor '50, deşi nu are formaţie de medic, are însă acces la foarte multe documente legate de viaţa medicală românească. Scrie numeroase lucrări despre istoria medicinii, a spitalelor sau a diferitelor personalităţi ale vieţii medicale româneşti, şi consemnează în scrierea sa că exemplarul "acesta deteriorat l-am văzut şi noi la Catedra de anatomie a Facultăţii de medicină (pe atunci era în grija şefului de lucrări dr. Eugen Floru); pe el au învăţat cel puţin 40 de generaţii de medicinişti şi, înainte de a fi transferat, a fost filmat". Nu spune clar despre ce transfer este vorba, iar în arhiva Facultăţii de Medicină, documentele din acea vreme nu cuprind informaţii

84. Vianu Tudor, *Arta şi tehnica Grafică*, caietul 4-5, 1938, pag 189.
85. Vianu Tudor, *Opere vol I*, editura Minerva, 1978, pag. 261.

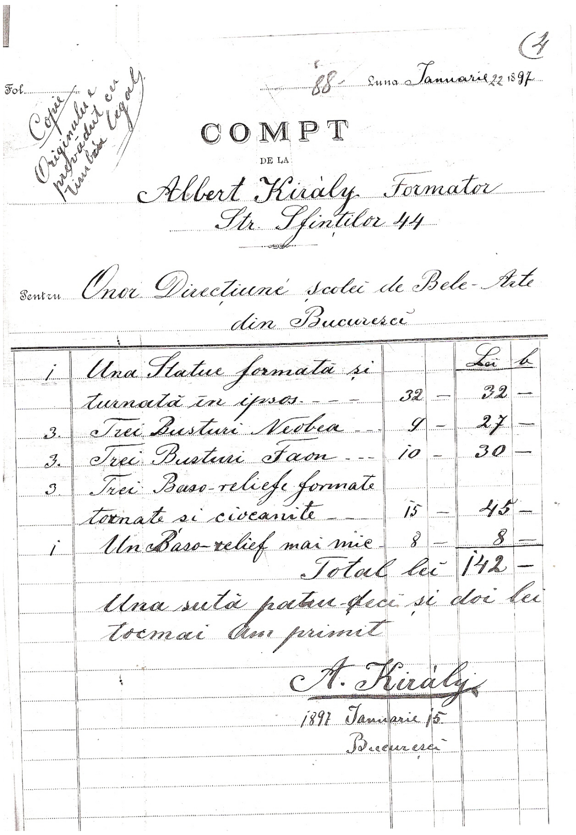

(4)

Fol. 88 Luna Ianuarie 22 1897

Copie Originalului e prevăzut cu timbru legal

COMPT

DE LA

Albert Király Formator
Str. Sfinților 44

Pentru Onor Direcțiune școlei de Bele-Arte din Bucurescĭ

			Lei	b.
1	Una Statue formată și turnată în ipsos	32 —	32	—
3.	Trei Busturi Neobea	9 —	27	—
3.	Trei Busturi Faon	10 —	30	—
3.	Trei Baso-reliefe formate tornate și ciocănite	15 —	45	—
1	Un Baso-relief mai mic	8 —	8	—
	Total lei		142	—

Una sută patru-deci și doi lei tocmai Am primit

A. Király

1897 Ianuarie 15
Bucurescĭ

despre Ecorşeu sau vreun „transfer” la Paris sau în altă parte, cum nici în alte biografii existente nu găsim vreo dată referitoare la acest transport. Nu excludem posibilitatea ca această consemnare să fi fost trecută sub tăcere din cauza situației politice ai acelor ani.

Un lucru este cert că acel exemplar, foarte deteriorat, al Ecorşeului existent şi consemnat la Facultatea de Medicină din Bucureşti, nu mai există, din păcate, astăzi.

Cópii

În Bucureşti, cum spuneam, există o serie de cópii după această lucrare, fie rezultate din multiplicarea ecorşeului existent la Universitatea de Arte fie venite de la Cluj.
Copiile existente în facultate sunt, cum spuneam anterior, în număr de trei. Pe lângă acestea se află copia existentă în laboratorul de anatomie artistică ce se numără printre primele copii ale ecorşeului realizate ulterior multiplicării pe care o face Brâncuşi. Tot din această serie există astăzi şi un exemplar la Liceul de arte plastice „N. Tonitza” din Bucureşti şi credem că una mai veche este transferată liceului de la Iaşi.

O copie completă, cu brațe, cumpărată de la Cluj la începutul anilor ’80, se află astăzi la Studioul de Arte Plastice al Armatei, loc de unde în decursul timpului au mai plecat cel puțin două cópii spre locuri private din Bucureşti.

86. Bercuş Ion, *op.cit.*, apud. Brătescu Gheorghe, *op. cit.*, pag. 429.

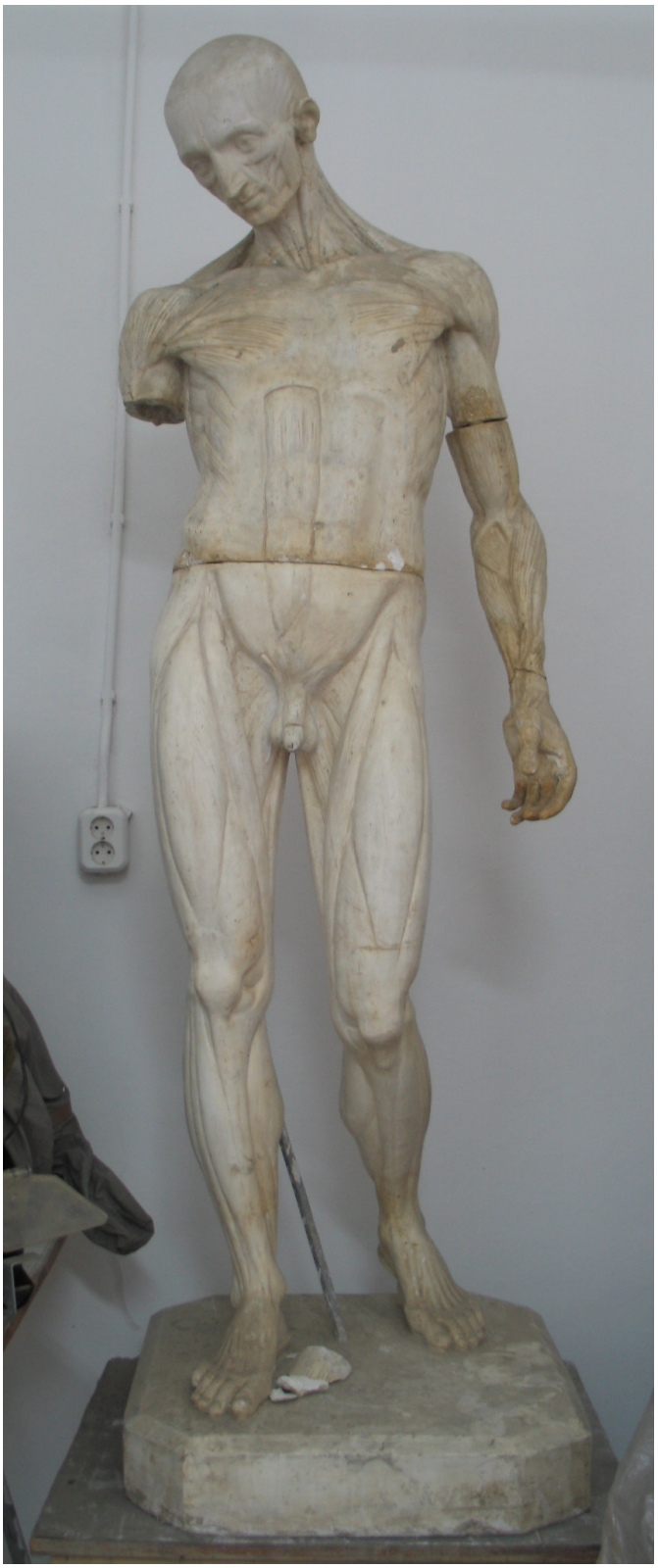

Copia ecorșeului aflată la Studioul Plastice al Armatei, provenită de la Cluj / foto Elena Dumitrescu, anul 2012.

Exemplarele aflate la Craiova

Despre proveniența celor două exemplare originale ale ecorşeului aflate astăzi la Craiova avem destul de puține date oferite de arhive şi foarte multe rânduri scrise în special de către pasionatul cercetător al vieții şi operei lui Brâncuşi, V. G. Paleolog.
Cunoaştem faptul că un exemplar se află astăzi la Muzeul de Artă din Craiova, iar un al doilea la Colegiul Carol I din acelaşi oraş.

Muzeul de Artă din Craiova

V.G.Paleolog scrie în 1967 în cartea sa, "Tinerețea lui Brâncuşi" [87] referitor la exemplarul aflat astăzi la Muzeul de Artă din Craiova, că acest exemplar a ajuns "fostei prefecturi de Dolj din Craiova, cum a ajuns a şi fost băgat în magazia cu lucruri netrebnice a acestei prefecturi, de unde a ieşit doar prin 1928, descoperit fiind o dată cu bustul lui Vitellius. În acea vreme, la cererea Muzeului de ştiințe naturale din Craiova, ecorşeul s-a bucurat de o expunere temporară acolo dar încins cu un şorț peste şolduri,".

87. Paleolog V .G., op. cit., pag. 95.

Tot în aceeaşi publicaţie aminteşte că a fost cumpărat de Prefectura fostului judeţ Dolj în 1903, iar în cronicile sale din ziarul "Înainte"[88] scrie la data de 20 noiembrie 1966, că prefectura o achiziţionase la "stăruinţa consilierului ei C. Grecescu, întîiul protector a lui Brâncuşi, pentru a fi de ajutor bănesc artistului". Parte din bunurile cu valoare artistică ale prefecturii au ajuns în timp să fie repartizate Muzeul de Artă din Craiova şi Muzeului Olteniei.

Muzeul de Artă din Craiova publică pe site-ul său oficial faptul că lucrarea a aparţinut Prefecturii Dolj, a figurat în Colectia Muzeului de Ştiinţe Naturale din Craiova, iar în perioada 1950–1966 a fost în Colecţia Muzeului Olteniei. Din 1966 a fost transferată la Muzeul de Artă din Craiova şi adaugă, obiectiv, că nu se cunoaşte cine a adus efectiv lucrarea la Craiova.

Trebuie subliniat faptul că arhivele din Dolj nu cuprind date concrete referitoare la lucrarea în cauză. Aşadar acestea fiind singurele informaţiil transmise referitoare la originile ecorşeului, cum că ar fi o achiziţie a anului 1903, V.G.Paleolog este preluat şi citat de mai toţi biografii importanţi pornind de la Barbu Brezianu, Sidney Geist, sau Natalia Dumitrescu şi Alexandru Istrati.

Nu putem şti cu certitudine care a fost parcursul luat de ecorşeele realizate în 1902 de Brâncuşi. Cu excepţia exemplarului achiziţionat de Ministerul Culturii şi Instrucţiunii Publice şi trimis la Iaşi,în privinţa căruia avem date concrete, putem presupune şi faptul că Dr. Gerota îi avansează lui Brâncuşi o sumă de bani, spunându-i că diverse instituţii, asupra cărora el avea o reală influenţă, achiziţionează celălalte exemplare.

Astfel se justifică într-o oarecare măsură apariţia exemplarului la Prefectura Dolj, la Liceul Carol (unde Dr. Gerota a terminat studiile) sau la Cluj unde activa la Facultatea de Medicină, vechiul sau prieten, Dr. Victor Papilian.

Şi în acest caz putem face nenumărate presupuneri mai ales că până în 1904, apare în documente că sunt achiziţionate cele patru exemplare realizate de Brâncuşi, dar nu se ştie cu

88. Ziarul *Înainte*(Organ al Comitetului Regional Oltenia al PCR şi al Sfatului Popular Regional), Craiova,1966

Exemplarul original aflat la Muzeul de Artă de la Craiova, detaliu/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

certitudine unde ajung aceste achiziţii în cele din urmă, în afară de cel de la Iaşi. Un lucru este sigur şi anume că ecorşeele aflate astăzi la Muzeul de Artă din Craiova şi la Liceul Carol I, din acelaşi oraş, sunt originalele turnate în acea vreme de Brâncuşi, ele având toate datele care caracterizează acestă serie multiplicată.

Exemplarul aflat astăzi la Muzeul de Artă din Craiova este o lucrare ce completează alături de celălalte trei, de la Craiova, Iaşi şi Cluj seria ecorşeelor colorate şi destinate comercializării. Este cel mai bine păstrat şi în primul rând, cel mai corect depozitat exemplar, pentru că se află într-un muzeu de artă, şi se supune unor reguli corecte de întreţinere şi mai ales conservare. Are de asemenea toate indiciile pe care le vom aminti ca fiind trăsăturile comune tuturor exemplarelor, cu mici excepţii, şi anume: în primul rând suprafaţa foarte îngrijită şi atent lucrată, fibrele musculaturii, striaţiile reliefate vizibil şi culoarea delimitând naturalist suprafeţele anatomice. Braţele sunt îmbinate separat după terminaţia muşchiului deltoid şi constatăm acelaşi mod de prindere cu o tijă cu profil dreptunghiular înfiptă în centrul secţiunii braţului căreia îi corespunde pe interior o mică gaură transversală prin mână unde vine inserată o cheie sau o tijă metalică subţire ce susţine braţul atârnat pe lângă corp. Cutia de lemn are un profil personalizat prevăzută cu mici rotiţe cu rulmenţi pentru deplasarea lucrării, în care este încastrat foarte puţin din soclul de gips al statuii. Bara de fixare din spatele personajului sub formă de L întors, de secţiune cilindrică, inserată în zona lombară a personajului, care are un contrafort mai subţire tot de secţiune cilindrică, prins în nituri de ea şi nu sudat. Nu în ultimul rând, inscripţia aflată pe planul orizontal al plintei, de ipsos, şi pe faţa anterioară a ei şi nu pe tăblia de lemn aşa cum mai apare scris în unele cărţi, "**Lucrat după natură de Prof. Dr. D. Gerota şi Brâncuş 1902**", despre care bănuim că a fost făcută cu ajutorul unui ancadrament sau chiar şablon, pentru că ea este reluată aproape identic, în proporţie şi aranjament al scrisului, şi pe plinta ecorşeului de la Iaşi, şi atât cât se poate deduce, şi pe plinta originalului de la Cluj.

Ne aflăm aşadar în faţa unui exemplar foarte bine conservat şi întreţinut cu aspectul foarte curat. Acest lucru ne face să bănuim că suprafaţa a fost foarte uşor albită în zonele

corespondente tendoanelor musculare, şi dacă s-a întâmplat acest lucru el a fost făcut cu o foarte mare discreţie a tentei de culoare pentru că retuşul nu este vizibil. Doar analiza comparativă cu ecorşeul de la Iaşi care rămâne vizibil la o culoare neretuşată, poate să ne stârnească această bănuială. Pentru că, precum se ştie, o culoare oricât de bine ar fi conservată şi păstrată în decursul a mai bine de 100 de ani are un simţitor grad de oxidare şi de depuneri de diverse particule care o fac să fie mai saturată. Statuia prezintă mici fisuri datorate mutărilor pe care le-a suferit şi cutremurului din 1977, după cum ne mărturisea în 2010, când am făcut această analiză, Directorul al Muzeului de Artă din Craiova, Dl. Florin Rogneanu.

Astfel ambele picioare au fisuri în jurul gleznelor, fisuri ce cuprind labele picioarelor şi se întind în lungul tibiei şi putem remarca degetele 2 şi 5 ale mâinii stângi care au fost lipite destul de vizibil şi colorate ulterior. Unghiile de asemenea sunt destul de clar delimitate cu o culoare mai deschisă dar acest lucru se poate să fi fost chiar intenţia celui care le-a pictat.

Din informaţiile pe care Prof. Dr. Ion Albu i le dă lui Barbu Brezianu în scrisoarea din 1970 (anexa 10), aminteşte şi faptul că fratele Prof. Velluda, de la Cluj, Petre Velluda "pe atunci … desenator la Institutul de Anatomie topografică de sub conducerea Prof. Gerota … a executat vopsirea artistică a suprafeţei ecorşeului."

Dacă luăm ca atare informaţia de mai sus, pentru că nu apare nici o altă completare a ei în timp, mai ales că Barbu Brezianu nu o publică, putem intui în consecinţă, că Brâncuşi se ocupă doar de multiplicarea ecorşeului şi buna realizare a detaliior anatomice iar sarcina pictării lui, revine altui personaj, care desigur a fost angajat de Prof. Gerota pentru această operaţie.

Pictarea este de altfel vizibil realizată de o altă mână care nu era de formaţie de plastician, pentru că fiind destul de migăloasă şi presupunând destul de multă ştiinţă anatomică, nu păstrează lucrarea într-o notă care să armonizeze plăcut culoarea cu forma, ci tratează acest acoperământ colorat din perspectiva clară a descriptivităţii anatomice.

Nu întâmplător pe soclu a fost scris în primul rând numele Doctorului Gerota, dat fiind că implicarea lui pentru corecta realizare a exemplarelor cât şi susţinerea materială substanţială a

Originalul aflat la Muzeul de Artă din Craiova / foto Muzeul de Artă Craiova.

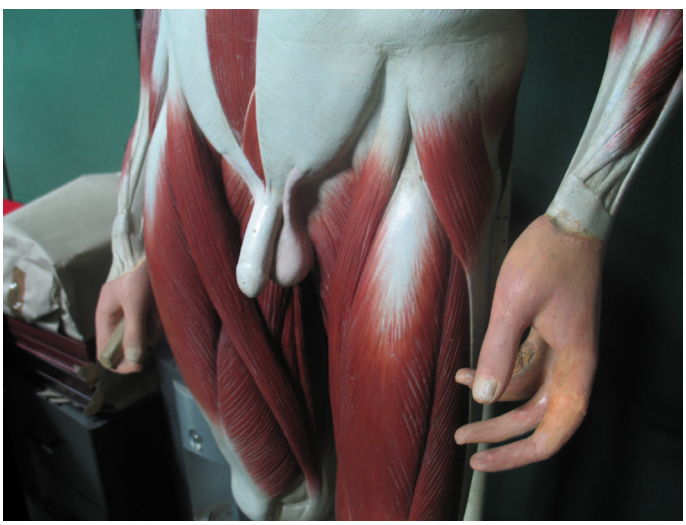

Lucrat după natură
de Prof. Dr. D. GEROTA
și Brâncuș
1902

Detalii privind stadiu actual a stării de conservare a exemplarului original aflat la Muzeul de Artă de la Craiova, detaliu/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

acestui proiect a fost foarte importantă.

Pentru că suntem la analiza exemplarului de la Craiova, ne permitem să facem o precizare în legătură cu semnătura care apare pe soclul lucrării, şi anume Brâncuş şi nu Brâncuşi, aşa cum semnează ulterior sculptorul. Este cunoscut faptul că în diploma sa de absolvire de la Bucureşti apare numele de Constantin Brâncuş la fel ca şi în matricola Şcolii de Arte şi Meserii de la Craiova. El însuşi semnează procura dată lui Costică Grecescu, pentru ridicarea banilor de la Epitropia Bisericii Madona Dudu cu numele de Constantin Brăncuş, iar cererea din noiembrie 1902 pentru includerea în exerciţiul bugetar al aceleaşi epitropii, este semnată Brincuşi.

C.I. Bercuşi[89] ne semnalează că documentul publicat de el este semnat C. Brăncuş şi face o prezentare a semnăturilor care apar în actele părinţilor lui Brâncuşi. „Dealtfel, pe actul de botez al tatălui său, din ianuarie 1833, numele bunicului este scris destul de clar Constandin sin Mihai Brăncuş, iar al tatălui Nicola Brăncuş. În certificatul de căsătorie al părinţilor săi din 1872, numele de familie apare la sfîrşit cu u scurt, ca şi pe actul de naştere al sculptorului, din 21 februarie 1876 (sculptorul este născut însă la 19 februarie), numele mamei fiind scris aici Maria Brăncuşu, iar al tatălui Nicolae Brăncuşi. La fel, în certificatul de naţionalitate al sculptorului (nr. 1003 din 7 august 1895), numele său este Brăncuşu, ca şi în al doilea act de garanţie dat de mama sa, la 1 ianuarie 1896, unde numele mamei şi al fiului sînt scrise Brăncuşu. [...].Considerăm de aceea că avem a face mai degrabă cu o evoluţie fonetică; aşa se explică de ce în aceleaşi acte ale primăriei Pestişani întîlnim şi Brăncuşu sau Brâncuşu (cu u scurt), şi Brăncuşi sau Brâncuşi (cu i), după cum aşa se explică şi forma Brăncuş ori Brâncuş, cum semnează artistul însuşi."

Istoricii de artă sunt de părere că după plecarea lui la Paris se poate vorbi de o statornicire a semnăturii Brâncuşi, rezultată şi din influenţa pronunţiei franceze a numelui, lucru care face să apară de foarte multe ori numele transcris fără nici un fel de diacritice Brancusi.

89. Bercuş Ion, *op.cit*., apud. Brătescu Gheorghe, *op. cit*., pag. 434.

Colegiul Carol I

Despre cel de al doilea exemplar aflat la Craiova la Colegiul Carol I, V.G. Paleolog[90] ne anunță în 20 noiembrie 1966 prin vocea ziarelor locale craiovene [91] descoperirea lui în laboratorul Liceului N. Bălcescu [titulatura veche a actualului Colegiu Carol I, n.a.] celei de a patra replici a Ecorşeului. V.G. Paleolog se ocupă cu difuzarea materialului informativ în mai toate publicațiile apărute după acest eveniment, şi face o analiză a lucrării enumerând celelale exemplare cunoscute ca fiind cele de la Bucureşti de la Institutul de Arte Plastice "cea de-a doua replică găsindu-se în o şcoală atare[sic] din Iaşi, iar cea de a treia aceea din Muzeul de Artă din Craiova în foarte bună stare de conservare".

În cartea sa[92] enumeră ecorşeele spunând că la Craiova în noiembrie 1966 se găseşte al cincilea exemplar, şi numeşte unul la Bucureşti, unul la Iaşi, de care spune că este "în stare proastă de conservare", cel de la, Muzeul de Artă din Craiova, dar uită să amintească şi de al patrulea. Informația o completează C.S. Nicolaescu-Plopşor[93] într-un dialog cu V.G.Paleolog, în care acesta spune că „o altă copie se mai află la Facultatea de medicină din Bucureşti unde academicianul Ştefan Milcu, o ştia la catedra de anatomie de când era student". Tot V.G. Paleolog publică în cartea sa imaginea inedită, cu numărul 20, prezentându-l ca fiind exemplarul proaspăt descoperit la Craiova, dar care în fapt este reproducerea celui de la Muzeul de Artă, pentru că apare cu inscripția pe plintă şi nu pe plăcuța emailată, aşa cum este de drept cel de la actualul Colegiul Carol I, fostul Liceu N. Bălcescu din Craiova. Chiar şi aşa aceste informații adesea contradictorii, sunt preluate de mulți istorici de artă.

Şi în acest caz avem puține date de arhivă care să ne trimită la un moment clar în ceea ce

90. Ziarul *Scânteia* , Bucureşti, 10 dec. 1966.
91. Ziarul *Înainte* (Organ al Comitetului Regional Oltenia al PCR şi al Sfatului Popular Regional), Craiova, 1966.
92. Paleolog V.G., *op. cit*., pag. 95.
93. Ziarul *Astra*, 1967, oct.

priveşte data şi proveniența ecorşeului, ca şi în cazul exemplarului de la Muzeul de Artă din acelaşi oraş.

Colegiul Carol I din Craiova este una dintre cele mai vechi şcoli româneşti înfiinţate în Principate, alături de Sfântu Sava din Bucureşti. Are o vechime de peste 180 de ani iar clădirea actuală a fost construită între anii 1893-1895. Deţine un patrimoniu important de pictură şi sculptură, o bibliotecă importantă, dar mai ales diverse colecţii de ştiinţe naturale, ce constituie un bogat inventar de materiale didactice. Într-un asemenea loc nici nu este de mirare că ecorşeul a putut sta vreme de mai bine de 50 de ani într-un depozit sau laborator fără să atragă atenţia vreunui cunoscător al domeniului.

Trebuie să amintim faptul, de alminteri foarte important, că Dimitrie Gerota a fost elev al acestei prestigioase şcoli, alături de alte mari personalităţi ca pictorii Theodor Aman, Ion Ţuculescu, Corneliu Baba, sau Alexandru Macedonski, Constantin Rădulescu Motru, Constantin Nicolaescu Plopşor, Nicolae Titulescu, Gheorghe Ţiţeica şi multe alte personalităţi ale ştiinţei şi culturii româneşti. Nu întâmplător, datorită acestei legături un exemplar al Ecorşeului se află astăzi în acest loc.

Dr. Gerota, care nu-şi uită obârşia, dar mai ales amintirea anilor petrecuţi în acest vechi lăcaş de învăţământ, declină invitaţia primită cu ocazia serbării centenarului şcolii, din octombrie 1933, dar mulţumeşte directoratului şcolii printr-o deosebită scrisoare, pe care am consemnat-o anterior şi din care reluăm o parte.

„Port toată recunoştinţa şi slăvesc memoria, foştilor mei profesori ai Liceului Carol I, pentru că ei au pus temelia culturei mele, iar prin exemplul vieţei lor de apostolat, mi-au jalonat adevăratele sentimente cetăţeneşti.

Sunt mândru de a mă număra printre foşti elevi ai Liceului Carol I."

Revenind la discuţia referitoare la momentul trimiterii Ecorşeului de la Bucureşti la Craiova, o notă de subsol dată de Barbu Brezianu[94] ne atrage atenţia. Este vorba de o informaţie care

94. Brezianu Barbu, *op. cit.*, pag. 70.

Originalul aflat la Liceul Carol I din Craiova/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

apare în Arhivele Statului la Bucureşti, prin care gimnaziul de la Craiova cerea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, printre modelele de gips destinate studiului desenului, un "ecorşeu, statuie musculară". Barbu Brezianu adaugă în continuare "ceea ce credem că este de natură să explice atît lipsa unor atare mulaje înainte de 1903, cît şi prezenţa ulterioară la Craiova a două Ecorşeuri şi a unui bust al lui Vitellius".

Întradevăr în Arhivele Nationale la Bucureşti[95] în dosarul cu numărul 295 [număr actual] din 1903, intitulat "Răspunsuri în privinţa modelelor de ghips necesare cursului de desen", găsim anexa raportului nr.14 din 12 feb. 1903, prin care gimnaziul din Craiova cere "un ecorşeu- statuie de musculatură" pe lângă alte numeroase piese destinate studiului. Desigur că această informaţie e importantă pentru că ne dă dovada faptului că directoratul liceului de la Craiova era informat despre existenţa acestui Ecorşeu, dar această cerere nu ne dă neapărat şi certitudinea faptului că ministerul trimite cele două exemplare la Craiova, după cum afirmă B. Brezianu. De altfel în arhivele doljene apar frecvent cereri adresate Casei Şcoalelor, pentru materiale didactice necesare laboratoarelor, consemnări ale diverselor donaţii sau inventare, dar nu este nimic consemnat despre acest exemplar.

Numele Dr. Gerota este amintit într-o scrisoare, a directorului liceului către minister, pe data de 1 aprilie 1924[96] , când acesta donează laboratorului Liceului Carol, "aparatul pentru fotografierea cu raze "Röntgen" de care Domnia Sa, s-a servit până astăzi", cerând ministrului să aducă multumiri oficiale "generosului donator" prin publicarea lor în Monitorul Oficial, aşa cum era uzanţa în aceste cazuri.

Pe site-ul colegiului găsim scris că „una din cele patru lucrări realizate a fost dăruită de Dimitrie Gerota laboratorului de biologie de la Craiova unde se află şi astăzi." Nu excludem ca o eventuală scrisoare de donaţie personală a Dr. Gerota, referitoare la Ecorşeu, să fi existat în arhivele liceului, dar ea să se fi pierdut în timp datorită evenimentelor care au trecut peste

95. A.N.I.C.-M.C.I.P. dosar 295/ 1903, fila 32.
96. D.J.A.N.-Dolj, fond Liceul Carol I, dos 6/ 1923-1924, fila 177.

Inscripția de pe plinta originalului aflat la Liceul Carol I din Craiova/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

istoria acestui lăcaş. Aceasta ne întăreşte încă odată convingerea că Dr. Gerota a gestionat în fapt distribuirea exemplarelor multiplicate. Fiind vorba de o donaţie directă, cum este şi cea de la Cluj, este puţin probabil ca ea să fie prinsă într-o hârtie oficială rămasă în Arhivele Naţionale, fiind înregistrată probabil doar în scriptele şcolii.

Din documentele cercetate, părerea noastră referitoare la acest exemplar este că se întrevede a fi o donaţie mult mai târzie decât anul 1903, el fiind însă un exemplar multiplicat în aceaşi serie cu celălalte dar colorat şi datat la o altă distanţă de timp.

Exemplarul aflat astăzi în Muzeul de biologie al Liceului Carol I din Craiova, este un exemplar a cărui imagine a fost foarte puţin mediatizată. Constatăm cu surprindere că şi pe site-ul Colegiului apare fotografia exemplarului de la Muzeul de Artă, pentru că după cum vom vedea această lucrare are ceva particular ce o deosebeşte de restul exemplarelor din acestă serie.

Exemplarul are aceleaşi date ca şi celălalte din seria originalelor realizate de Brâncuşi, particularitatea tăieturii braţului drept de la jumătatea distanţei dintre umăr şi cot, faptul că este turnat întreg, nu este secţionat la nivelul bazinului, trebuie să remarcăm cutia de lemn identică cu a celorlalte exemplare, pusă şi ea pe rotiţe şi contrafortul din spate prins tot în nituri. Particularitatea ce deosebeşte exemplarul acesta de celălalte este inscripţia, care apare de această dată, imprimată pe o plăcuţă metalică emailată de culoare albă cu scrisul negru, plăcuţă care este prinsă în două şuruburi, cu cap bombat, într-o poziţie uşor oblică pe planul orizontal al soclului. Inscripţia nu mai este reluată şi pe planul vertical al soclului, cum apare la celălalte exemplare. Este o particularitate care ne aduce cum e şi firesc, semne de întrebare.

Plăcuţa cu inscripţia **"Atitudinea Clasicului Antinous Anatomia muşchilor superficiali lucrat după natură de: Prof. Dr. D Gerotă şi Brâncuşi 1902"** a fost comandată în prealabil pentru a fi inserată în corpul lucrării, cel mai probabil vreunui atelier meşteşugăresc ce se ocupa cu astfel de obiecte. Ea a fost executată prin ştanţare, literele fiind foarte uşor în relief, imprimate fără greş, şi colorate aşişderea. Un astfel de obiect presupunea un anumit proces de execuţie şi bănuim că şi costul lui se ridica la o sumă care depăşea oricum costurile

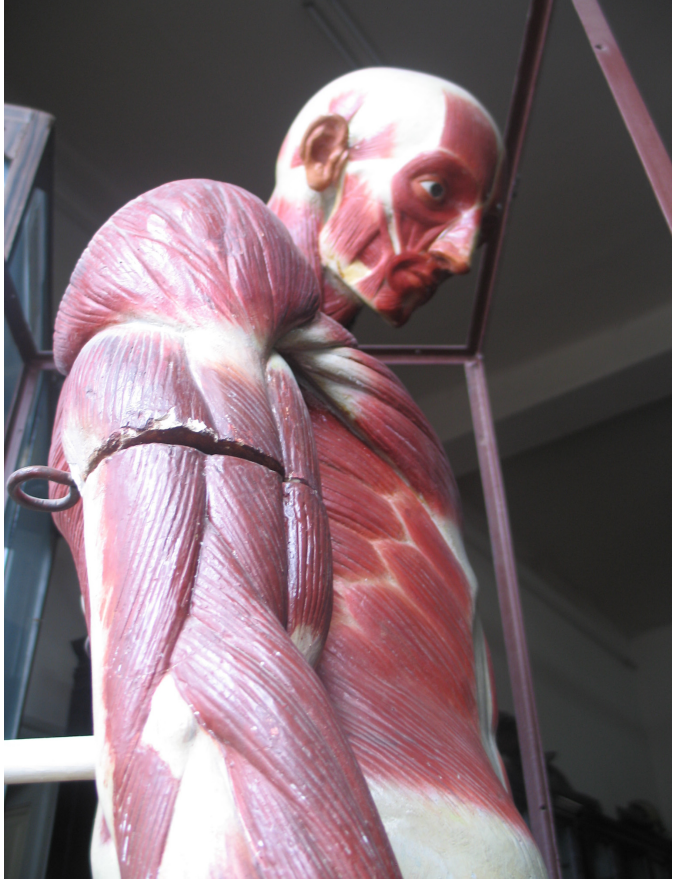

Detalii privind stadiului actual de conservare a originalul aflat la Liceul Carol I din Craiova
/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

inscripționării clasice a pictării cu pensula, aşa cum este prezentă la celălalte exemplare.

Este destul de dificil să ne dăm seama dacă această inscripție este prima intenție de a eticheta într-un fel lucrările, după care se renunță şi se recurge la inscripționarea lor cu ajutorul culorii şi a unui text realizat pe un şablon, sau dacă pictarea a fost realizată ulterior de către alt tehnician şi din lipsa modelului de inscripționare s-a recurs la această metodă. Faptul că textul apare uşor modificat şi mai complex este un indiciu clar că a fost inscripționat în altă perioadă de timp decât celălalte trei exemplare, la acest lucru adăugându-se şi faptul că soclul are altă culoare decăt exemplarele de la Iaşi şi Muzeul de Artă din Craiova. Numele doctorului aflat pe inscripție, Gerotă şi nu Gerota, apare frecvent în scrierile lui V.G.Paleolog care se referea la tatăl medicului, preotul Gerotă, dar de regulă Dr. Gerota semna cu a, foarte rar găsim în scrisorile sale semnătura cu ă final.

Ecorşeul aflat în patrimoniul Liceului Carol I, este un exemplar bine întreținut, sunt urme de intervenție la nivelul suprafeței, chituiri şi lipituri, care sunt lăsate vizibile în culoarea albă a gipsului, ne fiind reintegrate cromatic.

În ziarul "Înainte" din 20 noiembrie 1966, alături de ştirea descoperirii acestui exemplar, se publică şi o fotografie a lui. Deşi destul de neclară şi ştearsă, se poate remarca la Ecorşeul proaspăt scos la iveală, faptul că palmele ambelor mâini lipsesc, fiind rupte şi desprinse de brațe. Desigur acestea au fost recuperate şi astăzi stau pe poziția lor, cu lipituri vizibile. Degetele 2 şi 5 ale mâinii stângi sunt crăpate şi probabil s-a mai încercat o lipire a lor dar în poziție greşită. Piciorul stâng e fisurat şi lipit în zona genunchiului şi mai sus în zona coapsei şi prezintă o fisură în spatele gambei. Piciorul drept este de asemenea fisurat în zona genunchiului, fisură ce răzbate de jur împrejurul formei, precum şi în zona gleznei. Parte din lipituri sunt vizibile şi destul de neglijent făcute pentru că urme de gips apar pe suprafața lucrării. Are de asemenea jumătatea superioară a pavilionului urechii stângi spart şi e bine ca nu a încercat o refacere a lui, fără un model original.

La momentul analizei acestui exemplar (anul 2010), puteam remarca faptul că de soclul de

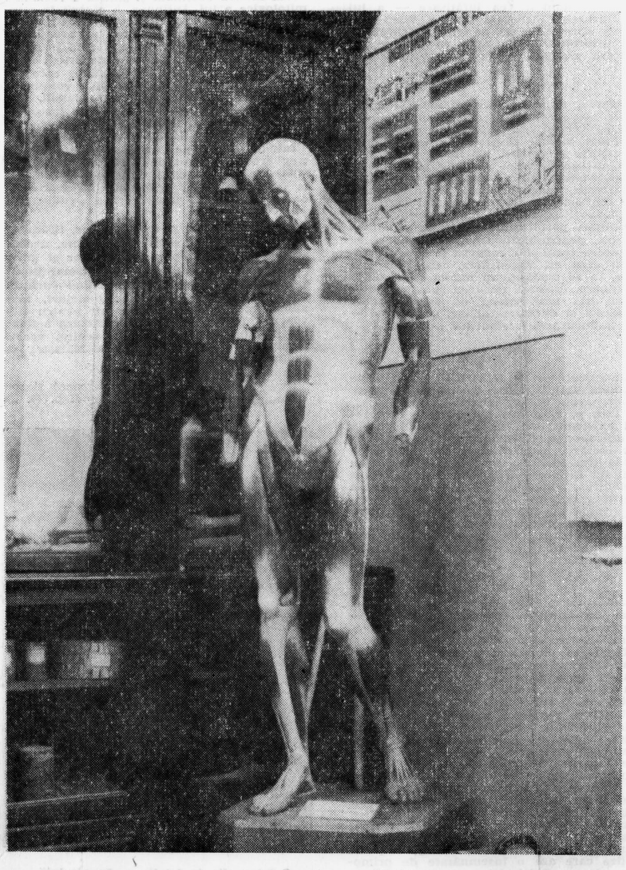

A patra replică a Ecorşeului recent descoperită.

V. G. PALEOLOG

O OPERĂ DE BRÂNCUŞI, NECUNOSCUTĂ

DESCOPERITĂ ÎN MUZEUL LICEULUI „NICOLAE BĂLCESCU" DIN CRAIOVA

Dereticarea fondului de material didactic naturalistic de care dispune Liceul „Nicolae Bălcescu" din Craiova a prilejuit o surprinzătoare şi valoroasă descoperire care măreşte la 703 numărul operelor cunoscute ale lui Brâncuşi, şi îmbogăţeşte cu greul ei de aur averea naţională. (De n-am aminti decît că, mai deunăzi, o replică a Păsării Măiastre, un bronz, a fost plătită — la toba — cu 180 000 de dolari).

Opera lui Brâncuşi, recent descoperită, nu este altceva decît cea de a 4-a replică a Ecorşeului — una din cele cîteva turnate iniţial „a bon creux" — adică faimosul Om jupuit care datează de la sfîrşitul epocii de şcolaritate a lui Brâncuşi întru „artele frumoase", şi a fost terminată imediat după absolvirea şcolii suszise, în decembrie 1902.

Succesul lucrării, răsunetul ei, atît în

Articol apărut în anul 1966, în ziarul Înainte de la Craiova.

gips al statuii stătea prins un cadru metalic în care probabil se dorea a fi pusă sticlă în vederea protecţiei lucrării. Acest lucru nu s-a mai întâmplat şi în consecinţă acea instalaţie metalică se sprijină, prinsă de baza lucrării în cauză, lucru nu tocmai bun din punct de vedere al conservării lucrării şi al rezistenţei ei. Probabil că în vederea viitoarei renovări şi a rearanjării laboratorului această instalaţie va fi îndepărtată.

În ceea ce priveşte culoarea Ecorşeului, aceasta se prezintă fără retuşuri - credem noi, cu zgârieturi mai ales pe soclu şi cu singurul amendament că soclul este de culoare ocru, diferit, cum spuneam, de cele de la Iaşi şi de la Muzeul de Artă din Craiova. Această peliculă de culoare pare că este cea originală deci probabil a fost din capul locului aplicată o altă nuanţă diferită de celalalte două, care sunt din aceeaşi familie cromatică.

Cu aceste particularităţi putem spune că lucrarea aflată în patrimoniul Colegiului Carol I din Craiova este un exemplar unic din seria originală pictată a ecorşeelor realizate de Brâncuşi.

Cópii

În ceea ce priveşte copiile aflate la Craiova, aflăm din informaţia furnizată în anul 1996, prin intermediul lucrării "Anatomia Umană- Idei, Fapte şi Evoluţie" [97], că la Craiova ar mai fi o copie recentă şi reuşită a Ecorşeului, ce "se află în Muzeul de istoria medicinii şi farmaciei din Craiova, prin grija prof. dr. med. Mihai Şcheau". Într-adevăr Prof. Mihail Şchiau se ocupă foarte intens de moştenirea lăsată de marele Dr. Prof. Victor Gomoiu şi reuneşte în acest Muzeu afiliat Universităţii de Medicină din Craiova, pe lângă cele mai valoroase piese muzeale adunate de-a lungul întregii sale vieţi, de către marele chirurg şi medico-istoric prof. V. Gomoiu, şi alte piese donate de numeroase personalităţi ale medicinei româneşti. Neşansa acestui mare patrimoniu este însă că sediul în care fiinţa a fost revendicat şi drept urmare, valorosul patrimoniu se împarte între Universitatea "Constantin Brâncuşi" din Târgu-Jiu, Muzeul de Artă din Craiova (în

97. Ionescu Mihai, Mihail Nicolae, Ionescu Mihaela Liliana, *op. cit*., pag 161.

special tablouri cu valoare de patrimoniu) şi doar o mică parte la Disciplina de Istoria Medicinei din cadrul UMF Craiova.

Aflăm astfel (în anul 2010) de la Prof. Mihail Şchiau, că exemplarul Ecorşeului lui Brâncuşi care este o copie comandată şi realizată la Cluj, este acum în patrimoniul Universităţii de la Târgu-Jiu.

Despre acest exemplar citim un articol scris on line de Mihaela Popescu, pe situl cotidianului local Gorj Domino, în ale cărui rânduri găsim informaţia potrivit căreia este exemplarul provenit din muzeul Dr. Victor Gomoiu. Tot aici apare şi comentariul cercetătorului Ion Mocioi care presupune că lucrarea este un original. Cum spuneam, exemplarul de la Târgu Jiu este o lucrare provenită de la Cluj. Ea are toate datele copiilor realizate acolo, este secţionat la mijloc, tija de susţinere posterioară nu este inserată în regiunea lombară iar secţiunea braţului drept este făcută imediat sub muşchiul deltoid. Deşi inscripţia de pe soclu copiază formatul original, ea are vădit alte caractere decât varianta originală. Despre acest exemplar putem spune cu certitudine că este o copie ulterioară seriei realizate de Brâncuşi.

Detaliu privind poziţionarea inscripţiei aplicate pe originalul aflat la Liceul Carol I din Craiova/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Originalul de la Iași, aflat la Universitatea de Medicină și Farmacie/
foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Exemplarul aflat la Iaşi

În ceea ce priveşte exemplarele trimise la Iaşi avem tot datele furnizate de Barbu Brezianu care aminteşte de două lucrări. Luăm însă această informaţie, cu o oarecare rezervă, pentru că documentele găsite nu ne indică acest număr. Barbu Brezianu spune că [98] Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice a trimis la Iaşi la 11 iunie 1903 (anexa 11) două exemplare, „unul Facultăţii de medicină şi un al doilea – care s-a distrus – Şcolii de arte frumoase": primul ecorşeu însă „din cauza defectuozităţii împachetării, s-a sfărâmat. Ministerul a autorizat prin adresa din 24 iulie 1903 reparaţia dacă se poate a ecorşeului" (anexa 12)[99].

În arhivele statului la Iaşi există adresa înregistrată la 13 iunie 1903 prin care se spune „Am onóre a vĕ trimite 1 ecorşeu lucrat de D-l sculptor C. Brâncuş, necesar pentru studiul Anatomiei, pe care vĕ rog a'l trece în inventarul acelei şcóle" adresată şcolii de Belle Arte din Iaşi. O a doua adresă din 24 iulie spune că ministerul autorizează „să reparaţi dacă se póte, ecorşeul de gips care vi s'a trimis de Minister, şi pe care l'aţi găsit spart din causa defectuosităţei înpachetărei". Această din urmă adresă este trimisă tot către directorul şcolii de Belle Arte din

98. Brezianu Barbu, *op.cit*., pag. 76.
99. D.J.A.N.- Iaşi, Academia de Arte Frumoase fond 183, dos 3/1900-1904, filele 39, 68.

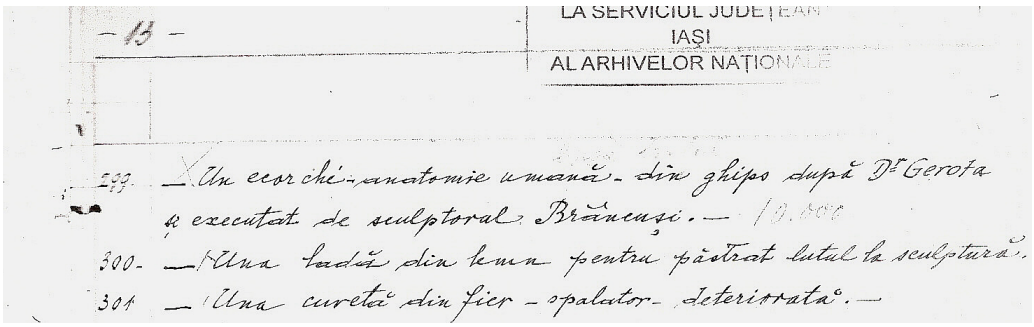

Iaşi şi nu Facultăţii de Medicină, aşa cum reiese din documentaţia lui Barbu Brezianu. Adresele de autorizare a reparaţiei erau trimise în consecinţă către instituţia al cărei Ecorşeu „s-a distrus", în speţă Şcolii de Belle Arte. Comentariul lui Barbu Brezianu legat de cele două Ecorşee este destul de ambiguu. În arhiva sa proprie, donată Institutul de Istoria Artei, în dosarul destinat documentelor despre ecorşeu, nu găsim referire la un număr de două exemplare ci doar datele de arhivă din dosarul Şcolii de Belle Arte.

Un document descoperit de noi la arhivele din Iaşi consemnează în inventarul „cuprinzând, mobilierul, materialul artistic şi biblioteca şcoalei de Belle Arte din Iaşi" la data de 3 feb. 1929[100], în „Atelierul de sculptură" în dreptul numărului 299 "Un ecorché-anatomie umană-din ghips după Dr. Gerota şi executat de sculptorul Brâncuşi" cu o notă alăturată, în creion, în care este consemnată "lipsă braţul' şi o valoare de 10 000 de lei.

La data de 19 martie 1931[101] găsim memoriul înaintat de profesorii şcolii de Belle Arte din Iaşi către Direcţiunea Şcolilor de Belle Arte Bucureşti pentru susţinerea intereselor celor două instituţii spre a fi ridicate la rang de instituţie de învăţământ superior. Pe data de 16 iulie 1931[102] se trimite o scrisoare către Nicolae Iorga (anexa 13) „Preşedinte de Consiliu şi Ministru al Instrucţiunii Bucureşti", prin care se mulţumeşte pentru ajutorul dat în ridicarea Şcolii de la Iaşi la rang de instituţie superioară, iar la 16 august 1931[103] se face şi "anunciu" oficial. Astfel nou înfiinţata Academie de Arte Frumoase din Iaşi preia pe lângă tot corpul profesoral al Şcolii de Belle Arte şi inventarul acesteia. Găsim astfel în procesul verbal efectuat odată cu inventarul şi evaluarea mobilierului şi materialului didactic al Academiei[104] la data de 31 dec. 1936, la categoria „Statui din ghips" nr. 3 un „ecorşe" tot cu valoarea de 10000 de lei. Este fără îndoială Ecorşeul realizat de Brâncuşi împreună cu Dr. Gerota, inventariat în 1929 şi evaluat la aceeaşi

100. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 12/1929 , fila7.
101. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 10/1931 , fila134.
102. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 10/1931 , fila233.
103. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 10/1931 , fila243.
104. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 12/1929 , fila20.

sumă.

În timpul războiului Academia de Arte este evacuată la Făget, județul Severin, iar o parte din averea Pinacotecii şi a Academiei la Râmnicu-Vâlcea. În dosarele existente la arhivele Iaşului şi cercetate de noi, nu mai găsim nici un indiciu sau inventar care să amintească de Ecorşeu după acestă dată.

Ceea ce remarcăm însă, este faptul că deşi Ecorşeul exista ca material didactic la Şcoala de Belle Arte din Iaşi, găsim în arhive[105] la data de 18 mai 1913 o scrisoare adresată ministerului semnată de directorul şcolii Gh. Popovici, prin care se cerea dispunerea unei sume pentru achiziționarea unui ecorche (om de carton), pentru studiul anatomiei plastice. Apoi la 6 noiembrie 1913[106] apare referatul profesorului de anatomie Dr. St. Possa adresat administrației Casei Şcoalelor, cerând procurarea unui "om de carton pentru studiul anatomiei", în valoare de 1000 de lei, achiziționat de la Paris, „actualul fiind complet deteriorat şi ne mai putând servi la studiul anatomiei". Menționăm că în inventarul din 1929[107] la nr. 16 apar cele "două ecorche –anatomie umană- din carton colorat- uzate".

Neobositul Doctor Possa este profesorul de anatomie pe care îl găsim vreme de mai bine de 20 de ani la această catedră de la Iaşi şi în majoritatea comisiilor pentru titularizări ale profesorilor de la Școala de Belle Arte de la Iaşi sau Bucureşti. Tot el achiziționează şi prima "figură anatomică", om de carton, în anul 1897[108] . Cererea este reluată tot de Dr. Possa în noiembrie 1913[109] pentru o altă "fig. omului de carton" procurată de la Paris, pentru a servi la "demonstrațiuni în clasă la Anatomie artistică", pe care ministerul o aprobă. Deşi aflăm că Ecorşeul lui Brâncuşi, care fost trimis la Iaşi de către minister, "pentru studiul Anatomiei" se afla în atelierul de sculptură, după cum reiese din inventar, constatăm că el nu era folosit în acest

105. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 8/1912-1913, vol.II, fila35.
106. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 8/1912-1913 vol. II, fila 224.
107. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 12/1929, fila 1.
108. A.N.I.C.-M.C.I.P. dosar 217/ 1897, fila 87.
109. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 8/1912-1913,vol.I, fila224.

Originalul de la Iași, detaliu / foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

scop. Suntem siguri că era un exemplar semnat pentru că în consemnarea inventarierii lui sunt amintiți amândoi autorii asemeni inscripției de pe soclu. Deşi nu avem date clare pentru al doilea exemplar, dacă admitem ipoteza existenței celor două lucrări la Iaşi, este greu de imaginat că Ministerul trimite un exemplar colorat pentru medicină şi unul alb pentru arte plastice, mai bun studiului desenului. Faptul că toate exemplarele realizate de Brancuşi de care avem cunoştință astăzi sunt colorate, ne face să credem, că aşa arătau în fapt, ecorşeele destinate achizițiilor.

Exemplarul aflat astăzi la Liceul de Arte Octav Băncilă din Iaşi este un exemplar alb, foarte deteriorat, fără tijă de susținere posterioară, cu soclul refăcut, la o dimensiune mult mai mare față de cea originală şi de formă dreptunghiulară ca plan, cu trunchiul lipit greşit pe suprafața bazinului, astfel că personajul stă înclinat destul de nefiresc pe spate, iar organul genital îi lipseşte. Nu are brațe, deşi cheile de ghidare de pe suprafața secționată a începutului de braț, după mușchiul deltoid, sunt urme clare că acestea au existat. Gaura prin care trecea tija metalică aferentă brațului mobil şi gaura din spatele brațului prin care intra cheița de susținere a membrului superior ne întăreşte dovada faptului că brațele au existat. La nivelul gâtului puțin deasupra claviculelor, ecorşeul este secționat prin tăiere, astfel că atât gâtul cât şi capul lipsesc.

La Facultatea de Arte Plastice din cadrul Universității de Arte "George Enescu" din Iaşi există o copie a torsului ecorşeului. La o analiză a torsului remarcăm faptul că la terminația brațelor există cheițele de ghidare care apar la Ecorşeul de la liceu. Acest indiciu ne confirmă faptul că torsul de la liceu a fost copiat iar acesta este exemplarul rezultat în urma copierii. Acest lucru a fost făcut când torsul avea şi gât şi cap pentru că el are o parte din gât iar capul a fost spart şi se găseşte separat de corp. Ceea ce ne atrage atenția în mod deosebit la acest exemplar este faptul că brațul drept este secționat la jumătatea mușchiului biceps, ca în exemplarele originale realizate de Brâncuşi. Aceeaşi tăietură o întâlnim şi la copia de la facultatea de arte din Iaşi. În general copiile mai târzii, rămase astăzi prezintă tăietura brațului imediat sub mușchiul deltoid.

Fotografia ecorșeului în atelierul de sculptură al liceului de la Iași/ foto Arhiva personală Neculai Păduraru.

exemplarul aflat la Liceul de Arte Octav Băncilă din Iași/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Acest indiciu ne face să credem că lucrarea, poate fi mai degrabă o copie trimisă după exemplarul original de la Şcoala din Bucureşti, în momentul când se taie originalul şi se fac primele copii, înainte de secţionarea scurtă a braţului drept. Apoi faptul că acest exemplar nu are organ genital ca şi cele de la Bucureşti, întăreşte supoziţia noastră că ar putea fi o astfel de copie. Spuneam în analiza făcută copiilor de la Bucureşti că de acolo au mai plecat alte exemplare la şcolile de artă, nu excludem în consecinţă, ca acesta să fie o astfel de copie.

Avem de asemenea şi relatări ale elevilor acestei şcoli datând din anii '60, prin care se semnalează prezenţa unui Ecorşeu ca material didactic. Sculptorul Neculai Păduraru, care a absolvit liceul de arte din Iaşi în 1964, mărturiseşte că la acea vreme exista ca material didactic în şcoală un Ecorşeu de culoare albă fără braţe. În sprijinul acestei afirmaţii stă mărturie o poză realizată în acele vremuri în care apare în fundal Ecorşeul. Avem deasemenea mărturia profesorului de la actualul Liceu de Arte Octav Băncilă, Dl. Constantin Crengăniş, care ne reconfirmă faptul că acesta exista şi în anii '70 şi care dealtfel se ocupă la un anumit moment de reparaţia lui. Chiar şi în aceste condiţii, exemplarul este încă folosit ca material didactic în cadrul liceului pentru orele de desen, ca pe un bun de preţ.

Universitatea de Medicină şi Farmacie

Deşi este greu de presupus ca despre acest exemplar să nu fi consemnat nimeni ceva despre el, la un moment dat, noi presupunem mai degrabă faptul că a fost trimis un singur Ecorşeu Şcolii de Belle Arte, iar cu trecerea timpului acesta a ajuns, la Facultatea de Medicină.

Faptul că, în decursul vremurilor de cele mai multe ori, lecţiile de anatomie artistică ale Şcolilor de Belle Arte, de la Bucureşti şi Iaşi, erau conduse de profesori care predau concomitent şi la arte şi la medicină, şi deseori orele se desfăşurau chiar în cadrul Facultăţii de Medicină, pare să fi fost calea care să fi asigurat în timp migrarea respectivului material didactic de la

o instituţie la alta. Spre exemplu avem cazul Dr. Gh. Zamfirescu care preda în 1933 anatomia la Academia de Belle Arte, timp în care Ecorşeul figura la arte plastice, şi era în acelaşi timp conferenţiar la catedra de embriologie a Facultăţii de Medicină din Iaşi. [110]

În ceea ce priveşte dosarele destinate Facultăţii de Medicină din vremea când avem consemnarea cu privire la trimiterea Ecorşeului, la arhivele statului din Iaşi lipsesc documentele registrului cu intrări şi ieşiri din perioada anului 1903, iar în dosarele existente pentru anii 1902,1903,1904 nu există nici o referire la Ecorşeu. De asemenea nici în registrul de intrare-ieşire a corespondenţei rectoratului Universităţii Al. I.Cuza, universitate în cadrul căreia fiinţa IMF-ul, în perioada 1oct.1902- 1oct.1903 nu există vreo hârtie referitoare la Ecorşeu.

Nici în ceea ce priveşte patrimoniul Institutului de Medicină şi Farmacie, inventariat şi evacuat în timpul celui de al doilea război mondial în comuna Geoagiu de Sus din judeţul Alba (în cea mai mare parte), nu există vreo referire la Ecorşeu. Nu există de altfel nici o informaţie sau consemnare în inventarele existente la arhivele statului, ulterioare anilor războiului.

În cartea "Anatomia Umană- Idei, Fapte, Evoluţie"[111], Mihai Ionescu şi coautorii săi afirmă că Ecorşeul "a fost grav avariat cu prilejul evacuării Facultăţii de Medicină din Iaşi, în timpul celui de al doilea război mondial, la castelul din Galda, judeţul Alba, precum şi în timpul readucerii la Iaşi, fiind din nou restaurat." Autorii cărţii nu indică vreo sursă a informaţiei sau nu probează cu documente cele afirmate. Din cercetările întreprinse la Universitatea de Medicină şi Farmacia din Iaşi, nu am găsit niciun indiciu care să ne confirme mutarea Ecorşeului la Alba, iar din documentele de arhive existente şi cercetate de noi nu reiese nici o informaţie despre castelul Galda. Nici din analiza pe care am realizat-o la faţa locului nu am constatat că Ecorşeul ar fi fost foarte "grav avariat" aşa cum se afirmă în scrierea sus citată. Fisurile care există la nivelul formei sunt lăsate neacoperite şi în afara braţului stâng ce a mai fost lipit odată, nu sunt urme

110. D.J.A.N.- Iaşi, fond Academia de Arte Frumoase, dos 10/1931,vol.I, fila134.
111. Ionescu Mihai, Mihail Nicolae, Ionescu Mihaela Liliana, op.cit., pag 161.

de intervenție majoră pe suprafața lucrării.

Aşadar, putem spune că, astăzi la Iaşi se mai găseşte un original, din seria colorată şi multiplicată de Brâncuşi. El se află în Muzeul de Anatomie al Universității de Medicină şi Farmacie „Gr. T. Popa" din Iaşi, alături de alte piese ecorşate şi preparate anatomice, ce constituie un patrimoniu impresionant al acestei prestigioase instituții.

Este un exemplar care după părerea noastră arată cel mai aproape de stadiul în care a fost realizat în anul 1902, fără intervenții de repictări, cu culoarea neîmprospătată peste care s-a aşezat patina vremii. În anul 2010 când am făcut analiza lucrării la fața locului, pe suprafața ei se puteau detecta câteva fisuri vizibile la nivelul membrelor superioare şi inferioare, brațul stâng era rupt de la jumătate, după îmbinarea mobilă făcută de Brâncuşi, şi se afla detaşat de corp, aşezat pe soclul statuii, în cutia cu pereți de sticlă special construită. Mâinii stângi îi lipsea al patrulea deget, iar degetele 2 şi 3 şi 5 erau fisurate, cu lacune şi nelipite.

În documentația sa referitoare la Ecorşeu, Barbu Brezianu consemnează faptul că „Mâna stângă a acestui al treilea mulaj a fost greşit reconstituită în urma unui accident suferit în urma transportului sculpturii de la Bucureşti la Iaşi"[112]. Deşi nu indică sursa informației găsim în arhiva sa o scrisoare trimisă de la Iaşi, datată 12 februarie 1966, a fotografului Mihai Rotaru alături de o fotografie a Ecorşeului, în care este scris că întârzierea trimiterii fotografiei se datorea „unei stricăciuni pe care acest corp îl avea la o mînă, acum recondiționat." În arhiva Institutului de Istoria Artei, găsim o fotografie a jumătății superioare a Ecorşeului de la Iaşi cu ambele brațe.

În albumul scos cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la fondarea Institutului de Medicină şi Farmacie în anul 1979 apare o fotografie alb-negru a Ecorşeului cu ambele brațe şi cu toate degetele mâinii stângi întregi, dar poziționate greşit, ceea ce ne face să deducem că s-a realizat o lipire a lor în timp.

În documentația fotografică aparținând studiului „Din istoria ecorşeelor", realizat de Prof. Dr. Dan Ştefan Antohe de la U.M.F. Iaşi, apar două fotografii a Ecorşeului, iar în cea cu figura

112. Brezianu Barbu, op.cit., pag. 76.

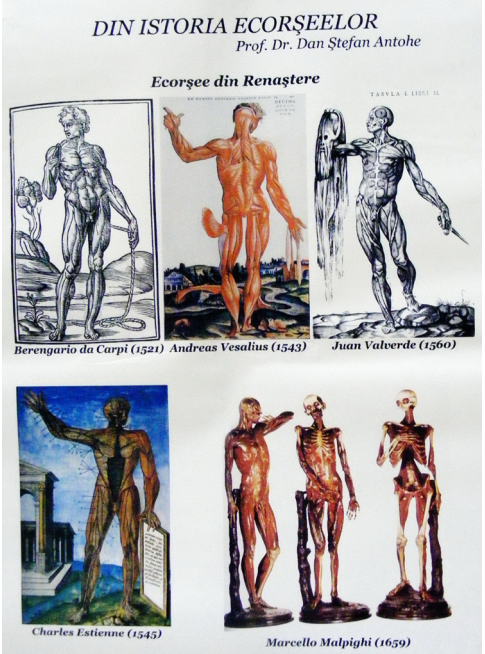

"Din istoria ecorşeelor"- prof. univ. dr. Dan Ştefan Antohe.

Originalul de la Universitatea de Medicină și Farmacie de la Iași, detaliu/ foto Elena Dumitrascu, anul 2010.

în ansamblul ei putem observa lipsa brațului drept, de astă dată, scos din prinderea mobilă şi prezența brațului stâng întregit, dar cu aceaşi greşeală de poziționare a mâinii.

Putem concluziona că brațul rupt al Ecorşeului pe care noi l-am văzut în anul 2009 şi 2010, se afla în condiții bune înainte de anii fotografierii pentru albumul scos în 1979. Din discuțiile pe care le-am avut la fața locului am aflat faptul că ruperea brațului a fost un eveniment recent, survenit în ultimii 20 de ani. De altfel şi ruptura părea a fi una proaspătă.

Din observațiile noastre făcute atunci la fața locului reieşea, cum spuneam mai sus, că brațul era în continuare detaşat de corp, el neavând nici o armătură metalică care să-l susțină de restul formei iar degetele erau fisurate şi cu lacune semn că lipitura care a fost făcută nu a rezistat iar materialul folosit la lipire a căzut, lăsând spații goale doar cu armătura de sârmă vizibilă.

Revenind la analiza stadiului în care se afla, în anul 2010, Ecorşeul de la Iaşi, putem spune că brațul drept, care se afla în poziția lui, avea două fisuri la nivelul deltoidului spre interiorul formei şi la jumătatea antebrațului. Membrele inferioare prezentau fisuri vizibile la nivelul genunchilor, atât în partea anterioară cât şi în cea posterioară. Fisurile erau prezente şi la nivelul gleznelor şi nu existau urme de lipituri sau chituiri ale acestora. Soclul avea aceeaşi formă dreptunghiulară, cu colțurile tăiate şi muchiile teşite şi era încastrat într-o cutie de lemn de culoare închisă (negru), cu același profil, ca celălalte exemplare colorate din această serie. Culoarea soclului de gips al statuii era gri-maronie, cu inscripția închisă la culoare, cel mai probabil negru la origine, **„Lucrat după natură de Dr. D. Gerota şi Brâncuş 1902”**. Inscripția se află prezentă pe partea orizontală a soclului, cât şi pe latura frontală a lui şi nu pe soclul de lemn cum apare în unele scrieri. Este o inscripție care apare identic şi pe Ecorşeul de la Muzeul de Artă din Craiova.

Ecorşeul este susținut posterior de o tijă metalică cu profil rotund, vopsită în culoare albă, în formă de L întors, care este inserată în spatele personajului (regiunea lombară) şi în partea de deasupra-spate a soclului, în spațiul dintre picioare. Tija are un contrafort mai subțire, tot din țeavă rotundă, care se inserează în soclu în partea de deasupra-dreapta plintei. Un lucru interesant care ne-a confirmat identitatea celor patru exemplare, a fost faptul că cele două tije,

Detalii privind stadiu de conservare a originalului de la Iași, în anul 2010/ foto Elena Dumitrescu.

Lucrat după natură
de Prof. Dr. D. GEROTA
și Brâncuș
1902

cea verticală, de susţinere şi contrafortul acesteia, nu sunt unite intre ele prin sudură ci prin nituire. Logic, dacă stăm să ne gândim că în anul 1903 sudura electrică nu era foarte des folosită şi toate prinderile se făceau prin nituire sau cu ajutorul colierelor. Toate cele patru exemplare au acelaşi sistem de prindere şi acelaşi profil de ţeavă.

În ceea ce priveşte culoarea exemplarului de la Iaşi, nu erau urme distinctive că s-ar fi intervenit cu vreun retuş la nivelul culorii în ansamblu ei, iar pe suprafaţa modelului se distingeau din loc în loc dâre scurse de culoare maronie, fie rezultate în urma unei stropiri accidentale, fie probabil urme de lac sau ulei învechit. Unghiile nu erau delimitate vizibil cu altă culoare decât cea a pielii. Putem spune că aspectul estetic este cel mai probabil aproape de aspectul original pe care acest studiu îl avea, bineînţeles cu rezerva timpului care şi-a pus amprenta pe suprafaţa colorată a modelului. Nu se disting semne că ar fi fost copiat pentru că orice intervenţie asupra formei lasă urme mai ales la nivelul culorii, şi putem spune în consecinţă, că este un original bine păstrat din această serie, după care nu a fost făcută vreo copie.

Lucrurile se schimbă într-o oarecare măsură la sfârşitul anului 2012, când Ecorşeul este restaurat. Artistul Felix Aftene, preia dificila operaţie de restaurare a Ecorşeului. Îi lipeşte braţul stâng rupt, reface degetele aceleiaşi mâini, cele care mai fuseseră lipite anterior, reintegrează cromatic lipiturile făcute cât şi cele existente anterior pe suprafaţa lucrării, şi o curăţă de depunerile de ulei şi alte particule existente la momentul acela. Nu intervine cu un nou strat de culoare pe suprafaţa lucrării ceea ce este de remarcat, lăsând-o cât mai aproape de stadiul iniţial, protejând-o cu un strat de vernis mat. Lipeşte însă braţele, de la articulaţia mobilă, doar la un nivel superficial, pentru a nu se mai vedea îmbinarea lor, şi reintegrează cromatic lipitura.

În noua redecorare a sălii Muzeului de Anatomie din cadrul Universităţii din Iaşi, Ecorşeul primeşte o altă „cutie" protectoare, cu sticlă securizată şi lumină interioară, dar nu păstrează din ansamblul original, cutia de lemn cu rotiţe în care a fost iniţial aşezat. Remarcăm de asemenea o intervenţie nu tocmai îndreptăţită şi anume faptul că odată cu restaurarea lui, se corectează semnătura inscripţiei de pe soclu, astfel că „Brâncuş" devine „Brâncuşi".

Originalul de la Iași după restaurarea realizată la finele anului 2012/ fotografie realizată în anul 2013.

Originalul de la Iași în timpul restaurării realizată la finele anului 2012
/ foto Felix Aftene.

Originalul de la Cluj, aflat la Universitatea de Medicină și Farmacie/ foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Exemplarul aflat la Cluj

Universitatea de Medicină şi Farmacie

Despre exemplarul de la Cluj, cunoaştem faptul că cel care-l descoperă este prof. de anatomie Dr. Ghițescu, care îl înştiințează pe Barbu Brezianu de existența acestui original. Mulți dintre cercetători, sau cei care au scris despre Ecorşeu sunt sceptici şi îl trec la capitolul copii realizate după exemplarele lăsate de Brâncuşi[113] . Brezianu are informația de la profesorul de anatomie, Dr. Gh. Ghițescu şi confirmată mai apoi de profesorul Dr. Ion Albu, de la U.M.F.„Iuliu Haţieganu" din Cluj-Napoca, printr-o scrisoare datată 24 sept.1970 (anexa 10).

Profesorul Dr. Ion Albu îi confirmă lui Barbu Brezianu datele privitoare la Ecorşeu şi ajunge la concluzia, consultându-l pe Prof. Dr. C.C.Velluda, asistent pentru o lungă perioadă de timp al Prof. Dr. Papilian, că el intră în posesia catedrei de anatomie prin anii 1934-1935, fiind trimis de Doctorul Gerota direct Doctorului Papilian.

Odată cu scrisoarea Dr. Albu îi trimite lui Barbu Brezianu şi trei fotografii ale Ecorşeului cu starea lui la momentul respectiv, din care reiese clar ceea ce povesteste. " – execuția de

113. Ionescu Mihai, Mihail Nicolae, Ionescu Mihaela Liliana, op. cit.,pag. 161.

suprafață este foarte îngrijită, musculatura e colorată în roşu şi tendoanele în alb gălbui, [...]are un suport masiv din ghips şi lemn, [...] vopsit în negru, [...] prezintă numeroase defecte mici de suprafață, zgîrieturi, lipsesc membrele superioare, [...] nu poartă nici o inscripție sau etichetă".

Dacă acest subiect este unul care se dezvăluie foarte greu din cauza numărului mare de ani care ne despart de timpul realizării lui, putem spune că la momentul Cluj am avut destul de mult noroc. Noroc, pentru că am avut ocazia să vorbim cu Dl. Prof. Dr. Ion Albu, în 2010 când am făcut cercetarea la fața locului, la venerabila vârstă de 90 de ani, care a fost foarte amabil şi ne-a mai împărtăşit câteva detalii ce nu apar în alte scrieri.

Profesorul Dr. Gh. Ghițescu ajunge la Cluj la începutul anilor '70 pentru a participa la concursul de numire unui profesor de anatomie artistică pentru Institutul de Arte din Cluj. Din câte ne informează Dr. Albu la Institutul de Arte din Cluj predase un profesor care nu era specializat în anatomie umană ci veterinară, şi trebuia selectat un cadru didactic tânăr dintre asistenții pe care Facultatea de Medicină îi avea la secția de anatomie în acel moment [Prof. Pop Mircea] ca să ocupe postul destinat predării materiei anatomiei artistice la facultatea de arte. În timpul petrecut la Facultatea de Medicină din Cluj, Dr. Ghițescu remarcă Ecorşeul şi îi confirmă Dr. Albu, care atunci era şeful Catedrei de anatomie din cadrul Facultății de Medicină că este un original, realizat de Brâncuşi din seria celor pictate şi destinate achiziționării de către institutele de învățământ. Tot atunci remarcă pe suprafața soclului sub stratul gros de culoare neagră inscripția ce se identifică cu a celorlalte două Ecorşee de la Iaşi şi Muzeul de Artă din Craiova. El scrijeleşte vopseaua, după cum ne relatează Dr. Albu, şi dă la iveală o parte din inscripție.

Această informație despre descoperirea inscripției apare într-un articol ce poate fi găsit on line, al ziarului "Clujeanul" din 26 august 2004, semnat de Tudor Ştirbu, care preia declarația Dr. Albu cu privire la autentificarea făcută de Dr. Ghițescu la Cluj.

Prof. Dr. Albu are deci la începutul anilor 1970 confirmarea că la Catedra de Anatomie de la Cluj se găseşte unui original realizat de Brâncuşi şi Dr. Gerota. Găseşte la scurtă vreme brațele

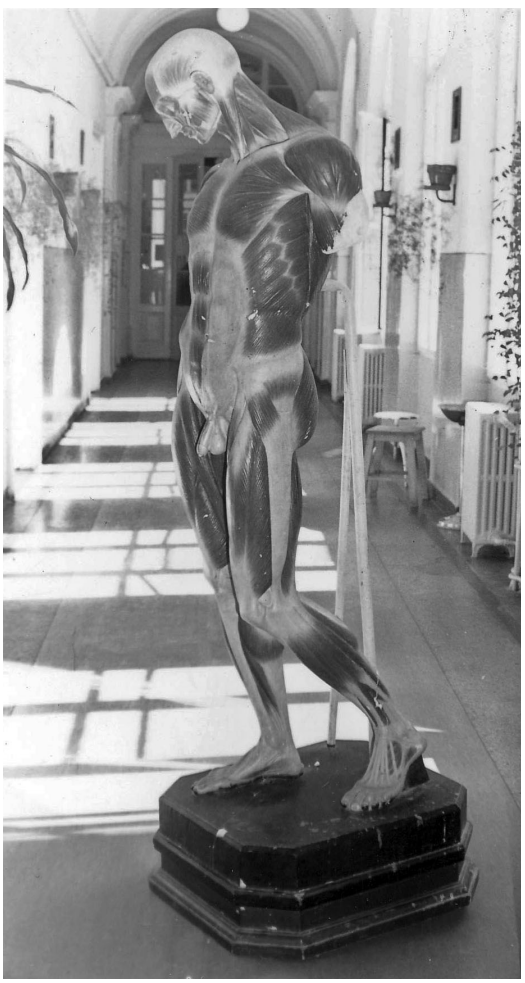

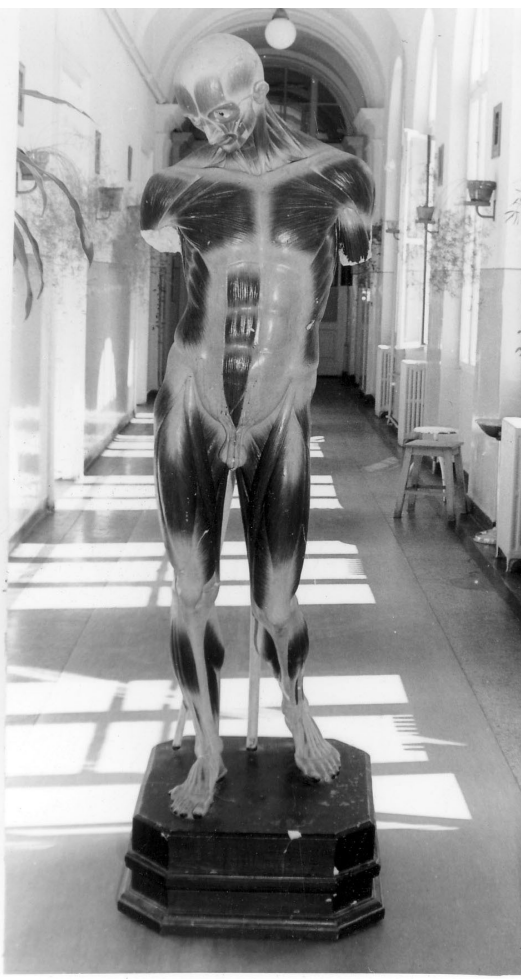

Originalul de la Cluj, aflat la Universitatea de Medicină și Farmacie înainte de restaurarea din anii '70 /fotografii aflate în Arhiva Barbu Brezianu de la Institutul de istoria Artei.

Ecorşeului care erau rătăcite prin dulapuri, precum şi bucăţile lipsă din lucrare, şi o mută în Muzeul de piese anatomice al secţiei de anatomie. Ne mărturiseşte că până la momentul decoperirii ea stătea în sala de curs a studenţilor fără ca cineva să fi ştiut ce este şi să-i fi dat o atenţie sporită.

Ne mărturiseşte că nici măcar asistentul cel mai apropiat al Dr. Papilian, Dr. Velluda nu avea cunoştinţă de valoarea sa. Confirmă faptul că în refugiul Facultăţii de Medicină în timpul celui de al doilea război mondial (1940), la Sibiu, Ecorşeul este printre puţinele lucruri pe care Profesorul Papilian le ia cu dânsul, de la Facultatea de Medicină. Îl ţinea aproape de micul său birou, de aproximativ 3 m^2,care îi revenise în refugiu şi nu a mărturisit nimănui ce valoare are.

Prof. Dr. Ion Albu mărturiseşte consultându-l la vremea respectivă pe Prof. Velluda [care mai trăia în anii '70] şi pe fiul prof. Papilian că Ecorşeul este trimis personal Dr. Papilian cu care Dr. Gerota avea foarte strânse legături, profesionale dar mai ales de prietenie.

Dr.Papilian a făcut şcoala la Craiova după care a fost coleg cu Dr. Gerota la Bucureşti o perioadă de timp, până la plecarea sa la Cluj. Este indicată cu aproximaţie perioada anilor 1934-1935, când Ecorşeul ajunge la Cluj.

Consultând arhivele Institutului de medicină existente la Cluj, nu găsim nici un indiciu al transferului Ecorşeului în perioada cuprinsă între anii 1933(oct.) şi 1937(sept.). În legătură cu acest lucru am fost avertizaţi de către prof. Albu care spunea că a fost o donaţie personală.

Anii '30 sunt pentru Prof. Gerota destul de tumultuoşi, este angrenat în declaraţii care atrag atenţia autorităţilor iar la sfârşitul anului 1935 este arestat şi încarcerat[114]. În anul 1937 este pensionat iar în anul 1939 încetează din viaţă. În primă instanţă am fost îndoiţi a crede că în această perioadă tulbure pentru Dr. Gerota, nu părea posibilă trimiterea lucrării la Cluj, şi dădeam ca interval posibil perioada anilor '20 în care Prof. Gerota este o persoană încă foarte influentă, rămâne singurul titular al Catedrei de anatomie topografică de la Facultatea de

114. Atanasiu Ion, *op.cit*., apud. Brătescu Gheorghe, *op. cit*., pag. 423.

Originalul de la Cluj, aflat la Universitatea de Medicină și Farmacie, detalii/foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Detalii privind stadiu de conservare a originalului de la Cluj, aflat la Universitatea de Medicină și Farmacie/foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Medicina din Bucureşti, este membru corespondent al Academiei Române şi o personalitate foarte apreciată în domeniul său. Apoi prof. Papilian este în 1915 preşedintele Societăţii Studenţilor în Medicină din Bucureşti, instituţie către care, potrivit documentelor[115], Brâncuşi vinde ultimul exemplar al Ecorşeului în mai 1904, deci poate lua contactul cu această lucrare direct la faţa locului, iar din 1919 preia directoratul facultăţii de medicină din Cluj.

Revenim însă asupra analizei şi luând în considerare faptul că Prof. Albu îşi aminteşte că soclul nu a fost cu inscripţia la vedere, deci a fost trimis de la Bucureşti cu inscripţia gata acoperită, fapt ce dovedeşte destul de clar un gest de tăinuire a autorilor, admitem ca în perioada retragerii sale, Dr. Gerota să fi făcut acest gest către prietenul său care conducea catedra de la Cluj, înzestrând şi această instituţie cu un important material didactic.

Prof. Dr. Ion Albu, ne mărturiseşte că după confirmarea venită din partea Dr. Ghiţescu, foloseşte imaginea ecorşeului imprimată pe cartoline (ceva mai mari ca o carte poştală), pentru corespondenţa între institute şi cu instituţiile străine, pentru a difuza şi a face cunoscut faptul că exista un exemplar original al Ecorşeului şi la Cluj. Pe cartoline apărea imaginea fără braţe a Ecorşeului iar în stânga jos stătea scris "BRÂNCUŞI FECIT".

În anul 1979 tot din dorinţa de a face cunoscută valoarea moştenită de Catedra de anatomie, prof. Albu publică în revista Clujul medical[116] un articol intitulat "Un exemplar al ecorşeului lui Brâncuşi în muzeul catedrei de anatomie din Cluj –Napoca" iar la puţină vreme publică o versiune mai restrânsă a acestui articol şi în celebra revistă germană de anatomie, fondată în 1886, "Anatomischer Anzeiger".

În Clujul medical, Prof. Albu mai adaugă pe lângă datele furnizate lui Barbu Brezianu şi faptul că " în prezent lucrarea se găseşte la Institutul de Arte I. Andreescu din localitate, unde sub conducerea tov. Prof. Lövith se execută lucrările de restaurare completă a ei."

115. Bercuş Ion, *op.cit.*, apud. Brătescu Gheorghe, *op. cit.*, pag. 426 .
116. *Clujul Medical* 1979, vol LII- Nr. 1, pag 93.

Tot din dorința de a îngriji originalul catedra de anatomie ia decizia restaurării lucrării. Egon Lövith (1923-2009), profesor al Catedrei de sculptură în acea perioadă, execută lucrările de reparare a Ecorşeului, după care scoate negative. Sunt realizate mai multe cópii, dintre care două pentru Facultatea de Medicină şi probabil tot două pentru Institutul de Arte din Cluj, lăsând în posesia instituției artelor, negativele făcute în anul 1979. În aceste negative se vor turna, în timp, o serie de cópii, ajunse la diverse instituții de învățământ din țară.

Dar această muncă de restaurare, destul de migăloasă, nu rămâne însă fără urmări vizibile, pentru originalul de la Medicină. În urma scoaterii negativelor, suprafața lui pictată se deteriorează cel mai probabil, şi se recurge la o repictare a lui. Repictare care este vădit forțată. Contrafortului original i se mai sudează o bară cu profil pătrat care vine oblic din spate, pornind de la tija originală cilindrică, până în fața soclului, şi se inserează în el chiar peste urma inscripției originale, de pe planul orizontal, de care nu se ține, în consecință, cont. Trebuie să subliniem faptul că în pozele pe care Prof.I. Albu i le trimite lui Barbu Brezianu, se observă absența acestui contrafort, care este adăugat cum spuneam odată cu restaurarea, şi faptul că soclul a venit de la Bucureşti, vopsit în mod grosolan, pentru că buricele degetelor picioarelor sunt şi ele atinse de culoarea neagră, această greşeală fiind remediată odată cu restaurarea.

Astfel se prezintă astăzi originalul de la UMF din Cluj, cu toate datele lucrării originale, brațul drept secționat de la jumătatea distanței dintre umăr şi cot, cutia de lemn cu profil personalizat şi rotițe, contrafortul îmbinat prin nituire, urma vizibilă a inscripției, dar cu o culoare nouă, destul de puternic cosmetizată.

Cópii

La Facultatea de medicină de la Cluj, mai găsim alte două cópii ale Ecorşeului, dintre care doar una completă, celei de a doua lipsindu-i torsul. Ele prezintă o diferență vădită față de original, în sensul că relieful fibrelor musculaturii nu mai este aşa de vizibil ci mai atenuat din cauza

Copia ecorșeului de la Cluj, aflată la Universitatea de Medicină și Farmacie /foto Elena Dumitrescu, anul 2010.

Una din copiile Ecorşeului aflate la Universitea de Arte din Cluj / foto Radu Morar, anul 2011.

multiplicării, culoarea este puternică, şi ea suplineşte în mare parte striaţiile musculaturii. Exemplarele sunt secţionate la nivelul bazinului, iar braţul drept este secţionat imediat sub muşchiul deltoid, aşa cum apare la toate copiile. Ca semn de identificare a exemplarelor turnate de Prof. Lövith putem remarca inserţia contrafortului de susţinere din partea posterioară a personajului care se realizează în fesa dreaptă şi nu în zona lombară. Toate cele patru exemplare văzute de noi, cele două de la medicină şi cele două de la Arte Plastice din Cluj au acelaşi mod de inserare a contrafortului. Şi exemplarele care sunt multiplicate de atunci la Cluj au aceeaşi modalitate de inserţie a contrafortului lăsată moştenire de Prof. Lövith, avem în acest sens exemplul Ecorşeului de la Studioul de Arte Plastice al Armatei.

Universitatea de Arte din Cluj mai posedă două cópii, sau cel puţin atâtea am putut identifica la momentul cercetării. Ele datează tot din aceeaşi perioadă probabil şi au fost multiplicate în negativele realizate de Prof. Egon Lövith. Cele două exemplare sunt albe şi unul se află în laboratorul de anatomie al Şcolii fiind destul de deteriorat iar celălalt la Departamentul de sculptură. Cel aflat la Departamentul de sculptură este complet, cu braţe şi în stare bună de conservare.

Universitatea de Arte din Cluj, multiplică în timp, după cum spuneam, o serie de ecorşee destinate studiului pentru instituţii de învăţământ artistic din ţară. Am notat proveniența, în anii '80, tot din aceeaşi sursă, a exemplarului aflat astăzi la Studioul de Arte Plastice al Armatei din Bucureşti, şi la Târgu Jiu, provenit din muzeul anatomic al Dr. Gomoiu de la Craiova.

Graţie Dl. Prof. Radu Moraru, de la Universitatea de Arte, avem o listă a altor cinci cópii realizate în timp la Cluj şi distribuite în ţară. În anul 1995 un exemplar este dat Liceului de Muzică şi Arte Plastice din Alba Iulia; în anul 1996 un altul merge la Facultatea de Muzică şi Arte Vizuale de la Universitatea din Pecs; în 1999 alt exemplar la Liceul de Artă „Corneliu Baba" din Bistriţa; în 2007 alt exemplar este dat Liceului de Artă „Aurel Popp" din Satu Mare; iar în 2011 un altul ia drumul spre Bucureşti în cadrul Universităţii, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian".

Concluzii

Pornind în cercetarea noastră de la informaţiile date de Petre Oprea, G. Oprescu, V.G. Paleolog şi completate de cercetarea lui Barbu Brezianu, şi bazându-ne în mare parte pe căile deschise în această direcţie, am încercat să dezvoltăm şi să lămurim într-o oarecare măsură comentariile care s-au făcut pe marginea acestei opere şi a copiilor ei.

Putem spune că acest studiu lămureşte în primul rând preblema exemplarelor existente din lucrarea lăsată de Constantin Brâncuşi. Studiul cuprinde o analiză completă a originalelor existente, realizată la faţa locului şi completată cu o bogată documentare fotografică, ce din motive lesne de înţeles nu a putut fi cuprinsă integral în paginile acestui studiu.

Cercetarea întreprinsă la faţa locului şi în arhivele fiecărui oraş care deţine câte un exemplar din Ecorşeu ne-a oferit posibilitatea completării informaţiilor care apar în biografiile lui Brâncuşi. Analiza obiectivă pe care o facem pentru fiecare exemplar în parte, lămureşte, spunem noi, ambiguităţile, speculaţiile şi supoziţiile care s-au făcut în timp legate de exemplarele realizate de Brâncuşi.

De asemenea, prezentarea contextului socio-cultural şi a relaţiilor pe care Brâncuşi le-a avut cu profesorul său de anatomie Dr. Dimitrie Gerota, ne dă posibilitatea să avem o imagine mai amplă a momentului apariţiei acestei lucrări şi mai ales a importanţei sale în peisajul

artistico-didactic al acelor timpuri.

Credem că strădania noastră de a aduna tot ce s-a scris important despre acest subiect şi de a completa, în măsura accesului la informaţii, golurile privind o analiză obiectivă a fiecărui exemplar catalogat, poate fi un important punct de plecare pentru o şi mai aprofundată cercetare a acestui frumos subiect.

Deşi în biografiile şi studiile operei lui Brâncuşi această lucrare este amintită uneori destul de sumar, ea deschide prin problematica subiectului său un orizont care nu fusese exploatat până la acea dată în preocuparea plasticii româneşti, atât în plan artistic, cât şi în plan didactic.

Ecorşeul rămâne o operă importantă a genului, dar mai ales, o lucrare pe care însuşi Brâncuşi o consideră, în schiţele sale autobiografice din perioada maturităţii artistice, ca fiind o lucrare de căpătâi pe care o lasă moştenire şcolii de la Bucureşti. Este o sculptură care presupune numeroase cunoştiinţe anatomice la care se poate lesne observa capacitatea autorului de a găsi dincolo de natura subiectului, armonia şi perfecţiunea plastică specifică sculpturii antice.

O putem considera o lucrare de referinţă a perioadei sale de formare artistică mai importantă, considerăm noi, ca studiile după antici ale căror reprezentări sau fotografii ne-au rămas.

De altfel însuşi Brâncuşi considerând-o un reper important al artei sale, doreşte expunerea fotografiei ei în noiembrie 1933 la expoziţia organizată la Brummer Gallery din New York.

Acest reper plastic pentru care a depus un deosebit efort în anii studenţiei sale la Bucureşti, ne rămâne moştenire, marcând alături de ansamblul de la Târgu-Jiu cele două puncte, de început şi de sfârşit, al căutării şi desăvârşirii întregii sale opere sculpturale.

Cronologia și profesorii catedrei de anatomie artistică de la înființarea ei până în zilele noastre

Încă de la înființarea școlii de artă de la București, în 1864, Theodor Aman a gândit structurarea materiilor de studiu astfel încât în programă să apară obligatoriu și cursul de anatomie. „Amu onórre a vă face cunoscutu că la 15 Decemvrie fiindu zio decisă pentru deschiderea școlei de Belle-arte, este de neapărată trebuință ca și cursul de Anatomie să'nceapă tot deodată." [117]

Directorul „ Va îngrigi ca un cursu d'Anatomie să fie dispusu la școla de Medicină pentru elevii artiști, pe saptamîna de doă ori." [118], sarcina îi revenea prin regulamentul prospetei școli înființate. Cursul se ținea de două ori pe săptămână, în primii doi ani de studiu, iar mai apoi, când numărul anilor de studiu crește de la 3 la 5 ani, anatomia se învăța în primii trei ani de școală.

Cu toate greutățile întâmpinate și schimbările de regulamente suferite în tot acest răstimp, cursului de anatomie i se acordă o importanță majoră, astfel că programa este îmbogățită treptat, de toate personalitățile medicinei românești care se perindă vreme de aproape 150 de ani, la această importantă catedră.

---

117. Ionescu Adrian-Silvan, *op.cit.*, pag 146.
118. Ionescu Adrian-Silvan, op.cit., pag 335.

Vechea clădire unde se tinea cursul de anatomie, aflată pe strada Calea Griviței 22, dărâmată în 1983 / foto Arhiva personală Simion Moldovan.

Alexandru Marcovici/ foto Biblioteca Academiei Române.

1864-1867

În 1864 se face propunerea pentru Dr. Alexandru Marcovici care acceptă să facă acest curs gratuit urmând ca în cursul anului următor să fie prins în buget şi remunerat pentru prestaţia sa. Aman a numit un eminent doctor, pentru această funcţie, însă pentru început se pare că nu a avut noroc de un dascăl devotat acestei catedre proaspăt înfiinţate. În mai 1866, nemulţumit de lipsa profesorului, şi de faptul că nu răspundea apelurilor sale de a anunţa cauza absenţelor repetate, Aman informează ministerul, iar în 24 oct 1867[119] propune alt doctor pentru respectiva catedră în locul Dr. Marcovici „ce se socoteşte ca demissionatŭ de vreme ce lipseşte de unu timpu îndelungatu fără causă bunei cuvîntată lăsîndu şcóla să suffere".

Dr. **Alexandru Marcovici** (1835-1886) doctor cu o reputaţie deosebită în acele timpuri, îşi ia bacalaureatul şi face facultatea de medicină la Paris, iar în 1864 îşi ia tot acolo, şi doctoratul „cu mare laudă" [120]. Se întoarce în ţară unde este numit medic al poliţiei sanitare din Capitală, apoi în acelaşi an, în septembrie, este numit profesor de patologie şi terapeutică generală în locul Dr. Polyzu iar în 1865 este „trimis în misiune în Rusia, unde bântuia tifosul". Tot în acelaşi an este numit medic legist al Direcţiei sanitare, iar din anul 1867 până în anul 1883 este medic primar al spitalului Colţea. Odată cu infiinţarea Facultăţii de Medicină de la Bucureşti (2 noiembrie 1869) îl găsim în lista primilor şapte dascăli ai acestei instituţii, ca profesor de clinică medicală şi terapeutică. Este numit în acelaşi an membru în consiliul superior de instrucţie publică şi în consiliul sanitar superior. A fost pentru mulţi ani delegat la congresele internaţionale de medicină, iar în 1875 la Bruxelles a fost ales preşedinte de onoare. În 1883 a fost Efor al spitalelor civile, precum şi senator şi deputat, bucurându-se de o reputaţie deosebită în relativ scurta sa viaţă.

---

119. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 114/1867, fila 159.
120. Gomoiu Victor, *Repertor de medici, farmacişti, veterinari (personalul sanitar) din ţinuturile Româneşti,* Editura Presa, Brăila, 1938, pag.264.

Nicolae Măldărescu / foto Victor Gomoiu
Repertor de medici, farmacişti, veterinari
(personalul sanitar) din ţinuturile Româneşti.

1867-1871

La data de 5 dec 1867 Aman trimite Ministrului o scrisoare prin care înştiinţează conducerea că Dr Marcovici nu mai primea diurnă din aprilie 1866 iar Dr. Măldărescu începe să funcţioneze de la 1 decembrie 1867.

De această dată şcoala are ceva mai mult noroc în persoana Dr. Nicolae Măldărescu care din 1867 până în 1871 va fi dascăl al acestei catedre.

Nicolae Măldărescu (1842-1927) un foarte serios şi punctual medic, intră în decembrie 1855 ca elev la şcoala de "felceri ostăşeşti (a lui Davila)"[122] unde termină ca premiant. În 1860 este înaintat ca medic de batalion cl. II., iar în 1863 devine licenţiat în medicină şi obţine titlul de liberă practică. În 1865 îşi ia doctoratul în medicină, la Paris, revine în ţară şi un an mai târziu îl găsim medic secundar iar din 1867 medic primar la spitalul Colentina. Este fondator alături de alţi doi renumiţi medici Chernbach şi Vellénu, a publicaţiei "Revista medicală din Bucureşti" iar mai apoi al publicaţiei"Analele medicale române". A fost un renumit profesor de farmacologie, iar pe data de 4 octombrie 1902 îl găsim ales în funcţia de decan[123] al Facultăţii de medicină din Bucureşti, funcţie pe care o va ocupa aproape 14 ani.

121. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 114/1867, fila 168.
122. Gomoiu Victor, *op.cit.*, pag.259.
123. Serviciul Municipiului Bucureşti al Arhivelor Naţionale (SMBAN), fond. Universitatea Bucureşti-Rectoratul, dos.5/1901-1903.

Ion Polyzu/ detaliu din pictura realizată de A. Bănulescu, în anul 1888 reprezentând „Profesorii şi elevii Şcolii de Belle-Arte din Bucureşti" / colecţia Muzeului UNARTE Bucureşti.

1871-1897

Începând cu finele anului 1870 catedra de anatomie artistică a şcolii de Belle Arte este ocupată de **Ion Polyzu**[124].El va funcţiona la această catedră vreme de mai bine de 25 de ani. Nu avem foarte multe date de arhivă despre activitatea doctorului la această catedră, însă portretul lui apare la loc de cinste în pictura lui Alexandru Bănulescu, "Profesorii şi elevii Şcolii de Belle-Arte din Bucureşti" în 1888, alături de însemnele profesiei sale, un craniu şi…,

Ion Polyzu (Polisu) (1840-1915) a studiat medicina la Viena, iar în 1862 obţine titlul de doctor în medicină şi chirurgie. În ianuarie 1863[125] este numit medic şef al biroului IV, din cancelaria Direcţiei generale a serviciului sanitar şi tot în acelaşi an dă consultaţii gratuite la dispensarul spitalului Colţea. Publică un valoros studiu intitulat "Tablou general de mişcarea epidemiilor de holeră" în calitatea sa de secretar în consiliul superior.

Este un cadru didactic de nădejde al şcolii pentru că el substituie atribuţiunile directorului când acesta este nevoit să plece o perioadă de timp. Se retrage din şcoală odată cu pensionarea, în locul lui ministerul aprobând fără ezitare, cererea Dr. Gerota. "Subsemnatul Doctor în medicină ….cu onóre vă rog sé bine voiţi a-mi încredinţa suplinirea catedrei de anatomie, devenită vacantă prin retragerea titularului." [126]

---

124. Şorban Raul (coord.), *op. cit.*, pag. 27.
125. Gomoiu Victor, *op.cit.* , pag.340.
126. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 216/1897, fila 192.

Dr. Gerota, anul 1935
/ foto Arhiva personală Dr. Ion Gerota.

1897-1914

Din anul 1897 catedra de anatomie se îmbogăţeşte cu unul dintre cei mai valoroşi profesori ai şcolii, Doctorul Dimitrie Gerota.

Dimitrie Gerota (1867-1939) renumit om de ştiinţă, medic şi chirurg. A făcut "Liceul Carol I" la Craiova, şi a studiat medicina la Bucureşti. În 1890 reuşeşte primul la concursul de anatomie patologică, pentru premiul "Prof. dr. V. Babeş"[127] iar din 1893 câştigă bursa "Răducanu-Simonide" şi pleacă în Franţa şi Germania, pentru completarea studiilor. Se întoarce în ţară şi este numit profesor la Şcoala de Belle-Arte din 1897. În 1913 după o lungă aşteptare primeşte numirea la a doua catedră de anatomie topografică, unde înfiinţează un laborator pe care-l dotează aproape exclusiv din banii lui şi de unde va ieşi la pensie în 1937. Este membru corespondent al Academiei Române din 1916 şi publică numeroase lucrări ştiinţifice care constituie şi astăzi bazele studiului în anatomia şi fiziologia vezicii urinare, a rinichiului sau a vaselor limfatice. Înfiinţează un sanatoriu propriu, în anul 1909,"spital particular pentru boale chirurgicale şi faceri" unde erau operaţi "bolnavii care vor putea plăti, cît şi dintre aceia care nu vor putea plăti", studenţi, profesori sau alte categorii sociale. Este un activ medic de front şi duce o intensă activitate socială şi sunt cunoscute luările sale de poziţie împotriva guvernanţilor care nu erau adevăraţii reprezentanţi ai poporului.

Deschide seria celor mai pasionaţi profesori de anatomie ai şcolii de arte activitatea sa de aproximativ 18 ani la acestă catedră, lăsând numeroase consemnări în documentele vremii.

127. Atanasiu Ion, op. cit., apud. Brătescu Gheorghe, op. cit., pag. 415.

Nicolae Duma
/ foto Arhiva UNARTE București.

1914-1920

La începutul acestei perioade, activitatea şcolii se desfăşoară cu mari întreruperi. Este perioada Primului Război Mondial, timp în care o parte din atelierele şcolii, fie lucrau pentru Crucea roşie fie încercau diverse activităţi în refugiul de la Iaşi. În această perioadă conducerea catedrei este preluată de dr. Nicolae I. Duma.

Nicolae I.Duma (1863-1941) a absolvit în 1882 liceul "Sfântu Sava" din Capitală şi a studiat medicina la Paris. Se întoarce în ţară şi este numit şef de lucrări anatomice la Facultatea de Medicină din Bucureşti, funcţie pe care o ocupă din 1893 până la pensionare în 1920. A fost medic primar la Spitalul Filantropia, inspector al Eforiei spitalelor şi inspector general sanitar până în 1910. Este bun prieten al familiei Brătenilor alături de care face şcoala în ţară şi la Paris şi cu care întreţine o relaţie strânsă pe tot parcursul vieţii.

Dr. Duma părăseşte catedra din 13 noiembrie 1916[128] ca medic mobilizat „însărcinat cu conducerea spitalului 250 din Vaslui", şi solicită reluarea activităţii cu începere de la 1 iulie 1918[129], până în 1920.

În albumul omagial al Institutului „Nicolaie Grigorescu" apare consemnat faptul că în timpul războiului, în cataloage, a figurat predând anatomie artistică, Dr. Paul Popescu-Molda[130] . Nu am găsit date despre doctorul respectiv dar am întâlnit pictorul Paul Popescu-Molda, pictând în anul 1929 biserica Sfântul Elefterie Vechi. Credem că este vorba de aceeaşi persoană care ocupă pentru scurt timp interimatul catedrei de anatomie artistică.

128. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 254/1917, fila 5.
129. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 369/1918, fila 33.
130. Şorban Raul (coord.), *op. cit.*, pag. 69

Francisc Rainer

1921-1938

După război, vreme de aproape 17 ani, un alt mare om de cultură şi mare medic a preluat catedra de anatomie a şcolii de arte, Dr. Francisc Rainer.

Francisc Rainer (1874-1944) a fost un important om de ştiinţă, medic şi anatomist român, creatorul şcolii de antropologie din Bucureşti. În 1937 înfiinţează la Bucureşti unicul Institut de Antropologie, pe care l-a conceput în detaliu de la construcţie, până la principalele direcţii de cercetare, şi care au plasat antropologia românească printre cele mai moderne şcoli pe plan internaţional. Şcoala o face la Iaşi şi Bucureşti unde în 1892 se înscrie la Facultatea de Medicină. Încă din facultate (1894) este primit de profesorul Al. Obregia ca preparator în laboratorul Catedrei de Histologie. Îşi continuă specializarea în Elveţia, Germania, Anglia şi Grecia după care îşi ia doctoratul în 1903. În 1920 este transferat în calitate de profesor, apoi şef la catedra de anatomie şi embriologie la Facultatea de Medicină din Bucureşti. Acolo a reformat şi dezvoltat învăţământul, insistând asupra însuşirii anatomiei „pe viu". Astfel el pune pe frontispiciul institutului de anatomie, textul „anatomia este ştiinţa formei vii", iar pe intrarea în sala de disecţie, „Studiul oaselor şi al cadavrului este pregătitor pentru studiul omului viu".

În calitate de profesor al catedrei de anatomie artistică, "a conceput învăţământul anatomiei artistice ca un învăţământ bazat practic pe desen. El urmărea să obţină, alături de cunoştinţele tehnice, şi educaţia simţurilor, formarea spiritului de observaţie şi a deprinderilor exprimării plastice.

O latură importantă a învăţământului anatomo-artistic a lui Rainer au constituit-o cursurile de morfologie şi fiziologie artistică, cu aplicaţii în arta plastică. Potrivit principiului său didactic, Rainer a folosit pentru aceste cursuri o documentare vastă asupra operelor de artă plastică, cuprinzînd peste 5000 de reproduceri, în special din plastica antichităţii." [131]

Prin această abordare nouă cursul de antomie se impune ca o materie aflată în slujba formării artistice a tinerelor generaţii.

131. Şorban Raul (coord.), *op. cit.*, pag. 91.

1939-1941

În perioada premergătoare celui de al Doilea Război Mondial, la catedra de anatomie umană îl găsim pe Dr. Horia Dumitrescu (din martie 1941).

Horia Dumitrescu este unul din cercetătorii marcanți, angajați în laborioasa muncă întreprinsă de către Institutul de Antropologie fondat de Francisc Rainer. Este, ca şi mentorul său de altfel, profesor la Facultatea de Medicină şi la Facultatea de Educație Fizică şi Sport. Publică lucrări de neuromorfologie şi antropologie, colaborează la realizarea „Atlasului antropologic al olteniei" şi publică în 1939 „Elemente de Anatomie Umană" un cuprinzător studiu despre corpul uman. El „suplineşte catedra de An. umană de mai mulți ani în mod gratuit, punînd la dispoziția Academiei şi sala Dsale de cursuri" [132]

Tot în această perioadă găsim şi o listă de propuneri pe care rectorul de atunci, pictorul Camil Ressu o face pentru această catedră în care este nominalizat pe lângă alții şi Gheoghe Ghițescu.

1942-1943

În această tulbure perioadă pentru şcoală apare pe ştate la începutul anului 1942, Dr. Atanasiu Mircea.

Mircea Atanasiu este Doctor în medicină şi absolvent de Arte Frumoase la Berlin, după cum reiese din memoriul trimis către Rectorul şcolii de atunci pictorul Eustațiu Stoenescu. A fost numit de Consiliul Profesoral de la Academia din Berlin "Asistent însărcinat cu prelegeri, pe lângă catedra de Anatomie Artistică. ... Mi s'a încredințat această sarcină numai în urma muncei depuse şi a lucrărilor originale caracterizate elogios de Academie (planşe pentru curs, material didactic documentar strâns în Muzeele din Germania, Franța. Italia, etc.)." Reîntors în țară el ocupă ca suplinitor această catedră vacantă de la anatomie umană, fără a profesa în alt

132. A.N.I.C.- M.C.I.P., dos. 1050/1941.

loc. În ciuda numeroaselor scrisori de la Minister de a se titulariza cineva, se refuză diversele propuneri. Este menținut şi aprobat, de către minister, ca suplinitor al catedrei de Anatomie umană, pe anul 1942-1943.

La începutul anului 1943 şcoala propune modificarea titulaturii catedrei din Anatomie umană în Anatomie artistică, modificare care urma să apară în anteproiectul regulamentului „Şcoalei Superioare de Arte Frumoase din Bucureşti".

În luna februarie a anului 1943 Dr Atanasiu este mobilizat iar în locul lui este recomandat Dr. **St. Jianu** Ministerul nu aprobă plata înlocuitorului din bugetul său, pentru că deşi Dr. Atanasiu lua soldă militară, locul lui nu figura liber, şi recomandă ca înlocuitorul să fie plătit din fondurile şcolii. În luna august dr. Atanasiu revine însă rămâne până în luna octombrie, pentru că începând cu luna noiembrie este recomandat către minister spre aprobare ca suplinitor, Dr. Ghițescu Gheorghe. Ministrul aprobă imediat propunerea cu începere de la 1 noiembrie iar Dr. Ghițescu este plătit ca titular începând cu luna decembrie a anului 1943.

1943-1978

Urmează o perioadă de mari schimbări în învățământul artistic românesc şi nu numai. Catedra de anatomie artistică este preluată aşadar de Dr. Gheorghe Ghițescu, care alături de înaintaşii săi ce au ocupat această funcție, se dovedeşte a fi, vreme de aproape 35 de ani, printre cei mai devotați şi pasionați profesori ai şcolii.

Gheorghe Ghițescu (1915-1978), doctor în medicină cu specializarea cardiologie, licențiat în filosofie şi în arte plastice, ocupă funcția de decan al Facultătii de Arte Decorative între anii 1952-1954 şi cea de şef de catedră al disciplinelor tehnico-teoretice între anii 1964-1973.
Este nepot după mamă al pictorului Nicolae Grigorescu, şi moşteneşte o deosebită carismă pentru această profesie, astfel că în cursurile sale cunoştințele de anatomie artistică sau canoanele antropologice, erau urmărite de către studenți în diverse reprezentări ale artei de-a

Profesorul Gheorghe Ghițescu
/ foto Arhiva UNARTE București.

Gheorghe Ghițescu între studenții de la arte plastice / foto Arhiva UNARTE București.

lungul veacurilor, în interpretările specifice diferitelor şcoli, stiluri sau curente. Publică începând cu mijlocul anilor '60 în revista "Arta", o serie de eseuri dedicate unor mari personalităţi ai artei universale sau diverse lucrări de critică sau estetică.

Preocuparea sa permanentă pentru formarea unui curs de anatomie specific şcolilor de artă, se concretizează începând cu anul 1963 odată cu publicarea primului volum din lucrarea "Anatomie artistică", în următorii doi ani urmându-le şi celălalte două volume.

Lasă o impresionantă lucrare intitulată "Antropologie artistică" ce-i va fi publicată după moarte, de către soţia sa, Iulia Aurora Ghiţescu-Istrati, eminent chirurg şi stomatolog, alături de care lucrează şi la elaborarea primelor două volume ale anatomiei. Îi are ca asistenţi la catedră, pentru o scurtă perioadă de timp (1950-1951) pe sculptorul **Ovidiu Maitec**, apoi tot pentru o scurtă perioadă pe antropologul **Marta Dumitrescu** iar pentru o perioadă de patru ani din 1957 până în anul 1961, pe sculptoriţa **Geta Caragiu.**

Erudiţia şi profesionalismul său, în acest domeniu, se concretizează în îndrumarea realizării celui de al doilea ecorşeu, destinat studiului anatomiei artistice în şcoala de la Bucureşti alături de sculptoriţa Geta (Georgeta) Caragiu în anul 1956.

Realizat cu scop anatomo didactic, ecorşeul modelat de Geta Caragiu, se definitiva, şi el, la finele a doi ani de muncă, a numeroase disecţii şi a asimilării unei noi ştiinţe, împletite pasager cu cea a sculpturii. Pentru acest studiu s-au turnat multe mulaje după cadavre, care au fost realizate de către sculptoriţă alături de Prof. Ghiţescu, pentru ai servi ca material didactic la modelarea ecorşeului. Dintre ele, multe au supravieţuit până în zilele noaste în laboratorul de anatomie artistică.

Sculptoriţa Geta Caragiu ne mărturiseşte că poziţia ecorşeului a fost aleasă de Dr.Ghiţescu, dincolo de raţiunile echilibrului plastic, pentru a avea o schemă clară a reperelor anatomice care trebuiau însuşite de tinerii studenţi la arte plastice. În volumul doi al Anatomiei Artistice, Dr. Ghiţescu notează în dreptul acestui ecorşeu "Personajul este reprezentat în staţiunea tip

Geta Caragiu modelând cel de al doilea ecorșeu al Școlii de Arte de la București, în anul 1956 / foto Arhiva personală Geta Caragiu.

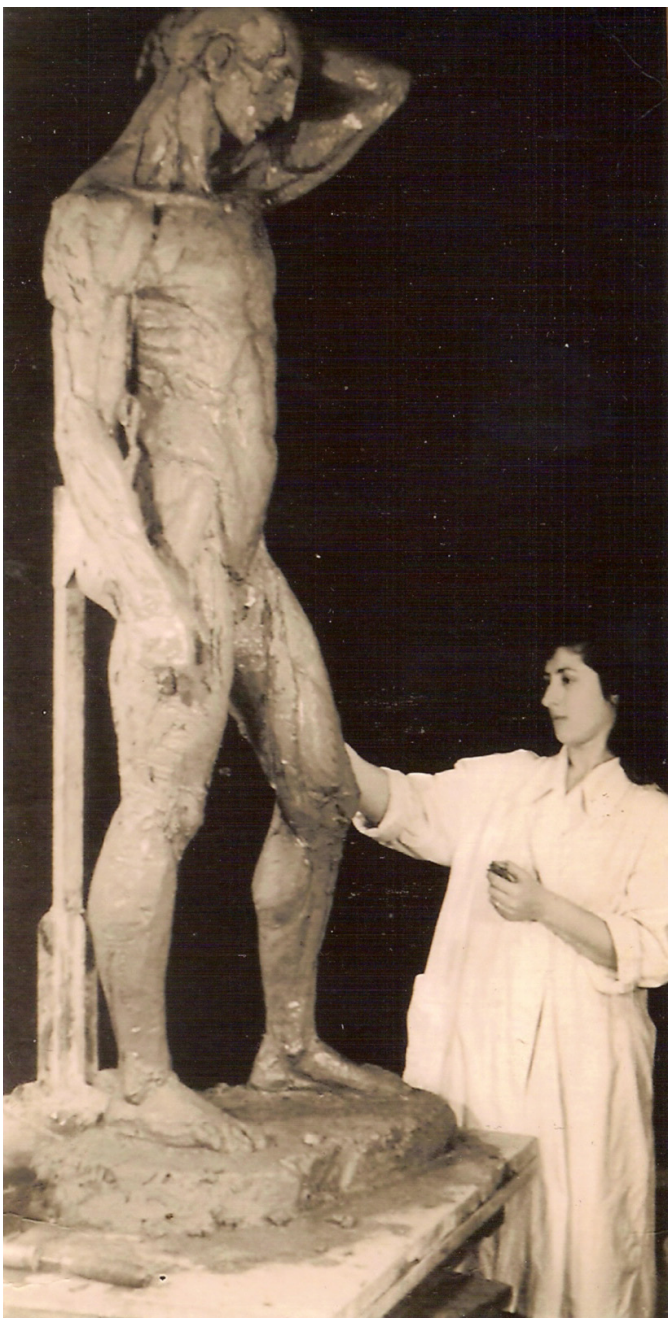

concordant". Braţul ridicat al ecorşeului servea exemplificării muşchilor axilei şi a imaginii de ansamblu al toracelui, lucru care nu se putea vedea foarte clar pe ecorşeul realizat de Brâncuşi în colaborare cu Dr. Gerota. Poziția omului ecorşat era una comună, pentru mişcare sculptorița servindu-se de modelele vii, aflate în şcoală la acea vreme, şi nu de vreun mulaj al unei statui antice, aşa cum făcuse Brâncuşi. Ecorşeul este turnat de celebrul turnător şi formator în ipsos, Bartoluzzi, care era tehnician al şcolii la acea vreme. Geta Caragiu ne relatează că munca de după turnare a fost aproape la fel de anevoioasă, deoarece multe din detaliile anatomice au fost lucrate ulterior pe originalul de ipsos. Această muncă minuțioasă era cea care dădea, exemplarelor multiplicate ale ecorşeului, calitatea plastică şi anatomică. Am arătat anterior că cel mai probabil şi în cazul ecorşeului lui Brâncuşi, munca de finisare a detaliilor a fost realizată de autor.

Vechea clădire a anatomiei aflată pe strada Griviței 22, dărâmată în 1983 / foto Arhiva personală Simion Moldovan.

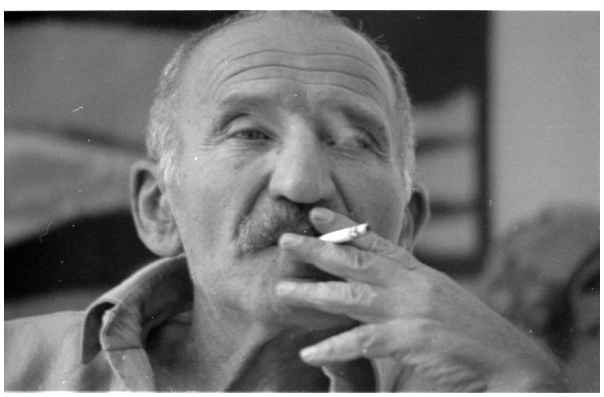

Dan Cristian Popescu
/ foto Arhiva personală Ovidiu Croitoru.

1978-2006

După dispariția Profesorului Ghițescu, la Catedra de Anatomie Artistică a Institutului "N.Grigorescu" rămâne Dr. Dan Cristian Popescu, prezent cum spuneam anterior, ca asistent din anul 1961.

Dr. **Dan Cristian Popescu** (n. 1935) medic, cu doctorat în anatomie şi absolvent al Institutului de Arte Plastice, cu specializarea pictură, continuă direcția lăsată moştenire de Dr. Ghițescu, având aceeaşi rigoare şi determinare în a-i călăuzi pe studenți în însuşirea corectă a elementelor anatomice ale corpului uman. Lasă un curs de ergonomie şi unul de anatomie artistică pentru studiul studenților.

Între anii 1990-1992 îl are ca asistent la catedră pe **Cezar Atodiresei** (n. 1954) absolvent de pictură, după această perioadă la catedră venind ca asistent Andra Ioana Panduru (asistent titular din 1993).

2006 până în prezent

După ieşirea definitivă a Dr. Dan Cristian Popescu de la catedră (se pensionează în anul 2005 dar mai rămâne un an la plata cu ora), catedra este preluată de **Andra Ioana Panduru** (n.1965) absolventă a Facultăţii de Arte Decorative. Este prima femeie care ocupă acest post, de la înfinţarea catedrei de anatomie a şcolii de arte din Bucureşti.

Îl are ca asistent pe **Mihai Nicolescu** (n.1970) absolvent al secţiei sculptură, care face parte din corpul profesoral al catedrei de anatomie din anul 2000.

Ecorșeul/ foto Arhiva MNAC

abrevieri

ANIC- Arhivele Naţionale Istorice Centrale
MCIP- Ministerul Culturii şi Instrucţiunii Publice
MNAM- Muzeul Naţional de Artă Modernă (Paris)
MCNC- Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor
SMBAN- Serviciul Municipiului Bucureşti al Arhivelor Naţionale
DJAN- Direcţia Judeţeană a Arhivelor Naţionale
BAR- Biblioteca Academiei Române

bibliografie selectivă

Volume

Brătescu Gheorghe, *Trecut şi viitor în medicină- Studii şi note*, Editura Medicală, Bucureşti, 1981.

Brezianu Barbu, *Brâncuşi în Romania*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1976.

Brezianu Barbu, *Brâncuşi în România*, Editura ALL, Bucureşti, 1998

Colocviul Brâncuşi, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968.

Comarnescu Petre, *Brâncuşi mit şi metamorfoză în sculptura contemporană*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1972

Deac Mircea, *Brâncuşi*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1966.

Deac Mircea, *Brâncuşi*, Editura Thausib, Sibiu, 1996.

Dicționarul Sculptorilor din România, sec XIX-XX, Institutul de Istoria Artei "George Oprescu "al Academiei Române, Editura Academiei Române, București, 2011.

Geist Sidney, *Brâncuşi- un studiu asupra sculpturii*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1973.

Ghițescu Gheorghe, *Antropologie Artistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981.

Ghițescu Gheorghe, *Permanențele Artei*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1976.

Ghițescu Gheorghe, *Anatomia Artistică*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1962.
Gomoiu Victor, *Repertor de medici, farmacişti, veterinari (personalul sanitar) din ţinuturile Româneşti*, Editura Presa, Brăila, 1938
Hulten Pontus, Dumitrescu Natalia, Istrati Alexandru, *Brâncuşi*, Editura Flammarion, Paris, 1986.
Ionescu Adrian-Silvan, *Învățământul artistic românesc 1830-1892*, Editura Meridiane, Bucureşti,1999.
Institul de Medicină şi Farmacie- Iaşi 1879-1979, Editura Intreprinderea Poligrafică Arta Grafică, Bucureşti, 1979.
Lemny Doina, Velescu Cristian-Robert, *Brâncuşi inedit, însemnări şi corespondență românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2004
Lemny Doina, *Brâncuşi artistul care transgresează toate hotarele*, Editura Noi Media Print, Bucureşti, 2012.
Mihalovici Marcel, *Amintiri despre Enescu Brâncuşi şi alți prieteni*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1990
Oprea Petre, *Incursiuni în sculptura românească sec. XIX-XX,* Editura Litera, Bucureşti, 1974.
Oprescu George, *Scrieri despre artă*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1966.
Oprescu George, *Sculptura Românească*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1965.
Oprescu George, *Amintiri şi evocări*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968.
Paleolog V.G., *Tinerețea lui Brâncuşi*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1967.
Paleolog V.G., *Constantin Btâncuşi*, 1938.
Pandrea Petre, *Brâncuşi amicii și inamicii,* Editura Vremea, București, 2010.
Şorban Raul (coordonator) ,Nanu Adina, Schileru Eugen, Constantin Paul, *100 de ani de la înființarea Institutului de Arte Plastice "Nicolae Grigorescu din Bucureşti 1864-1964"* Editura Meridiane, București 1964

Spear Athena T., *Păsările lui Brâncuşi*, Editura Meridiane, Bbucureşti, 1976.
Şotropa Adriana, *Visuri şi himere. Ecouri simboliste în sculptura românească modernă*, Editura Compania, Bucureşti, 2009.
Vianu Tudor, *Opere*, Editura Minerva, 1978.
Welcker Carola Giedion, *Constantin Brâncuşi*, Editura Meridiane, Bucureşti,1981.

Periodice

Arta şi tehnica grafică, caietul 4-5, 1938.
Arta, nr. 10-11 din 1963; nr. 8/1964; nr. 11/1964; nr. 8/ 1970.
Clujul medical, vol. LII, nr.1, 1979.
Gazeta Artelor, 1903.
Jurnal of Anatomy, 2010, nr.216.
SCIA, Seria Arta Plastică, tomul 19 din 1972, nr.1; tomul 36 din 1989.
Secolul XX, nr.3 pe 1964; nr. 11 pe 1967.
Astra, 1969.
Înainte (Organ al Comitetului Regional Oltenia al PCR),1966.
Scânteia, 1966.

anexe

anexa 1

Domnule Ministru,

Atelierul în care lucrează elevele acestei şcóle- instalat în una din sălile de jos ale Pinacotecei- a fost înzestrat la înfiinţarea lui cu busturi, ornamente şi diferite fragmente; acum însă când elevele au înaintat în studii au neapărată nevoie şi de statui antice, după care să-şi completeze studiile prevăzute în regulament.

Şi cum şcóla nóstră nu posedă de cît numai cîte un singur exemplar din acele statui, am convenit cu un turnător să ne reproducă aceste modele în număr de 11 adică: Apolon, Achile, Antinous, Ariana, Copilul cu Lebăda, Diana, Faun cu flueru, Gladiatoru, Mercur în repaus, Venera de Medicis şi Venera de Millo, pentru suma de lei 1650- sumă ce este mai avantagiósă faţă de preţul cu care s'au cumpărat aceste modele de la Paris.

Pentru aceasta, am onóre a Vă ruga Dl. Ministru să bine-voiţi a lua în consideraţie cele expuse mai sus, acordându-ne suma de 1650 lei pentru acele statui de cari avem absolută trebuinţă.

Director G.D. Mirea

(A.N.I.C., M.C.I.P., dosar 848/1903, filele 155, 156

anexa 2

Domnule Ministru,

Noi elevii ‹‹Şcólei de Belle Arte din Bucureşti›› constituiți de curând în societate, sub președința Domnului Director, cu cel mai profund respect venim prin aceasta, a vă ruga să bine-voiți a da ascultare, modestei nóstre cereri:

Şcóla nóstră, fiind lipsită de mijloacele materiale de cari noi avem absolută nevoie, între alte multe, ne lipseşte; ‹‹planşe şi ecorşiuriartistico-anatomice›› după cari să ni se explice formele corpului omenesc; ceia-ce face ca cursul de anatomie-artistică, să fie imposibil de înțeles- de noi elevii- cu tótă munca ce ne depunem şi cu tot zelul şi înteresul ce-şi dă Domnul Profesor pentru acest însemnat curs.

Anatomia fiind un studiu eminamente practic -întocmai ca şi desenul- avem nevoie de forme plastice, bine precisate, din acest punct de vedere.

Un coleg al nostru, de curând absolvent al secțiunei de sculptură - d C. Brâncuşi- a făcut un studiu anatomic servindu-i ca model statua ‹‹Antinous››-un studiu care merită tótă atențiunea, de óre-ce este făcut sub conducerea Dlui prof. respectiv Dr. D. Gerota, - servindu-se de studii îndelungate, după cadavrele ce i s'au procurat la Disecția- Facultății – de –Medicină şi care ecorşiủ dacă –l'am avea în timpul anului, înaintea nóstră la explicațiile Dlui. prof.- ne-ar înlesni fórte mult, înțelegerea formelor artistice- ale omului din punctul de vedere anatomic.

Cum însă; atât Şcóla cât şi Societatea nóstră, ne dispunând de fonduri; apelăm la bună-voința Domniei-Vóstre şi suntem siguri Domnule Ministru că în interesul studiilor artistice, veți bine-voi a dispune, o modestă sumă, pentru cumpărarea acestui ‹‹Ecorşiủ››- atât de necesar nouė.

Primiți vă rugăm Domnule Ministru asigurarea osebitului nostru respect.

Preşedinte:.....Gr. I

Secretar: Const. Ionitu

București 14 Mai 903.

Domniei Sale

Domnului Ministru al Cultelor şi Instrucțiunii Publice

(A.N.I.C., M.C.I.P., dosar 259/1903, filele 33 48)

anexa 3

Domnule Preşedinte,

Subsemnatul sculptor, diplomat al şcoalei de arte frumoase din Bucureşti, plecînd în străinătate în viderea studiilor şi cum situaţia mea bănească e dintre cele mai îngrijorătoare, am pus în vînzare ultima reproducere după un „écorché" (după statuia Antinous), lucrat sub conducerea d-lui dr. Gerota; cum însă după o dureroasă experianţă am convingerea că lucrările de artă, la noi în ţară, nu prea găsesc cumpărători, căci în cîţi-va ani n-am putut plasa de cît 2 reproduceri la Ministrul Instr. Publice şi 1 la Inst. Med. Militar, situaţia mea însă cerînd o plecare cît mai grabnică, în chinul meu sufletesc, m-am oprit poate la fericita idee, că în locaşul ‹‹Societăţii stud. în medicină›› ar trebui să fie aşezat ultimul exemplar reprodus după pomenitul écorché. Şi socot, că nici nu s-ar putè alt-fel, căci e de ajuns să am în videre motivele de acţiune, treburile Societ. stud. în med., rezultatele căpătate de ea în împrejurările grele de la noi, pentru ca să-mi pară firească acceptarea ofertei mele, écorché-ul cadrînd minunat cu măreaţa bibliotecă, cu colecţiile Societăţii, par-că aşteptînd privirile scrutătoare ale membrilor ei!
Să mai spun, că pretenţia mea bănească e dintre cele mai modice? Nu mai e nevoie, lucrul se înţelege.
Simţindu-mă uşurat sufleteşte la gândul acceptării ofertei, ce v-am făcut, primiţi d-le preşedinte salutările mele.
C. Brâncuş. Bucureşti, 17 Mai 1904

(Cerere adresată Societăţii studenţilor în medicină din Bucureşti, înregistrată la societate sub nr. 102 din 18 mai 1904 şi avizată favorabil de comitetul societăţii în şedinţa de la 23 mai 1904, proces verbal nr. 19, pct. 5. Documentul erte păstrat în arhiva documentară a Catedrei de istoria medicinii de la Facultatea de medicină din Craiova, şi a fost publicat în anul 1981 de Ion C. Bercuşi în articolul intitulat „Legăturile lui Brâncuşi cu medicii şi medicina" publicat în cartea „Trecut şi viitor în medicină- studii şi note" sub îngrijirea lui Gh. Brătescu, şi de asemenea în anul 1982 sub numele de „Cerere manuscris C. Brâncuşi" în Almanahul Ramuri de la Craiova.)

anexa 4

Certificat

Prin care se atestă că Dnul Const. Brâncuşi, român, nascut în comuna Pestisani (Gorjiu) la 1876 Februarie 21, este elev al şcólei de Bele-Arte din Bucureşci, unde urmează regulat şi cu distincţiune cursurile secţiunei de sculptură; şi la concursurile depuse pană în present a obţinut recompensele următoare:

Medalia bronz la Antic bust sculp.
„ „ „ Cap de expresie
„ „ „ Anatomie
Menţiune onor la Antic bust
„ „ „ „ figură
„ „ „ Natură sculptură
„ „ „ cap de expresie
„ „ „ compositie şi
„ „ „ Anatomie

În vacanţa acestui an fiind autorisat consiliul şcolei să termine studiul de Anatomie recompensat, a lucrat şi lucreză şi în present în atelier.

Pentru care i s'aliberat acest certificat.

Director G.D.Mirea

Bucuresci 1901 Aug.28

No.199

(D.J.A.N. Dolj fond Epitropia Bisericii Madona Dudu, dosar 62/1901, fila 7)

anexa 5

27 Noembrie 1904
Domnul Ministru

Domnii A. Tzigara Samurcaş profesor de Estetică şi Istoria Artelor şi Dnul.Dr. D Gerota profesor de Anatomie la şcóla nóstră Națională de Arte frumóse din bucureşti; aŭ cerut Direcțiunei prin petițiunile Domniei lor, înregistrate la No: 223 şi No: 221 din 19 şi 15 Noembrie a.c. să fie numiți:Domnul A.Tzigara Samurcaş profesor cu titlul definitiv, fiind numit provisoriu prin adresa cu No:7765 din 3 septembrie 1901 şi Domnul Dr. Gerota, cere abiea acum, numirea provisorie de şi Domnia sa a fost numit suplinitor al cursului de Anatomie prin adresele cu No: 62085 şi 15625, încă din anul 1897.

Domnul Dr. Gerota, prin textul cursului seu atât de concis, prin desemnele sale colorate pe care la face la tablă, în timpul lecțiunilor sale, ca să pótă înțelege mai lămurit elevii, fie care parte a pieselor anatomice ce le studie, prin conducerea elevilor une-ori la spitaluri, unde aŭ prilegiul d'a vedea în natură şi a pipăi diversele părți ale corpilui uman, spre a li se tipări mai bine în minte, apoi, prin visitele înpreună cu elevii la Museul de Anatomie comparativă, de la Facultatea de Medicină; Domnia sa a inaugurat la noi un curs de Anatomie artistică, care se póte compara cu cele mai bine făcute, din şcólele similare de prin streinătate.

Domnul profesor A.Tzigara Samurcaş, complectând cursul seu teoretic de Estetică şi Istoria Artelor, prin studiul ce face cu elevii despre Capo d'operile maeştrilor celor mari, din Museele Europei, arătate prin proecțiuni, la Fundațiunea „Regele Carol" şi adese-ori colorate şi în mărimea originalelor, dă numeroşilor elevi care urmez cursul seu, ilusia aprópe mai săvarşită a operilor representate.

Direcțiunea crede dar Domnule Ministru dacă şi Domnia Vóstră împărtăşiți această părere, că pentru motivele arătate într'acest Raport, atât cerecea Dlui A. Tzigara Samurcaş, cât şi aceia a Dlui Dr. Gerota, ar trebui să fie satisfăcute, amândouă cursurile acestor Dni Profesori, contribuind mult la Instrucția şi Educația artistică a elevilor şcólei nóstre de Arte frumóse.

Director CI.Stăncescu

Domnului Ministru al Instructiunii Publice şi al Cultelor

(A.N.I.C., M.C.I.P., dosar 288/1904, filele 24)

anexa 6

Proces verbal

Subsemnații Ştefan Sihleanu, George Mirea şi D-r Ştefan Possa, membrii comisiunii însărcinată de D-l Ministru cu examinarea titlurilor şi lucrărilor candidaților la catedra de Anatomie dela şcoala de Arte frumoase din Bucureşti, ne-am întrunit în trei şedințe în zilele de 11, 12, şi 13 Septembrie curent şi am procedat la următoarele lucrări:

I. Am constatat că pentru ocuparea acestei catedre s'au prezentat doi candidați şi anume: D-nii D-r. Gerota D. şi Dr. A. Dobrovici şi nimeni alții afară de aceşti doi candidați.

II. Am examinat titlurile şi lucrările scrise ale ambilor acestor candidați prezentate la Ministerul de Instrucție.

III. Ne am transportat la Ateneu spre a examina lucrări practice de anatomie artistică, ce ar fi putut prezenta aceşti candidați la expoziținea deschisă, printre diferiții concurenți la catedrele libere dela ambele şcoli de Arte frumoase.

Din aceste examinări am constatat următoarele:

1. D-l candidat D-r Dobrovici ne a prezentat diploma de Doctor în medicină din Paris, un titlu de membru al societății de anatomie din Paris, societate pur ştiințifică şi nu are nici un raport cu anatomia plastică din punctul de vedere al Artelor frumoase.

Ne a mai prezentat un număr de lucrări ştiințifice pur medicale, care nu au iarăşi nici un raport cu artele şi pentru care este inutil de a le cita aci.

D-sa nu ne a prezentat nici o dovadă scrisă sau vre o lucrare de anatomie plastică nici la Minister, nici la Expoziținea dela Ateneu prina care să ne dovedească că a consacrat un timp ori cât de limitat, pentru a se ocupa cu anatomia plastică, care face obiectul catedrei vacante.

II. D-l candidat D-r Gerota D. ne a prezentat diploma sa de doctor în medicină dela facultatea din Bucureşti, lucrări scrise nu ne a prezentat, însă în schimb a prezentat lucrări practice de anatomie plastică.

Am constatat că D-l D-r Gerota a suplinit catedra de Anatomie artistică pentru care candidează, timp de 11 ani, dela 1897 până stăzi, fără întrerupere.

D-sa a înțeles a preda cursul său pe cât poribil mai practic şi mai pedagogic, pentru folosul elevilor. D-sa s'a distins ca bun desenator cu creta pe tabelă, făcând figuri demonstrative şi absolut necesare spre a se face înțeles de elevi pe lângă explicațiunile sale teoretice.

D-sa a condus şi lucrările practice de modelaj ale elevilor în ceea ce priveşte piese de Anatomie.

Sub conducerea sa, s'au lucrat una figură (écorché) de Anatomie, care se găseşte expusă la Ateneu, şi care se prezintă ca o foarte bună şi exactă lucrare de Anatomie a sa proprie. Această figură a şi fost copiată în mai multe exemplare, dintre cari una se află şi în atelierul de sculptură al şcolii de arte frumoase din Iaşi, pentru trebuinţele elevilor, figură ce a foset cumpărată de Ministerul Cultelor.

Domnule Ministru. Din toate acestea se vede că sarcina noastră este foarte uşurată în ceea ce priveşte alegerea candidatului pe care să'l recomandăm spre a fi numit titular la sus zisa catedră.

În unanimitate şi fără nici o discuţiune, am opinat că D-l D-r D. Gerota, este candidatul care prin lucrările sale practice de Anatomie plastică, precum şi prin suplinința timp de 11 ani a acestei catedre, este destul de bine pregătit spre a ocupa cu multă competinţă această catedră şi încheiem prin a'l recomanda D-voastre, spre a'l numi profesor cu titlu provizoriu la catedra de Anatomie artistică a şcoalei de Arte frumoase din Bucureşti.

13 septembrie 1908
Comisiunea examinatoare.
G.D.Mirea
Ştefan Sihleanu
Dr. Possa

(A.N.I.C., M.C.I.P., dosar 2541/1908, filele 86,87)

anexa 7

Domnule Ministru

Sub semnatul terminând cursurile de sculptură ale şcoalei de Arte frumóse din Bucureşti, şi simţind mare nevoie de ami complecta aceste cursuri, am plecat în străinătate, în acest scop, fără alte mijlóce, de cât cunoştinţele ce meam putut însuşi în sus zisa scóla, sperând ca cu acestea sami pot agonisi hrana şi sămi continui şi studiile.
Dar sunt 10 luni aprópe de când mă găsesc la Paris, unde mam luprat în tote chipurile fără să pot ajunge la vreun bun rezultat.
Însă mai înainte de a mă întórce în ţară făr de nici un folos, am apelat la bunul meu Profesor Domnul Doctor Gerota, cel ce mă cunoştea mai bine. Şi Domnia sa a avut bunătatea săm vie în ajutor cu 25 de lei lunar. Acesta e aprópe jumătate din cât îmi trebue ca săm pot continua studiile.
Şi dacă şi Domnia voastră aţ avea bunătatea săm acordaţ încă pe atât, dacă nu puteş mai mult, eu aş putea cu acestea săm fac studiile de care am neapărată nevoe timp de un an, şi să mă întorc în ţară unde aş putea fi de vreun folos.
Pentru aceasta vin respectos rugânduvă Domnule Ministru să bine voiţ am acorda un mic ajutor din partea ministerului, pentru am continua studiile de sculptură ce am început.
Alătur la aceasta: Diploma de absolvire a scólei de arte frumósă din Bucureşti, câteva fotografii dupe lucrările mele anterioare şi un cupon poştal prin care vă încredinţez de sprijinul ce primesc din partea Domnului Doctor Gerota, lucru ce mea dat curajul să apelez la Domnia Vóstră ca la un Părinte al Culturei şi artelor române.
Sperând în Sprijinul domniei Vóstre vă rog primiţ Domnule Ministru asigurarea stimei şi Consideraţiunei ce vă păstrez.

Constantin Brăncuşi
10 Place de la Boursse
Paris

D-selle Domnului Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice

(A.N.I.C., Casa Şcoalelor., dosar 149/1905, fila 89)

anexa 8

Certificat

Prin care se atestă că Dm. C. Brâncuşi absolvent al secţiunei de sculptură din această şcólă, urmează încă orele disponibile, la cursurile practice.
Pentru care după a sa cerere i s'a liberat acest Certificat.
Director G.D. Mirea

No. 62
5 aprilie 1902
Bucuresci.

(D.J.A.N. Dolj fond Epitropia Bisericii Madona Dudu, dosar 4/1902, fila 142)

anexa 9

Domnilor Epitropi

Prin bine voitul Dvóstră concurs şi graţia adjutórelor ce aţi bine voit a âmi acorda prin budget am terminat cu succes cursurile Şcolei de Bele Arte din Bucureşcii după cum se constată din actele şi Certificatele ce am presentat la timp. Astăzi termindumi şi Stagiul Militar şi dorind a mă specialisa întro Scólă din Srăinătate adecă în Italia recurg din nou la bunătatea Dvóstră rugânduvă ca pe nişte părinţi care în tot-de- auna aţi adjutat pe cei ce sau distins la studiu şi fără mijloace să bine voiţi ca cu ocasiunea formărei budgetului pe anul 1903-1904 să âmi acordaţi un ajutor în acest scop.

Devotat
Constantin Brincuşi

Anexănduvă Actele de care dispun
Certificate de la Scóla de Bele Arte cu Medalia de Bronz
[text lipsă] pentru absolvirea Scólei de Belle Arte iscălit de Dn. director de la Scóla de B.A.
fotografii reprezentând lucrările pentru care am şi luat premiu
Certificat de la o Fabrică din Viena la care am lucrat precum şi un Certificat de Absolvirea Scólei de Meserii din Craiova

Domniei Sale
Domnilor Epitropi ai Bisericei Madona Dudu

(D.J.A.N. Dolj fond Epitropia Bisericii Madona Dudu, dosar 4/1902, fila 430)

anexa 10

Stimate Domnule Brezianu,

Abia după revenirea din concediu am găsit amabila D-voastră scrisoare în legătură cu ecorşeul Brîncuşi- Gerota care se află la Catedra noastră.
În complectarea celor trei reproduceri fotografice pe care vi le trimit, Vă pot da următorele date:
- înălțimea ecorşeului este de 1,75 m. , în plus mai are un suport masiv din ghips şi lemn, vopsit în negru cu înălțimea de 25 cm.
- execuția de suprafață este foarte îngrijită, musculatura e colorată în roşu şi tendoanele în alb-gălbui,
- starea de integritate: prezintă numeroase defecte mici de suprafață, zgîrieturi, lipsesc membrele superioare, cel drept de deasupra inserției inferioare a M. deltoid, şi cel stîng dedesuptul acesteia; fisuri adînci în gamba stîngă şi în laba piciorului drept,
- nu poartă nici o inscripție sau etichetă.
Asupra împrejurărilor cum a ajuns în posesia Catedrei noastre, am obținut următoarele date din partea Tov. Prof. C.C. Velluda, care păstrează amintiri autentice de pe vremea cînd D-Lui a fost cadru didactic la această Catedră:
ecorşeul a fost trimis aproximativ în anul 1934-1935 de către Prof. Gerota şi donat Catedrei, datorită relațiilor colegiale cu Prof. Papilian şi Dr. C.C. Velluda. Dealtfel fratele dînsului, Petre Velluda, pe atunci era desenator la Institutul de Anatomie topografică de sub conducerea Prof. Gerota şi a executat vopsirea artistică a suprafeței ecorşeului. Informații mai amănunțite Vă poate furniza eventual Dl. P.Velluda cu domiciliul actual Bucureştii Noi, str. Triumfului Nr. 62.
Sper că datele noastre Vă pot fi utile pentru lucrarea D-Voastră

Cu stimă
Prof. Dr. Albu
Cluj, 24. IX. 1970

(arhiva Barbu Brezianu, Institutul de Istoria Artei, "George Oprescu", scrisori)

anexa 11

[13 iunie 1903]

Domnule Director,

Am onóre a vĕ trimite 1 ecorşeŭ lucrat de D-l sculptor C. Brăncuş, necesar pentru studiul Anatomiei, pe care vĕ rog a'l trece în inventarul acelei şcóle.

Şeful Serviciului
[semnatură indescifrabilă]

Şeful Biroului
[semnatură indescifrabilă]

D-salle
Domnului Director al Şcólei de Bele-Arte din Iaşi.

(D.J.A.N. Iaşi fond 183 Academia de Arte Frumoase, dosar 3/1900-1904, fila 39)

anexa 12

[24 iulie 1903]

Domnule Director,

La rap. D-v Nr. 43/903, vĕ respund că Ministerul vĕ autoriză să reparaţi dacă se póte, ecorşeul de gips care vi s'a trimis de Minister, şi pe care l'aţi găsit spart din causa defectuosităţei înpachetărei.
MINISTRU
[semnatură indescifrabilă]

Şeful Serviciului
[semnatură indescifrabilă]
Domnului Director al şcólei de belle arte din Iaşi.

(D.J.A.N. Iaşi fond Academia de Arte Frumoase,nr. 183, dosar 3/1900-1904, fila 68)

anexa 13

No. 141

16 Iulie 1931

Domnului Neculae Iorga-
Preşedinte de Consiliu şi Ministru al Instrucțiunii
Bucureşti

Profesorii Academiei de Arte Frumoase din Iaşi aduc pe această cale omagiile şi recunoştința lor marelui român şi ilustrului profesor cărturarul Neculae Iorga care înțelegând înaintea tuturor rolul important al artelor în civilizație a ridicat şcoala noastră la rangul de instituție superioară de cultură artistică aşa cum îi este menirea.
Profesorii Academiei de Arte Frumoase din Iaşi

(D.J.A.N. Iaşi fond Academia de Arte Frumoase, dosar 10/1931, fila 233)

Mulțumim pe această cale :

Doamnei **Ioana Vlasiu** - cercetător, Institutul de Istoria Artei "George Oprescu" al Academiei Române • Domnului **Cătălin Bălescu** - prof. univ. dr., rector, UNARTE București • Doamnei **Doina Lemny** - cercetător dr., MNAM Centrul Pompidou, Paris • Domnului **Ion Gerota** - prof. univ. dr., președinte fundația "Gerota" • Domnului **Valentin Tănase** - director, Studioul de Arte Plastice al Armatei • Doamnei **Geta Caragiu** - sculptor, prof. univ. Institutul de Arte Plastice, București • Domnului **Emanuel Badescu** - Biblioteca Academiei Române

Doamnei **Cintya Pandele** - medic primar legist, IML Iași, • Domnului **George Pandele** - prof. univ. dr. UMF Iași • Domnului **Ștefan Buțureanu** - prof. univ. dr. UMF Iași • Domnului **Dan Ștefan Antohe** - prof. univ. dr. UMF Iași • Domnului **Constantin Crengăniş** - prof. Liceul de Arte "Octav Băncilă", Iași • Domnului **Felix Aftene** - artist plastic, restaurator, Iași • Doamnei **Raluca Minea** - asist. univ. dr. Univ. de Arte, Iași

Domnului **Ion Albu** - prof. univ. dr. UMF Cluj • Doamnei **Nadia Schmidt** - prof. univ. dr. UMF Cluj • Domnului **Radu Marcel Moraru** - prof. univ. dr. Univ. de Arte și Design, Cluj • Domnului **Ovidiu Mircean** - asist. univ. dr., Univ. "Babeș Bolyai", Cluj

Domnului **Florin Rogneanu** - director, Muzeul de Artă, Craiova • Doamnei **Lidia Năstăsie** - prof. Liceul Carol I, Craiova • Domnului **Mihail Şchiau** -prof. univ. dr. UMF Cluj

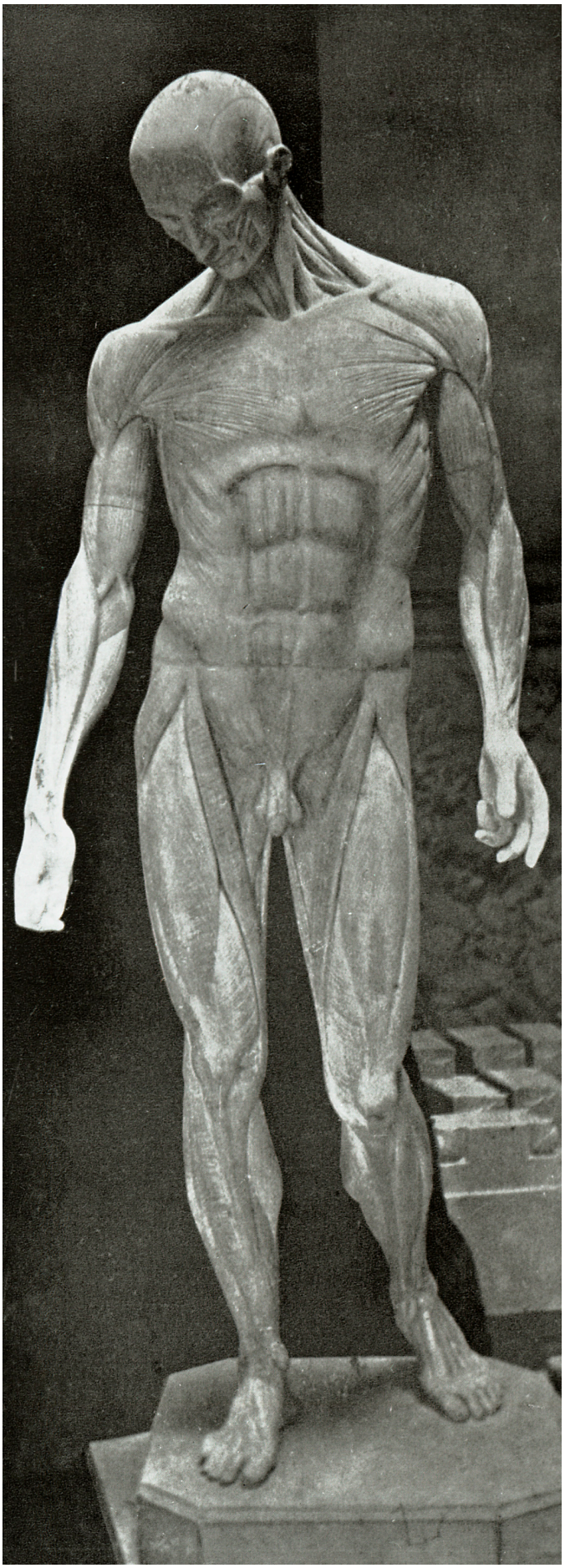

Ecorșeul / foto Arhiva MNAC.

Editura UNARTE București
2013